

I LAISVE

„Nor jau, kad jie gyvent žmoniai atminty”, — sako romano konkurso laureat Birut Peiokait -Adom nien , pasakodama apie partizanus. Šio numerio puslapiuose iš tolimos praeities kaip tik ir iškyla tragiški vykliai ir heroiški žmonės — nuo pat pirmųjų sovietinės okupacijos dienų, per J. Stutthofą „giltiną duobę” ir apsiprende išėiti mišką. Jie pasirinko laisvą sau ir tautai. Jie ją ir atnešė. Po daugelio metų vėl „tauta iš jo iš lagerio. Ji tik turi atsigausti, o tam reikia laiko”, — rašo J. K. savo laiške iš Lietuvos.

Remkime laisvą žurnalą, tapkime jo garbūrą mūsų ar prenumeratoriais, užsakykime jį savo gimimams, draugams bei pažįstamiems Lietuvoje.

LAISV leidžia Lietuvišką Studijų Centras (Center for Lithuanian Studies, Inc.) ikągoje tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys

Redakcijos talkininkai: dr. Kazys Ambrazaitis, eslovas Grincevičius, Paulius Jurkus, Valdemaras Katkus ir Vidmantas Valiušaitis.

Redakcijos adresas: J. Baužys, 9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL 60462-7790, USA.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Administracijos adresas: J. Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305, USA.

Prenumerata JAV ir Kanadoje — 10 JAV doleri; Australijoje, Piet Amerikoje ir Europoje — 15 JAV doleri. Garbūrą prenumerata — 20 JAV doleri.

Spausdina „Draugo” spaustuv ikągoje.

LAISV (TOWARD FREEDOM) — a journal dealing with issues pertaining to the cultural and social development of Lithuania and Lithuanians throughout the world. LAISV is published three times a year by the Center for Lithuanian Studies, Inc., Chicago, IL.

TURINYS

Vedamieji	2
Kelias šviesesn ateit	
Atviras dialogas prad tas	
Skaitytoj žodis	4
Laiškai iš Lietuvos — apie Lietuv	6
Julius Keleras, Laisv s ir pagarbos laikai dar neat jo	10
Vytautas Vardys, Lietuvos politin kult ūra ir laiko reikalavimai	12
Birut Pe iokait -Adom nien , Nor jau, kad jie gyvent žmoni atminty (Vidmanto Valiušai io paruoštas interviu)	24
Paulius Jurkus, Inguara, Klevai prie vart (eil raš iai)	30
Zenonas Ivinskis, 1940 birželio dienoraš io ištrauka	32
Pilypas Narutis, Naci sm gis Lietuvos Katalik Bažny iai.....	39
Vladislovas Telksnys, Giltin s duob je	51
Vytautas Bubnys, Miškas — mano apsisprendimas (ištrauka iš romano „Žalios s puokl s“)	57
Vidmantas Valiušaitis, D l nieko neatgailauju — sako generolas Eismuntas (Komentaras)	60
J. B., Gint Damušyt — iškiliausia met moteris	63
Jubiliejinio politini studij savaitgalio Los Angeles apžvalga (Zigmo Brinkio, Violetos Gedgaudien s, Angel s Nelsien s ir Juozo Kojelio pasisakymai)	64
Kronika, atsi sta pamin ti ir kt.....	72

Viršelyje — Lietuvos partizan b rio, veikusio tarp Raseini ir Radviliškio, nuotraukos detal . Nuotrauka iš 1949 met .

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai neb tina atstovauja leid j ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakei iant autoriaus minties, straipsniai gali b ti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuoži ra • Redakcijai siun iami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavard mis.

V E D A M I E J I

KELIAS ŠVIESESN ATEIT

Liepos 6-toji Lietuvoje prad ta šv sti kaip Valstyb s diena, prisime-
nant karaliaus Mindaugo kar nacij , ir jos pasekm je kaip Lietuvos valsty-
tyb s pradži . Tai reikšminga ir reikalinga švent . Sugestijos toki švent
šv sti jau senokai buvo keliamos ir išėivijos lietuvi tarpe.

Valstyb ir nepriklausomyb atstat me, ta iau kiek jos abi bus stiprios,
— priklausys nuo m s pa i , nuo visos tautos nusiteikimo, nuo pasiry-
žimo gyventi laisv je, vadovautis idealizmo, rezistencijos, lygyb s ir bro-
liškumo principais. Šie principai sudaro pilnutin s demokratijos pagrind
, sutvirtint tarpusavio tolerancija bei sugyvenimu. Tokioje valstyb je,
kurios pagrindin valdymosi forma yra demokratija, patys pilie iai atsaka-
kingai r pinasi valstyb s gerove.

Tikra demokratija nelengvai pasiekama. Juk net Jungtin s Amerikos
Valstyb s po 217 met negali pasigirti, kad to krašto valdžia, institucijos
ar žmon s visada elgiasi demokratiškai. Tad k bekalb ti apie Lietuv , kur
50-ties met komunistinis režimas spaud savo destruktivius ženklus
žmoni galvojim , suniekino vertybi sistem , krikšioniškosios moral s
principus. Visa tai reikia iš naujo atgaivinti, reikia prieti prie žmogaus
širdies ir proto ir iš naujo parodyti krikšioniškos minties, demokratin s
krypties keli , kuriuo šviesesn ateit eit visa Lietuva — nuo eilinio
žmogaus iki prezidento.

Demokratinio ugdymo ir ugdymosi kelias pareikalau nemaža darbo,
nuolatin dialog , pokalbi , — net ir su kitaip galvojaniais. Pradedant
tok darb , reik t sukurti tam tikrus branduolius, suburti krikšioniškos
ir demokratin s minties žmones, kurie nagrin t politin s ir visuomenin s
kult ros problemas, kelt naujas id jas ir pasi lyt konkre ius sprendi-
mus. Visas šias mintis reik t perduoti pla iajai visuomenei per spaud ,
leidinius, paskaitas, ta iau perduoti populiariai, suprantamai, — ne moks-
lini disertacij stiliumi, kur gana dažnai pastebime Lietuvos žurnaluose
ir laikrašiuose.

Reikia stengtis, kad tautoje b t gaivinama rezistencin mintis, kovo-
jama prieš komunizmo skiepyt nedvasingum ir pragmatizm , ugdomas
tyras, kit taut neužgaunantis patriotizmas. Jau pastebime, kad patriotiz-

mo atžvilgiu tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje, retkar iais pasigirsta balsai, savotiškai pajuokiantys bet koki rezistencin veikl , dabar ar praeityje. Vienas pavyzdys: Lietuvos, išeivijos ir net svetimtau i spaudoje rašomi straipsniai, kuriuose bandoma rodin ti, kad 1941 met birželio m n. sukilimas prieš sovietus buv s Lietuvai ne tik nereikalingas, o tiesiog — klaida, pasunkinusi Lietuvos laisv s byl . Šitokie rodin jimai ateina iš „ liberalinio“ Lietuvos ir išeivijos intelektualinio elito (nesupraskime to kabut se parašyto žodžio klasikine liberalizmo prasme), kuris siekia tomis mintimis persunkti ir pakirsti beatgimstant lietuvi tautos tik jim aukštesnes vertybes, už kurias save gerbianti tauta privalo kovoti.

Tiesa, kad demokratija reikalauja nuolatinio dialogo ir tolerancijos, bet ji taip pat reikalauja ir tiesos bei teisingumo.

J. B.

ATVIRAS DIALOGAS PRAD TAS

JAV Lietuvi Bendruomen , bandydama ieškoti b d , kaip pristabdyti tarp dabartin s Lietuvos valdžios ir m s išeivijos atsiradus plyš , birželio 19-20 d. Detroite sureng domi politin -visuomenin konferencij . Joje buvo nagrin jama abipusi santyki pad tis ir j pagerinimo galimyb s. Gausi konferencija (apie 200 dalyvi) buvo savotiškai domus bandomas kalb tis tarp oficialumo plotm je nevienod partneri : Lietuvai atstovavo pats min. pirm. Adolfas Šleževičius ir 3 Seimo nariai, o išeivijai — eiliniai, nors ir iškil s, LB nariai. Konferencija pra jo atviroje, beveik nuoširdžioje ir korektiškoje nuotaikoje, nors kai kurios pokalbi temos buvo gana aštrios. Kritika iš išeivijos pus s Lietuvos valdžiai ir jos veiksmams buvo gerai apgalvota ir taikli. Trys Seimo nariai (R. Ozolas, A. Sakalas, S.Šaltenis) daugiau ar mažiau sutiko su iškeltais klausimais, kalb jo ir diskutavo nuoširdžiai, šiltai ir atvirai. Kiek kitok sp d padar premjeras Šleževičius — vietomis perd m oficialus, vietomis lankstus, lyg pataikaujantis išeivijai, žin s visus atsakymus. Tai turb t išeitos partin s mokyklos žym .

Kas gero iš tos konferencijos, ir iš dar ateity numatyt kit , išeis — sunku spr sti. Ar virs tikrove ir bent kai kurie premjero padaryti pažadai? Ar pad s tokie pokalbiai sukurti tikrai nuoširdži atmosfer tarp Lietuvos ir išeivijos? Tai vis klausimai, kuriuos atsakym kaip tik ir reikia ieškoti per nuolatin dialog .

J. B.

SKAITYTOJ ŽODIS

Tai — istorija

Leiskite pareikšti kupinus d kin- gumo žodžius už prisi stus laisv numerius. Aš net nepagalvojau (ne- buvau iki šiol mat s), kad jis toks puikus, didelis, labai domus leidinys. Labai patrauklus turinys, daug istorin s, faktin s medžiagos.

Didel ir kiln bei svarb darb atliekate. Tai — istorija. Gaila tik, kad mes lit dar neturime, o talonai menkaver iai ir atsilyginti nepaj - g s.

Tegu j s darbus lydi Aukš iau- siojo palaima!

Petras Žvirgždys,
Klaip da

Medžiaga mokykl vadov liams

J s žurnalas geras, prasmingas. domu, kiek jo numeri dabar nu- eina Lietuv ? 1992 m. nr. 113 iš- spausdintas Jonelien s straipsnis „Iš jo s n s keturi t vyn s ginti“ tur t b ti mokykl vadov liuose. Reik t dabartiniam jaunimui pa- pasakoti apie Tautos tragedij .

Tikiuosi, kad Juozo Lukšos-Dau- manto laišakai greitu laiku bus iš- spausdinti ir pateks Lietuvos mo- kykl bibliotekas. S km s?

Dr. Marija Arštikaity -Uleckien
Toronto, Canada

Laiškai — gyvenimo pulsas

Si sdamas prenumerat už 1993 m. noriu redaktoriui pad koti už š (115) laisv numeri. Jis tikrai ver-

tas Lietuvos 75 met jubiliejaus var- do. Svarus turinys, kompetentingai parašyti aktual s straipsniai, sumaniai suredaguota forma, ypa vedant gaus laišk skyri , kuria- me pajunti dabarties gyvenimo puls Lietuvoje, ir puikus poeto Brad no eil raštis — viskas suteikia šiam numeriui patrauklum , grakš- tum , apjungiant svar j turin .

Kun. dr. Valdemaras Cukuras,
Putnam, CT

Netinkamas viršelis

Gerbiamieji, džiaugiuos j s gra- žiai redaguojamu, apipavidalintu bei aktualiais straipsniais, patrauk- liu žurnalu. Ta iau š kart (1993, vasario nr. 115) man — šimtapro- centinei vilnietei — d r ak virše- lio vaizdas: šven iant 75-t j Lietu- vos valstyb s atstatymo sukakt , laisv žurnalas pasipuoš soviet sužalotos Vilniaus arkikatedros vaizdu — be švent j statul , ku- rias okupantai nugriov . Linkiu s km s?

Gražut Šlapelyt -Sirutien ,
Santa Monica, CA

Revanšas talonais

laisv kaip politinis ir kult rinis žurnalas yra domus skaityti, nes straipsniai lie ia Lietuvos pro- blemas. Jie parašyti sav autori — ne svetimšali min i vertimai. Nepaprastai domu skaityti rašinius ir visokius laiškus iš Lietuvos.

Kad žurnalo prenumerata b t

prieinama pa ioje Lietuvoje, gal reik t parduoti j ten už talonus. Tai b t domus „revanšas“: išeiviai, iš kuri lupami aukšti užmokesiai doleriais už spaud , konferencij registracij ir viešbu ius, pasi lyt savo darbo vaisi už nepaprastai žem kain — talonais —, kad pasidalint mintimis su savaisiais. Viliam s, kad žurnalas ir toliau bus ia redaguojamas, nes poros kit žurnal pervedimas Lietuv nedav laukt rezultat .

Jonas Pabedinskas,
Westchester, IL

Geras . Stankevi iaus straipsnis

Nei kiek neabejoju, kad m s politinio-visuomeninio pob džio žurnalai yra reikšminga išeivijos kult - rinio gyvenimo apraiška.

Paskutiniu metu keli panašaus pob džio žurnalai jau nustojo j , o kiti keli persik l Lietuv . Tad džiugu, kad laisv dar vis mus periodiškai tiksliai aplanko. O dar maloniau, kad žurnalas išlaiko aukšt žurnalistin lyg .

Mane daugiausiai domina j s straipsniai, kuriuose nagrin jamos dabartin s Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo problemos. Ypatinai mano d mes patrauk išsamus ir puikiai paruoštas . Stankevi iaus straipsnis. Toks straipsnis tikrai puošia laisv .

Tad linkiu patvarumo ir toliau leisti išeivijoje laisv . Tikiu, kad j s darbas susilauks deramo pla ios visuomen s d mesio.

J. Daug la,
Florida

Reik t jaun ir nauj žurnalist

Kult ros žurnal laisv nr. 115 perskai iau ištisai. J jau paž stu senokai ir pastab turb t niekad nesu padar s. Gaila, bet visoje m s spaudoje pasigendama jaun ir nauj žurnalist . Man jau seniai vis truput keistoka, kod l žurnalui vis reikalinga dviej vadini . Atrodo, kad žurnalas neturi dviej veid !

Šiame numeryje man labai patiko „Laiškai iš Lietuvos“. Juos skaitant gaunasi tikras dabartin s Lietuvos veidrodis. Be to, mane su domino viena pavard — Arkadijus Beloborodovas. Juk tai rusas, bet labai realiai ir nerusiškai galvoja.

Juozas Žemaitis,
Chicago, IL

Ar vežti Lietuv knygas?

D l knygy vežimo Lietuv noriu pasisakyti, kad knygos tik tada yra naudingos, jei jos skaitomos, o ne gulin ios lentynose. Kiekvien kart , kai vykstu Lietuv , vežuosi kelet geresni knyg . Giminaitis nudžiunga ir net nepad koj s padeda lentyn . Už poros met v l pas j apsilankius, klausiu nuomon s apie tas knygas. Pasiteisina, girdi, netur j s progos perskaityti. Tad gal geriau knygas dovanoti mokykloms ar viešosioms bibliotekoms, kur jos bus naudingos. O m gstantiems tik knygomis puošti kambarius — pasi lyti amerikie i išradim : puošti lentynas knygy viršeliais.

B. Balaišis,
Windsor, Ontario

LAIŠKAI IŠ LIETUVOS - APIE LIETUV

Viename laiške rašoma: „Pad t is Lietuvoje yra daug sud tingesn , negu galima j perduoti laiške“. Panašiai rašo ne vienas, bet beveik visi, nor dami išlieti susikaupus r pest d l Lietuvos ateities. Kadangi šie laišakai yra asmeniškai, dedame po jais tik inicialus. Ir laukiame j daugiau!

Tauta gyvens, ir ji
gyvens Lietuvoje

...(Jau iame, kad) išeivijos lietuvi ai yra gerokai nusivyl politin - mis permainomis pas mus. Skauda šird mums visiems. O gal ne visiems Lietuvoje? Per pastaruosius dešimtme ius Maskva išsiaukl jo daug gabi ir sau palanki žmoni . Nemanykime, kad buvusis gyvenimo b das, mokyklos, propaganda nepakeit žmoni . Nemaža dalis j kalba lietuviškai, bet lietuviškai nebejau ia. Ir pats prezidentas kalba lietuviškais žodžiais, ta iau jo sakinio konstrukcija yra rusiška.

Žinoma, kad krikš ioniškai reikia atleisti. Žinome apie atsivertimo vert . Ta iau — niekas neatgailauja. Ir svarbiausi ia yra ne material s dalykai, o dvasini vertybi nainikimas arba supainiojimas. Kaip paaiškinti vaikui, kas dora ir kilnu, jei pokario partizanas ir KGB darbuotojas dedami vien eil ... B tina ramiai, atsid jus, be r ksmingumo dirbti, kad išsaugotume tautos Amžin j ugn . Toks ugnies gesinimas dabar vykdomas labai subtiliai. Tai pavojingiau už priešo ginklo sm gius ir okupacij . Kai neteksime dvasios, Lietuvos liks tik vardas...

LDDP sugr žimo valdži nereik t dramatuoti. Valdžia ar partija — tai ne Lietuva ir ne lietuvi tauta. Turime suprasti, kad buvome ir esame Rusijos takoje. Pasaulis v l dalijamas iš naujo. Rusija suinteresuota tur ti kuo laisvesn susisiekim su Karaliau iaus-Tvankstos sritimi. Tai jai svarbu ne tik ekonomiškai, bet ir kariškai: ten dabar sukaupiama išvedamoji iš Baltijos šali kariuomen . Rusija visk dar , kad nuverst Landsbergio-Vagnoriaus vadovyb ... Argi buvo galima normaliai valdyti šal , jei vyriausyb nebuvo net sileidžiama Lietuvos Bank ir negal jo tvarkyti pinig išleidimo? O naftos terminalo Klaip doje statyba? Juk buvo trukdoma visais b dais. Tik naivuoliai galvoja, kad Landsbergis tur jo reali valdži ...

...Tik nereikia kaltinti lietuvi tautos. Tauta iš jo iš lagerio. Ji turi atsigauti, o tam reikia laiko. Tauta gyvens, ir ji gyvens ne kur kitur, o Lietuvoje!

V. & J. K. — Kaunas,
1993, balandis

Sutrypti idealistai

...Pad t is Lietuvoje yra daug sud tingesn ir dramatiškesn , negu

galima j perduoti laiške. Reg damas kasdienin cinizm ir demagogij , kuriais dangstantis ren iama monolitin LDDP valdžios piramid , ž l ir nežabojam konstitucini norm pažeidin jim , statym laužym bei visišk nesiskaitym su opozicin mis nuomon mis, d l Lietuvos ateities esu pesimistas. Ne tod l, kad ia dar ilgai bus labai sunku gyventi 90% pilie i materialiai. Medžiaginius sunkumus galima ilgai k sti, kai turi vilt ir suprant ti tokio pasiaukojimo prasm . Deja, didžiausi nuostoliai, manau, bus moraliniai, kai žmon s pamatys, kad dešimtmeiais juos engusieji ir žeminusieji netruks iškilti kaip tatingiausieji ir svarbiausieji valstyb s žmon s — bank savininkai, stambieji pramonininkai ir verslininkai, birž t zai. J rankose bus sukaupia absoliuti Lietuvos turto dalis, o visi idealistai — daug aukoj si ir daug paaukoj nepriklausomybei per kart kartas, liks tik pigiai samdoma ir toliau nežmoniškai išnaudojama „darbo j ga“. Buv s ministras pirmininkas A. Šimnas, vertindamas privatizavimo statym pataisas, neseniai pasak , kad buvusieji, susigr žin valdži pasir pino, kad jos daugiau nebeprarast . Neapleidžia nuojauta, kad esame didžiul s apgaul s, ypatingos socialin s neteisyb s juridinio formavimo liudininkai...

Iš esm s „perestroika“ yra baigta, valdžion teisiniu b du sugr žo tie, kurie faktiškai iš jos ir nebuvo pasitrauk , o tik trumpam laikui atidav aukš iausi vadovyb , kad b t

kam užmesti atsakomyb už okupacijos metais vykdyt socialin bei moralin visuomen s katastrof . Jie tur jo daugiau negu pakankamai j g idealistus sutrypti, apmeluoti ir morališkai sunaikinti. vyki slinktis paioje Rusijoje parodys, ar opozicijos naikinimas tik tuo ir apsiribos. Esama per daug gr sming ženkl . Tikrov yra r stesn ir žymiai sud tingesn , negu galima manyti perskaičius P. Eikšio straipsn „Drauge“...

V. V. — Kaunas,
1993, balandis

Ar prikels m s sielas popiežius?

...Užkliuvau už vieno laiško (laisv , nr. 115, E. M., Kaunas), kurio mintims d l Katalik Bažny ios nusišalinimo nuo m s valstybei g dingai pasibaigusi rinkim visiškai pritariu. Dabar mums, tikintiesiems, iš tikro dingojasi, kad Bažnyiai bus patikusi raudonoji 50 met pad tis. Ne veltui šviesaus atminimo arkiv. J. Steponavius po Nepriklausomyb s paskelbimo yra pasak s, kad su savo kunigais jis negal si s padaryti Atgimimo. Žinoma, jis netur jo galvoje tos saujel s kunig idealist , kuriems ne vis tiek, kokia bus Lietuva.

Visada vaikš iodavau Katedr , bet dabar Katedr už m valdžia. Jideda per save tok plat kryži , taip gl biai grobsto Diev , jog man, ne tokiai dievobaimingai, lyg ir nedera ten maišytis. Dabar Katedra — tik išrinktiesiems. Beje, m s Audrys (arkiv. Ba kis) ia kaip tik labai tinka! O jau kai atvažiuos popie-

žius, sunku ir sivaizduoti, kas ia d sis. Jau dabar sukilusios ant ko- j abi valdžios — bažnytin ir pa- saulietin . Šiaip ar taip, popiežius tikriausiai negail s sen savo kau- leli ir atsiklaup s pabu iuos Lietu- vos žem .

Kas belieka galvoti, jeigu, pavyz- džiui, Katalik Bažny ios vadovyb už kritiškesni žod valdžiai griež- iausiai bara kunig , per jus Sibi- ro golgotas, veja j iš Katedros ir iš Vilniaus, grasindama iš sutanos iš- vilkti ir Gari nus pasi sti... Aišku, postkomunistin dauguma Seime su prezidentu priekyje gali skaniai pasijuokti iš katalik ir toliau s kmingai flirtuoti su lanks iais Bažny ios vadovais, iš kuri , dar prieš perimant vadžias savo ran- kas, buvo pareikalauta lojalumo, ir kurie, regis, bus mielai sutik su šiuo „demokratinium“ reikalavimu. Tod l valdan ioji partija dosniai finansuos ir popiežiaus kelion , kai tuos vargingus m s milijonus ver- iau duot pusbadžiu begyvenan- tiems, lig smaugiamiems žmo- n ms. O popiežius nupuolusias, purv sumurkdytas m s sielas vargu ar prikels. Gal net (tikiu, to nenor damas), neš m s gyveni- m dar daugiau priešiškumo (turiu galvoje senus lietuvi -lenk konf- liktus), kuris ir taip jau pakankamai kurstomas iš išor s...

Gr žtant prie dvasininkijos, reikia žinoti, kad iš dangaus jos niekas mums nenuleido: ji yra tokia, kokia yra m s visuomen . O bent pus jos trenkia pel siais ir p v siais. Raudonosios šakny suleistos mus per

kelias kartas. Galb t tik toji karta, kuri dabar gal dien s mo iut s vedžioja bažny i , kada nors su- rinks save iš proseni kauleli , iš- barstyt nuo Baltijos iki Ramiojo vandenyno, apšlakstys juos šv stu gyvyb s vandeniu ir v l iš naujo ims kurti Lietuv ...

J. S. — Vilnius,
1993, balandis

Vandens drumst j netr ksta

...Labai malonu gird ti, kad žmo- n s (iš Amerikos) žada atvykti Teatr festival . Žinoma, festivalis — labai domus renginys, bet aš gal- voju, kad paprastas m s mirtinga- sis ten ne kiš nosies. Pra jusiais metais nu jau oper , tai ten — tik „jaunim lis“, kailiais, briliantais apsikabin j s ir apsimaust s. Per pertraukas kilometrines eil s prie šampan , konjak ir šokolad . Vy- resni žmoni labai maža, tuo tar- pu ne taip seniai b davo atvirkš iai. O Nauj j Met išvakar se tradi- cin „Traviatos“ spektakl , galima sakyti, ir buvo suguž jusi dabartin „grietin l “ (turb t iš Gari n ir iš kit panaši viet ?). sismaginusi š kavo, r kavo, nebetverdama iki pertraukos...

...Kalbant apie teatrus, labai gra- žiai j s Bobel buvo parod s „Š - pos“ teatras: kariasi virš paskui Landsberg kandidatai Seimo narius, o palei kojas painiojasi su didžiule languota skara kažkokia žmogysta. Vienas ir kitas iš kandidat j paspiria ir klausia, kas, girdi, ia per boba ir ko jai ia reikia.

Vilties angelas

...Siuniu jums dail. Žiupsnyt s atviruk . Jis man labai gražus, ir noriu, kad ir j s juo pasidžiaugtum te. T trap , žav sutv rim li, nupiešt atviruke, pavadin iau Vilties angelu. Nežinau, k autor bus tur jusi galvoje. Tikras menas — daugiaprasmis, ir kiekvienas gali aiškintis savaip. Taigi ir ia — vienas žvelgs vienoki vilt , kitas — kitoki . Pagal Vidurin s Azijos tradicij , avinas — gerb vio simbolis. Avin l ten visur pamatysi: ir gyv , ir iš akmens iškalt . Jis apipintas pasakomis ir legendomis. Už j perkama nuotaka. Kuo didesn avi band kas turi, tuo jis turtingesnis. Taigi šitas egzotiškas ryt simbolis palei Vilties angelo kojas, atrodo, labai gal t tikti didesniam s tautos pusei, gerb v vertinan iai labiau už visk pasaulyje. Na, o ta mažesnioji pus , kuriai ir aš tariuosį priklausanti, turb t paži r s šit avin l, kaip

Vilties angelas. Dail. A. Žiupsnyt .

bes lygiško nuolankumo simbol , kaip pasiaukojimo ženkl . T nuostabiai prasmina savo gyvenimu ir pati dailinink , negalios prirakinta prie patalo...

Jadz , Vilnius
1993, Velykos

„Boba“ nieko neatsako, bet, rodos, iš centrist kažkuris paaiškina, kad ia ne boba, bet Bobelis.

Buvo labai gražu, kai Bobelis per vien priešrinkimin laid televizijoje markst si kaip pel iš milt išlindusi, p. Lozorai iui pasakius, kad jam žinoma, kas skund p. Adamk . Televizijos kamera vis rod tukli skundiko fizionomij . Žmog nas, regis, tur jo vil i atsis sti ir prezidento post , susid j s su kažkokiais nesusitup - jusiais atžagarvyžiais jaunalietu-

viais ir atskal nais krikš ionimis demokratais. Tik t reikiam paraš nepasisek jam surinkti ir už dosniai dalijamus dolerius... Mano draug Birut sak b t sutikusi, kad jis b t išrinktas prezidentu, bet tik su s lyga, kad nenusigobt tos languotos skaros. Dieve, Dieve, koki tik pašlem k neprigimdžius ta Lietuvos žemel ! Gal geriau pasiimkite j s t savo Bobel , — vandens drumst j ir pas mus gana!

J. Sic. - Vilnius,
1993, balandis

LAISVĖS IR PAGARBOS LAIKAI DAR NEATJŪ

Keli pagalvojimai apie dabarties Lietuv

JULIUS KELERAS

Curzio Malaparte, garsus ital rašytojas, savo knygos „Kaputt“ žangoje rašė: „Naujieji laikai tebėra nie laisvės ir pagarbos laikai visiems, neišskyrus naujų rašytojų. Tik laisvės ir pagarba kultūrai tegal išgelbėti Italiją ir Europą nuo tūkščiadienio, apie kurias kalba Montesquieu savo „statym dviasioje“: „Šitaip kadaise, pasak laikais, po lietuvių ir tvan iš žemės gimę ginkluoti žmonės ir išnaikino vieni kitus“. Taip baigiasi romano žanga ir atsiveria knygos tekstas, kupinas žiauraus negailestingumo, kur normaliam gyvenimui primeta karas, tekstas, be abejonų, parašytas „nedrausminga genijaus ranka“, perfrazuojant garsų R. Aldington'o posakį apie J. Joyce romaną „Ulysses“.

Tačiau šiuo atveju kalba ne apie literatūrą. Literatūra, kaip ir daugelis kultūros dmen dabarties Lietuvoje, lieka kelkraštyje, už borto — jos nesiekama kaip paskutinis viltingos išsigelbėjimo priemonė, kaip universalus vaistas, gebantis gydyti visokeriopos infliacijos pažeistą dvasią. Mūsų tautai pateikia tik diktatą, kad naujienoms

situacija yra labai artima tam pavojui, apie kurį minėjo garbusis prancūzų filosofas ir teisininkas. Šiais skurdo ir nepagarbos, neivilties laikais lietuvių kalba ir tautinė sąmonė yra išsaugota, tačiau mes, daug žinodami apie save, beveik nesistengiame nieko sužinoti apie pasaulį. Lietuvių sąsą, aplink kurią sukasi kasdieniškasis gyvenimas, neretai neperžengia provincializmo perspektyvos. Esame nuosmukio zonoje: trūksta sveiko kriticizmo, pragmatizmo, leidžiančio žvelgti ir koreguoti valstybės politinę, ekonominę, kultūrinę, socialinę raidos kryptį. Trūksta atsakomybės, pasiaukojimo ir kantrybės. Ir savipagarbos: kai kurie žmonės, dirbantieji Landsbergiui ir, atrodo, mūsų landsbergiškai, radikaliai pasikeitus valdžiai, pasiliko savo aukštose kėdėse, nors ir suvokdami savo situacijos beprasmiškumą.

Prie valdžios priprantama, suaugama su patologija valdiška kėdė. Tai dar vienas žmogiškos silpnybės rodymas. Podraug su tuo atsiranda konformizmo atkrytis ar nesimoningas nuolankavimas postkomunistinei orientacijai. Ką besaky-

tum — privatizavimo statymo pataisos, pirmenyb teikian ios darbo kolektyvams, dabartiniams, direktoriams leis tapti savininkais, lygiai kaip ir buvusi kol ki pirmininkai visai nesunkiai perims pavyzdinius kius. Esu gird j s ne kart pasakojant, kaip viršaitis, at j s pas vieniš vienkiemy gyvenan i bobulyt , kuri jau neprigirdi ir nepriemato, sako: „Jei nebalsuosi už Brazausk , neduosiu karvei šieno, nebus ir traktoriaus dirvai suarti pavasar ". Žinoma, tuos žodžius galima pasakyti ir kiek kitaip. Ir gal kitais atvejais kitiems žmon ms jie ir buvo kitaip pasakyti, ta iau esm liko ta pati. Tokia lietuviška realyb aiškiausiai parodo demokratijos lyg .

Nieko nuostabaus: „Nuo 1988 m. psichologai kalba apie homo sovieticus išmukt bej giškum " (I. Sabonyt , „Postkomunistin s Lietuvos herojai" Šiaur s At nai, Nr. 6 (151), 1993.11.12). Tas absoliutus bej giškumas išryšk jo ir per abejus — Seimo ir prezidento — rinkimus. Vladas Brazi nas Gimtajame krašte teigia: „Jeigu b tum m buv ne paaugliški, o tiesiog normaliai kritiški, rinkimai papras iausiai b t ne vyk ". Ta iau jie vyko, ir dabar b tina interpretuoti j rezultatus be pyk io, be ekscentrini emocij , nes tik racionalia analize galima bandyti suvokti, kas gi iš tikr j vyko. Suvesti visk krašto vandens nebuvim ar neapšildomus butus, menkus atlyginimus ir pensijas, ar kitokius ekonominius tr - kumus bei nesklandumus, kuri

dabar gausu Lietuvos horizonte, b t gan tinai primityvus ir pernelyg vienprasmiskas sprendimas. Nors, tarkim, faktas, kad Kaunas prieš pat rinkimus tur jo karšt vandeni, tam tikr rink j sluoksn , be abejon s, gal jo paveikti.

Sociolog teigimu, A. Brazausko asmenybei pastaruoju metu linkstama suteikti asmens kulto bruož . 1993 sausio m nesio tyrim duomenimis 31% balsavusi j už LDDP tik josi, kad LDDP pagerins gyvenimo s lygas, panaikins kuro ir kt. problemas, sumažins kainas. 20% rink j tik josi, jog LDDP „ves tvark ", o 15% balsavo tik tod l, kad jiems patiko LDDP lyderis A. Brazauskas. Aštrios ekonomin s kriz s s lygomis politinio pasirinkimo rezultatai, be abejon s, susij su totalitarin s visuomen s palikimu, o ne su demokratiniom stymo horizontu. Sociologai pastebi, jog homo sovieticus suderina nes moning nor restauruoti socializm ir antisocialistin ideologij , vertinant s vokas kaip „demokratija", „rinka", „iniciatyva", „konkurencija". I. Sabonyt jau min tame straipsnyje pastebi, jog tai es s „prastinis socialistinis susidvejinimas, kai ideologija ir realyb neatskiriama vienas nuo kito". Antra vertus, nei rinka, nei demokratija „vidutinio žmogaus" kasdienybe dar netapo. Toks m stymo modelis sudaro 54% vis sociologiniuose tyrimuose dalyvavusi j atsakym , vardijan i prezi-

LIETUVOS POLITIN KULT RA IR LAIKO REIKALAVIMAI

VYTAUTAS VARDYS

Moderniojoje pokomunistin je epochoje ekonominis tautin s bendruomen s ar valstyb s progresas, kult rin pažanga bei tautos saugumas ne manomas be demokratiškai organizuotos ir disciplinuotos politin s santvarkos. Toji ta iau negalima be j išlaikan ios ir j maitinan ios atitinkamos politin s kult ros. O kult ra surišta su politiniu žmogumi, jo vertyb mis ir jo politinio proceso dinamika. ia keliame klausim : ar naujoji Lietuva turi toki ateit žadan i ir dabart palaikan i kult r ? — kokia jina? — kokios galimyb s progresyvaus demokratinio proceso?

Mokslin je politin s sistemos analiz je politin s kult ros s voka n ra sena, ta iau jos esm ir svarba buvo suprasta jau seniausiais laikais. Toji esm ir svarba gl di socialin je tiesoje, patyrime, — kad valstybin santvarka ir politin sistema glaudžiai rišasi su pilie i ir visuomen s charakteriu. Platonas, pirmasis žymus Vakar mintytojas

valstyb s ir visuomen s santyki temomis, o po jo Aristotelis ir kiti valstyb s id jos filosofai, ypa pabr ž politin s sistemos priklausomum nuo žmoni elgesio ir sitikinim , nuo j charakterio ir vertybi sistemos. Politin kult ra — tiek seniau, tiek dabar — iš tikr j nurodo priežastin ryš tarp pilietin s visuomen s kokyb s ir politinio elgesio bei valstybin s santvarkos pob džio. Ji tiek pat svarbi politinei veiklai suprasti, kiek „tautinio charakterio" s voka b - tina tarptautin s politikos elgesiui iššifruoti.

Politin s kult ros s voka n ra preciziška, bet pakankamai veiksminga, — kaip ir kitos socialini - politini moksl s vokos, — pagelb ti politinio proceso ir elgesio analizei. Reikia pažym ti, kad skirtingai nuo kasdieninio vartojimo,

---

Paskaita, skaityta 1993.VI.20 LB politin je-visuomenin je konferencijoje, Southfield, Michigan.

Nuotr. Vytauto Maželio.

DR. VYTAUTAS VARDYS, Oklahomos universiteto politini moksl profesorius, palyginamosios valstybinis santvarkos specialistas, sovietologas, 1983-88 vadovavęs ir administravęs to universiteto politini moksl departament. Vardys yra penki knygų autorius ar redaktorius. Jo šešėlių knygų, pavadinant „Lithuania: The Rebel Nation“ leidžia Westview leidykla. Yra išspausdinęs daugiau kaip 60 mokslinių studijų Vakarų Europos ir Amerikos žurnaluose ar knygose. Lietuviškoje veikloje: buvo JAV LB Tarybos nariu, redagavo *Ateitį ir laisvą*, šiuo metu yra laisvų fondo tarybos pirminku.

politinis kultūros sava neapsiriboja moralinėmis normomis ar elgesiu, kuris kasdieniškoje kalboje vadinamas moralium, bet apima vis elgesio skalę. Dėl to kai kurie politiniai mokslininkai sako, kad politinis kultūra — tai veiklos ir elgesio pobūdis. Jis galima nusakyti kaip būdą, kuriuo politikuojama, kaip valstybinis reikalavimų pobūdis. Šios analitinės sampratos pagalba stengiamasi suprasti ir pačių politikų elgesį, skverbiamasi sužinoti, kodėl jie elgiasi taip, o ne kitaip, ir kodėl rezultatai yra vienoki, o ne kitoki. Analizuodami politinį kultūrą, taigi, pripažįstame, kad politiniam procesui suprasti atsakymo reikia ieškoti giliau nei institucijų, statymų ar teisinių norm bei taisykli sistemoje.

Klasikinėje politini moksl literaturoje politinį kultūrą nusakoma kaip dvasingą individuali pažiūrą ir orientacijų sukaupimą politinai sistemos narių tarpe. Pažiūrų ir orientacijos susidaro iš politinių veiksmų pažinimo, emocijų ir vertinimų. Kaip politinį visuomeniną homogenišką, t.y. vienerišką, vienodą, taip ir vairi jos sluoksnių politinį kultūrą irgi skiriasi. Tačiau vargas tai politinei sistemai, kurios neįjungia pakankamai vieningą politinį kultūrą. Tokia sistema tampa nepajungia pilnai tarnauti žmogui ekonominiu ar kultūriniu progresu bei gerove.

Politiną kultūrą nesusikuria deklaracijos būdu, bet yra ilgo, per kartas kartas užsitęsiančio, augimo ir brandimo rezultatas. Politinį s

kultūros susidarymui ir jos kaitai tokos turi vair s veiksniai. Dabartin Lietuvos politin kultūra didele dalimi yra soviet civilizacijos paveldas. Vakar sovietologai, nors ir neblogai pažin soviet politin sistem , niekad pakankamai nevertino sovietin s socializacijos tokos sovietiniam žmogui ir visuomenei. Mes dažnai galvojome, kad lietuviai, kaip ir kiti baltie iai, sovietin s sistemos yra paveikti tik panašiai kaip ridikai: žievel pasidariusi raudona, o vidus išlik s grynas, baltas, nesovietinis. Žinome ta iau, kad taip n ra. Ir ridiko vidus — arba pauraud s, arba bent pasikeit s, o jo skonis sovietin s sistemos perdirbtas. Ta iau vienur mažiau, kitur daugiau yra išlikusio ir to baltumo — nesovietiško.

Politin s kultūros veiksniai

Sovietinio režimo pobūdis ir socializacija neišaiškina visos politin s kultūros augimo. Lietuvos politin kultūra pradėjo vystytis dar nepriklausomybės metais. Tad naudinga palyginti, ar bent paminėti tuos veiksnius, kurie taigavo Lietuvos politin kultūrą priešsovietiniais metais ir tuos, kurie ją apibrėžė sovietiniais. Išskirti verta bent septynis tokius veiksnius, formavusius nepriklausomos Lietuvos politin kultūrą:

1. 1920-taisiais metais išaugęs agresyvus istorinis tautiškasumas.

2. Katalik Bažnyčios tautos visuomenės sąrangos susidarymui, politinio autoriteto sampratai, visuomenin s kultūros pobūdžiui bei

kryptims, individualiems sitikinimams bei grupinei socializacijai.

3. Rusiškosios mokyklos socialistin s ir revoliucin s pažiūros, brandinusios iš vienos pusės antikatalikiškus nusistatymus, iš kitos — revoliucin fanatizm , kuriuo buvo užkrėsta dalis inteligentijos.

4. Pasaulinė ra paremta politin diferenciacija, trukdžiusi kompromisin politin proces d l labai griežto priešinimosi religijos ir valstybės-Bažnyčios santyki klausimais.

5. Egalitarin demokratijos samprata, išmokta iš Vakarų, bet praktikuota Rusijos pavyzdžiu — be kompromiso ir pakantumo tradicijos.

6. Dominuojantis kaimiškas krašto charakteris su paternalistine šeimos santvarka, pagarginio autoriteto pripažinimu, aversija miestui, pramonei, komercijai ir organizuotam konkurencinio gyvenimo stiliui.

7. Stipraus valdžios autoriteto tradicija, tapatinanti laisvę ir anarchiją, teisin autoritet su silpnumu ir neefektyvumu, net kenkiančiu nepriklausomybei.

Sovietinis režimas arba sunaikino, arba stipriai pažeidė šiuos veiksnius ir jų taką. Tokios radikali žmogaus ir visuomenės transformacijos per palyginti trumpą laiką istorijoje nėra buvę. Ką yra svarbu suprasti Vakaruose (to kartais kai kur ir Lietuvoje pilnai nesuprantama), — kad Lietuva yra radikaliai pasikeitusi, ir kad grįžimas senajai Lietuvai yra ne manomas.

Jau vien dėl to jis yra ir nesiekimas. Lieka tai jau sovietinis paveldas kaip dominuojanti šiolais kultūros ir sistemos charakteristika, persunkusi nepriklausomybės laikų visuomenės sėmoms brendimui ir nuostatas.

Kokie sovietinės okupacijos veiksniai labiausiai paveikė politinį Lietuvos kultūrą ir sėmą?

1. Pirmiausia tai teroro ir prievartos būdai vestas naujas tautos socialinis persluoksniavimas. Jo tikslas buvo sukurti naują socialinę sistemą, tinkamą vienpartiniam ideologinės iliuzijos valdymui ir gyjantį režimui naują socialinį sluoksnį lojalumui.

2. Praktiškai totalus pilietinės visuomenės sunaikinimas.

3. Komunistų partijos vienvaldystės su savo normomis vedimas, reikalaujantis schizofreniško gyvenimo būdo ir valdantį jį privilegijos pripažinimo.

4. Schizofreniško gyvenimo būdo ir psichologinės korupcijos palaikymas KGB institucijos pagalba.

5. Kolektyvistinė, Maskvos militariniams tikslams pajungta ir jos administruojama ekonominė centralistinė sistema, paremta vartotojams reikalingu naudmenų nepriekliumi, ugdanti privilegijas, korupciją, o taip pat lygiavimą, socialinį pavydą, ir žlugdanti lietuvišką darbštumą.

6. Katalikų Bažnyčios ir apskritai religijos tokos visuomenėje sunaikinimas, jos vieton nesugebant iškišti etinio, tačiau tik nihilistinio, ateizmo sekuliarizacijai.

7. Autoritetinės tradicijos suntyvinimas ir lietuviškojo nacionalizmo transformacija, net ir korupcija, — iš idealizmo-moralės orientuojantis ekonomiškai asmeninės naudos ieškojimą, ir todėl tos naudos slygojamą. Ekonominio elemento ryškumas duoda Lietuvos nacionalizmui tikrai reikalingo pragmatizmo, bet pavojingai grąsina tautinės idėjos ir savistovumo pirmumui.

Pus šimto metų radikaliuoje bolševikinėje sistemoje pasirodė esant pakankamai ilgas laikas pakeisti poros generacijų politinį kultūrą ir nusistatymus valdžios, pasauližiškos, ekonomijos, kultūros klausimais, bet nepakankamai ilgas eliminuoti tradicijas, totaliai užgožti religijas, ištrinti istorijas. Todėl Lietuvos politinį kultūrą yra prieštarīga, komplikuota ir „sluoksniuota“. Ją reikia gerai suprasti, norint jos atžvilgiu nusiteikti ne tik kritiškai, bet ir pozityviai kurybiškai.

Politinį kultūrą posovietiniais metais

Kokie susidarė Lietuvos politinį kultūrą bruožai šiais posovietiniais metais? Sovietinė patirtis paveikė pažiūras ir institucinę organizaciją, ir politinę elgesį. Pirmiausia Lietuva nusikopijavo sovietinėms institucijoms. Taip, pavyzdžiui, skubomis parašyta ir por valandų po nepriklausomybės paskelbimo 1990 metais priimta laikinoji konstitucija pasekė sovietinės konstitucijos struktūrai, kurioje sujungtos statymdavystės ir vykdomoji valdžios.

Kolektyvinis Aukščiausiosios Tarybos — parlamento vadovybės vadas buvo jos pirmininkas, Vakaruose vadinamas prezidentu. Jo pozicija buvo aukštesnė negu premjero. AT pirmininko Vytauto Landsbergio ir premjers Kazimieros Prunskienės pažiūros greit išsiskyrus santykiams su Gorbačiovu ir su Vakarais klausimais; jų konfliktą gilino konstitucijoje neaiškiai apibrėžta parlamento ir vyriausybės jurisdikcija. Aiškesnėje santvarkoje, aiškiai išskiriamose šias dvi valdžios galias, tas konfliktas būtų buvęs dalykiškesnis ir mažesnis. Augantis tarpusavio priešiškusimas buvo nenaudingas Lietuvai. Toje sistemoje nebuvo aišku, kas vyresnis, kas valdo ir tvarko kasdienes reikalus — Aukščiausiosios Tarybos komisijos, ar vyriausybės ministrai. Buvo kalbama, kad parlamento nariai turėjo „savus“ ministerius ir direktorius. Seniau sovietinėje sistemoje susidarė gal susidaryti tokie konfliktai buvo apvaldomi Komunistų partijos, kuri valdė abi institucijas. Demokratinės sistemos rėmuose to nebuvo galima padaryti iš partijų centriniame komitete, nes parlamente partinio monopolio jau nebebuvo.

Institucini sovietinė tradicija randama ir 1992 metų konstitucijoje, pakeitusioje laikinąją. Tai smulkus teisinis ir ekonominis pažad išminėjimas, nors teisinis konstitucinis pažad greičiausiai negalima bus išpildyti, kaip to negalėjo nei sovietinis režimas. Konstituciškai suformuluojama tam tikra utopija, susimulkinant net iki to, kad 39-tame

straipsnyje numatomos apmokamos atostogos motinoms iki gimdymo ir po jo, o paskui palankios darbo sąlygos ir kitos lengvatos. Tuo norima išlaikyti iš sovietinės sistemos paveldėtą valstybinį gyventojų aprūpinimą nemokamu gydymu, pensijomis. Žinoma, tai buvo būtina ir socialiniu, ir ekonominiu, ir svarbiausia politiniu požvilgiu, nes socialinio apsaugos tinklo vedimas, buvo turbūt pats pozityviausias sovietinės sistemos pasiekimas, kurio joks gyventojas nenorėtų atsisakyti.

Galima sakyti, kad sovietinė konstitucijos pėdsaką randame ir šiandieninėje konstitucijoje neaiškia formulavime, koks yra priežastinis asmens ir valstybės teisinis santykis.

Kita paveldėta sovietinio elgesio tradicija — tai kavalieriškas konstitucijos traktavimas. Sovietams konstitucija buvo ne teisinis valstybės pagrindas, bet grynai politinis instrumentas. Konstitucijai todėl buvo galima lankstyti politiniams tikslams, jos nekeičiant, kad nebūtų sunaikintas simboli ir pažad formulavimas. Konstitucijai mėsai lankstyti ir Sąjūdžio politikai, bet viliams nepasidavęs Brazausko darbiečiai. Sąjūdžio koalicija dar 1990 metais norėjo nusikratyti Prunskienę kaip premjerę. Proga atėjo 1991 m. sausio krizės metu, kai pasimetusi premjerė bėgiojo tarp Maskvos ir Vilniaus. Remiantis konstitucija, ji galima buvo atleisti 2/3-daliais Aukščiausiosios Tarybos balsais. Tos daugumos negalima surinkti,

S j džio koalicija sausio 8 pakeit konstitucij ir tuo palengvino nepasitik jimo pareiškim . Už valandos Prunskien teik atsistatydinimo rašt . Jos atstatymas, aišku, buvo legalus, bet iš ties pažeidžiantis konstitucijos dvasi .

Aukš iausias Teismas nepasidav Aukš iausiajai Tarybai 1992 m. ruden , svarstant dr. Kazio Bobelio kvalifikacijas kandidatuoti Seim . Pagal laikin j konstitucij , kandidatuoti gal jo tik Lietuvos pilietis (66 str.), bet Lietuvos pilietis, pagal 13 str., „paprastai“ negali b ti ir kitos valstyb s pilie iu. Bobelis nepateik dokument , kad jis n ra JAV pilietis, tik rašt , tvirtinant , jog jis n ra atsisak s Lietuvos pilietyb s ir Amerikai priesaikos nepadar s. Tai buvo melagyst , kaip tai visiems nat ralizuotiems Amerikos pilie iams žinoma. Aukš iausias Teismas šio liudijimo pagalba sulauž konstitucijos 13 ir 66 straipsnius ir kvalifikavo Bobel kandidatui.

Lietuvos demokratin s darbo partijos vadai taip pat geriau nesielgia. Partijos dauguma Seime išrinko du pavaduotojus, nors konstitucija to n ra prama iusi. Galima gal gin yti, k ji pramat , bet pagal konstitucijos 66 straipsn , Seimo pirminink pavaduoja „pavaduotojas“, o ne „pavaduotojai“, kaip tai buvo aišku laikinosios konstitucijos apibr žime. Aišku, dviej pirmininko pavaduotoj daugumos partijai reik jo d l politini tiksl , tad juos ir paskyr , pažeidžiant rašytin s konstitucijos dvasi ir, maž mažiausia, be legalin s interpretacijos.

Jei tokiu keliu LDDP ir toliau eis, jos valdžia labai greitai pralenks bet kokius anks iau S j džio koalicijos padarytus tikrus ar netikrus prasilenkimus su konstitucija ar teise, kuriuos dabar Socialdemokrat partija suraš ir bandys krašt tikinti, kad jie tikrai buv .

Panašiai Seimo dauguma š pavasar nusprend vesti Vilniuje tiesiogin valdym . Seimas negal jo nurodyti, kaip toji rinkta Vilniaus savivaldyb yra pažeidusi konstitucij . Seimo daugumai nepatiko Vilniaus politika. Tik protingas Brazausko sikišimas sustabd tok nelemt gorba iovišk kišim si vietin s demokratijos žlugdym .

Ta iau, kiek tai lie ia konstitucij , Brazauskas, pagal Lietuvos spaud , pasirod vis d lto neišsivadav s iš sen visagalio Centro komiteto sekretoriaus papro i . Dar prezidentiniuose rinkimuose jis pasirod neskiri s priva ios nuo valstybin s nuosavyb s, tiesa, produktyvumo sferoje. Naujas br stantis skandalas, nekalbant apie Bobelio gynyb , rodo Brazausko majopin paži r konstitucij . Pagal Lietums ryto informacij , Brazauskas pareigojo finans ministr Vilkel pasirašyti ketinim protokol , „neatšaukiamai“ pareigojant Lietuvos vyriausyb paimti iš UFINCO, neaiškios New Jersey firmos, dviej milijard doleri paskol , sumokant 4% už tarpininkavim šiai paskolai gauti. Paskola, žinoma, b t valstybin , vienu ar kitu b du b t vesta biudžet , iš kurio b t mokami ir procentai, ir tas komisas už paskolos

gavim . Ta iau pagal konstitucij , tarpvalstybines sutartis ir biudžet kontroliuoja Seimas, kuris formaliai, atrodo, nebuvo net painformuotas. Viskas vyko prezident roje ir Vilkelio raštini je, apie tai nežinant net premjerui Šleževičiui. Šis politinis skandalas ved s nuotykiškai prasid jo iš kavalieriško žvilgsnio konstitucij : — su Seimu v liau pakalb sime, — nors jis yra pagrindinis konstitucinis aktorius tokiuose dalykuose.

Galima būtų paminėti ir kitus pavyzdžius, kaip atskiros rinkimų komisijos sukuriamas prezidento rinkimams, nors konstitucija pramato tik vien komisij visiems centriniams valdžios rinkimams. Arba tos komisijos pirmininko potvark , pagal Laisvosios Europos radij , kad penkias dienas prieš rinkimus spauda ir kita media neturi teis s skelbti jokios informacijos apie prezidentinius kandidatus, kuri gali būti laikoma kompromituojančia. Tokiu būdu jis vienu plunksnos brūkšniu užgož laikinosios konstitucijos spaudos ir žodžio laisv s garantijas. Tikriausiai tos komisijos pirmininkas nepagalvojo, kad jo potvarkis buvo nelegalus ir nedemokratiškas.

Tai seno galvojimo pasekm . Valdantys ar valdžios siekiantys žmonės turi būti apsaugoti nuo tiesos. Valdžios reikia atsklausti, ar galima ją kritikuoti. Todėl, nors naujoji konstitucija ir suteikia darbinink organizacijoms teis streikuoti, ginant savo ekonominius ir socialinius interesus (51 str.), ta iau, kai

ši met geguž s mes susstreikavo mokytojai, Seimo narys prof. Genzelis, savo laikui reikalav s Songailos atsistatydinimo, dabar reikalavo, kad mokytojai prieš streikuodami pasitart su valdžia, k iš jos gali gauti, ar ne per daug prašo, iš ties , kad gaut valdžios leidim streikuoti. Tad kam tada konstitucijos garantija? Jis taip pat pakaltino mokytojus, kad tai es s politinis streikas, inspiruotas dar S j - džio vyriausybės paskirt kai kuri mokykl direktori . Bet ar kitoki politini paži r žmon s negu Genzelis neturi teis s ginti savo ekonimini ir socialini interesus , t.y., reikalauti vos pragyventi užtenkan i alg pak limo.

Politinio elgesio charakteristika

ia prieiname prie politinio elgesio charakteristikos. Politin diferenciacija Lietuvoje neb ra tikra prasme pasaul ži rin , paremta religiniais ar mesianiškos ideologijos principais, kaip tai buvo nepriklausomyb s laikotarpiu. Ji yra paremta sovietinio galvojimo tradicijos, iš vienos pus s, ir posovietinio jos atsisakymo bei revanšizmo, iš kitos. Tai veda grupin konflikt d l valdžios viet ir ekonomini privilegij , tai surišta su tokiais svarbiais klausimais kaip ryšiai su Rusija, nepriklausomyb s pob dis, ištikimyb Lietuvai, apsprendžiama faktu, jog praeity netur ta joki ryši su KGB, privatizacija ir ekonomin reforma. Yra „m s " ir „j s " žmon s, bet ne tradicine pasaul ži rine prasme. „M s " žmon s

yra demokratai, „j” žmonės pasidavė liai ir diktat rus šalininkai. Tai ypa išryškėjo jo debatuose dėl de-sovietizacijos statymo.

Taip S j džio vadovai daugel m nesį charakterizavo buvusius komunistus kolegas, syk net pavartojant, tegu ir netiesiogiai, žod „šunauja” ir kuriant pulk. Skuo vadovaujam ir daug, nors be reikalo, tarin jam prezidento apsaugos b r . Brazausko partija atsilygino kaltinimais, kad Landsbergis siekį s vesti diktat r . Buvo tariama, kad steigus Lietuvos aid , Landsbergio valdžia norinti monopolizuoti spaudos laisv . Taip pat Brazauskas savo partijos suvažiavime 1992 sausio 29 d. pastebėjo, kad „visur vienijasi tautin s id jos šaukliai su brutaliomis gos šalininkais. Nestabilumas dirgina ir vargina žmones. Tai gali sukelti neramumus, streikus d lekonomini reikalavim arba iliuzin tik jim tvirta ranka... Nesant demokratinį tradicij , yra didel tikimyb sulaukti autoritarinio režimo, o kraštutiniu atveju — netgi lietuviško tautinio socializmo sitvirtinimo. Gruzijos pavyzdys — persp jimas mums visiems” (Tiesa, 1992 sausio 30).

Ta iau rinkimus laim jusi LDDP atrado, kad Skuo „armija” buvo labai profesin , reikalinga ir jokiub du ne diktat ros ramstis, kad Landsbergis bei jo noras referendumu vesti prezidentin sistem nebuvo diktat ros siekis, kad, neži - rint jo autoritarinio pob džio asmenyb s, jis buvo tikras demokratas.

Šalia tokios paži ros konstitucij

ir politin elges Lietuvos politin kult r charakterizuoja nepakantum as ir kompromiso nenoras. Kritika yra demokratijos šerdis, bet taip pat demokratija ne manoma be daugumos valios sprendimo ar respekto mažumai ir jos dalyvavimui statym leidimo ir apskritai politiniame procese. Lietuvoje politinio pakantum tr ksta. Vos Landsbergis buvo išrinktas Aukš iausios Tarybos pirmininku istoriniame 1990 kovo m n. pos dyje, jo s j dinis konkurentas ir Brazausko šalininkas Arvydas Juozaitis apšauk Landsbergio išrinkim „istorine klaida”, tuo tuojau pat kirsdamas pasitik jim nauja vyriausybę ir nauju politiniu procesu. Nepra jo nei trys m nesiai, kai grup kairi j deputat , pasitelk kelis intelektualus, paskelb vieš laišk , kuriame, jungdami ir pozityvios kritikos, betgi pasi l paleisti Aukš iausi j Taryb kaip blog kvalifikacij grup , nors joje ir jie patys dirbo. Šio kreipinio nebuvo galima niekaip kitaip interpretuoti, kaip pralaim - jusio valdan iojo elito vieš ir netgi kenksming nusivylimo demonstracij . Kur matyta, kad legaliai išrinkti atstovai reikalaut savo institucijos sunaikinimo?

Šis politinis susipriešinimas nepozityviai išsiliejo legislat ros ir vyriausyb s elgesyje. Aukš iausioje Taryboje po kiek laiko tai pasireišk kairi j deputat boikotais, veda-mais subtiliai, bet esm je neleidžian iais Aukš iausioje Taryboje daryti reikalingus sprendimus, o v liau, S j džio koalicijai praran-

dant daugum , jos reakcija net pradedant rinktis atskirai pos džiauti. Laim jusi LDDP iki šiol nesuprato daugumos vaidmens, arba suprato j tradiciškai, sovietišškai, b tent, kad daugumos tur jimas leidžia jai dirbti kaip buldozeriui, visai nekreipiant d mesio mažumos norus, pozityvius pasi lymus ar skundus, kurie charakteringi kiekvienai mažumai, panašiai kaip jie buvo ir brazauskiškai 1991 metais ir iki 1992 met vidurio.

Panašiai ir vyriausy b je. S j džio vyriausy b s nusikreip nuo tradicin s nomenklat ros, bet, neužtekus nauj kadr , daugelyje administracini viet išlaik senus. Naujoji dauguma vyriausy b je ir prezident roje susikviet sen j nomenklat r iš buvusios Komunist partijos, ekonominio valdymo sferos ir valdžios sluoksni . Vilniuje kalbama, kad net Antano Snie kaus sekretor , dabar jau pensijos amžiaus, buvusi kviesta dirbti prezident roje, bet d l amžiaus ir laik atsisakiusi.

Toks kadr parinkimas, Vakaruose vadinamas patronažu, yra labai politinis, atsilik s, kvėpi s sovietine dvasia ir yra nenaudingas, nes užkerta keli naujoviškai galvojan tiems žmon ms, kurie gal daugiau rizikuos, bet daugiau ir padarys. Parenkant ir skiriant valdžios žmones, politinio patronažo principo turi b ti atsakyta, jei norima efektyvaus administravimo, laisvo nuo korupcijos ir inkompetencijos. Lietuvai b t reikalinga nepriklausoma administracin grup , kuri Va-

karuose vadiname „civil Service“, — ir d l valdymo efektyvumo, ir d l politinio proceso patobulinimo, teisingiau, normalizavimo.

Santykiuose su mažuma aiškiai matoma bekompromisin laiky sena: mažumos nenorima jungti tikr statymdavyst s proces . Taip dabartin se Seimo komisijose mažumos nariai ar vadai neturi pripažinimo ir savo dalies legislatyvinio darbo vadovavimui. Labai savotiškais procesais svarstomos ir pa i Seimo nari kvalifikacijos. Ar iš nežinojimo, nepatirties, ar politinio piktumo ir netolerancijos, buvo padaryti sprendimai išmesti iš Seimo tris narius, kuri išrinkime buvo manoma esant nenormalum . Bet tai padaryta po to, kai jie jau buvo prisaikdinti nariais ir juos bausti buvo galima tik už j nusikaltimus. Kod l to nebuvo galima išspr sti prieš prisaikdinant tuos naujus narius? Kažin ar yra pasaulyje kitas demokratinis parlamentas, taip negerbi s savo nario statuso ir komplikuoj s politin pad t ?

Stagnacija ir konkurencijos baim

Politin s kult ros normaliam išsivystymui kenkia ir iš praeities paveld ta tradicija virtusi inercija, kad centrin valdžia visk turi tvarkyti ir kad privatus interesus neturi jokio pirmumo prieš valdišk j . Tai ypa skaudžiai kraštui atsiliepia ekonomis transformacijos laikais. Vietinis valdžios žmon s, kaip ir anks iau prat nieko nedaryti be centrini KP nurodym per rajo-

nus, bijo atsakomybės, iniciatyvos, sprendimų, jei jie nepatvirtinti iš aukščiau. Tie žmonės nedrįs sulygti be pritarimo tams, kurie patvirtinimo taip pat laukia iš aukščiau. Ir taip tamsi stagnacija, taip nenorima prisiimti atsakomybės, ypač jei reikia atlikti koks nors naujas, ar pakeisti senas struktūras. Be abejojant, tai pagelbsti jau sitvirtinusiems lyderiams, bet blogai patarnauja kraštui, kuriam reikia naujų iniciatyvų ir tuo pačiu naujų žmonių, kurie nebijo rizikos. Tačiau tokie žmonės darosi valdantiesiems konkurentais ir dėl to yra pavojingi. Prie viso to galima priskirti ir jau siūbanuojančius kovą tarp centrinių staigų ir privačių medijos-TV firmų dėl pasidalinimo televizijos kanalais ir programomis. Ta konkurencija nerabdinga vien Lietuvai. Panašiai kovojama ir Vengrijoje, ekvijoje, net Lenkijoje. Bet tai to paties sindromo dalis. Vyriausybės neseniai sunaikino TV-26, nors jos steigėjai buvo pasirašę legalų kontraktą su buvusią vyriausybe.

Mūsų eina ir tarp valstybinių TV ir Tele-3, dr. Liucijos Baškauskaitės firmos. Šios visos kovos pasekmės gilesnės: jos tiesiogiai liečia politinius aspektus. Valdantiesiems grupė, nieko neužmiršdama, „mandagiai“ kontroliuoja TV bangas, kad opozicijai nebūtų duodama per daug laiko.

Užvis labiausiai politiniam procesui kenkia buvusi komunistų ir antikomunistų kovos sindromas. To konflikto esmė yra nenoras bei sunkumai tiesiai ir atvirai pažvelgti

praėjusį ir jį vertinti. Lietuvoje sakoma, kad tai supriešina žmones. Iš tikrųjų tai, kaip ponacinis Vokietijos metais, reikia pasverti istorijai, kad iš jos šiandien būtų galima pasimokyti. Aušra kadaise rašė, kad žmonės, nežinintys istorijos, visada lieka vaikais. Ar taip neatsitiks su Lietuvos masėmis, nors tai ir skamba ne tikinamai? Lietuvos problema yra taipgi skirtinga nuo keletos kitų buvusių komunistinių kraštų. Lietuvoje tik dalis istorinės kovos buvo tarp komunistų ir antikomunistų; kita dalis tos kovos vyko jau komunistų dominuojamoje visuomenėje, bandant išlaikyti lietuvišką identitetą ar kurti lietuvišką kultūrą.

Neteisingos valstybės pavojus

Pagalčiau reikia iškelti Lietuvos visuomenės susvetimėjimą politikai, valdžios autoritetui, apatijai, atsisakymą dalyvauti procese (tai atšakius paskutiniuosius porus metus labai intensyviai, emociškai varginanti ir ekonomiškai bei politiškai nepatenkinamą veiklą), ir šalia to, ekonomijos persipynimą su politiniais kultūros nuostatomis. Politinis elgesys yra sulygotas asmeninio pasipelnymo. Iš tiesų nerabnieko blogo ekonomijos ir politikos ryšyje, tačiau Lietuvos sulygomis ekonominis privilegijos perkamos politiniais sprendimais. Pagal Lietuvos spaudą, Lietuvai politiškai dabar valdo senieji vadovai, atėjusieji iš nomenklaturinės sistemos, kurioje dominavo ne laisvas politinis apsisprendimas ar rinkimas, bet privilegija — tiesiog mafijiškai intensyvus lojalumas as-

menin s gerov s ir statuso patenkinimui.

Toji ekonomin taka, persipynusi su tikra mafija ir neatsakomybe (vengimas mok ti mokes ius valstybei), ir su KGB finansini ištekliai ind liais bei ind lininkais, sudaro s lygas susisluoksniuoti elitinei, nuo tautos atitr kusiai, ekonomini išnaudotoj klasei. D l šito gali b ti gin ijamasi, bet galutinis sovietinio režimo rezultatas — režimo, kuris siek neklasini visuomen s — gali tapti aštrios klasini s ir supriešintos visuomen s suk rimas, kurioje vidurinioji, konstitucine tvarka gyvenanti, klas bus, jei ne pilnai, tai labai sunaikinta. Ar seks Lietuva Lotyn Amerikos bei Afrikos model ? Ar taps ji nauja Panama, Nikaragua, Per , ar besivystan ia Afrikos šalimi? Manchester Guardian korespondentas, rašydamas apie Lietuv Baltic Observer, padar tokias sugestijas. Gal jos perd tos, bet žinokime, kad ekonominis nusikaltimas, sujungtas su politine j ga valstyb s r me, veda neteisingos valstyb s k rim . Valstyb be teisingumo, kaip šv. Augustinas yra sak s, yra tik pl šik gauja.

Konfrontacijos ir sutarimas.

Ar tad yra vilties Lietuvoje, kad jos politin kult ra, dabar besivystanti, yra pakankama kaip id jinis-vertybinis formatas moderniai demokratijos sistemai sukurti? Ar gali toji politin kult ra sukurti ir pakankamo politinio sutarimo — konsenso k rybiniam valstybiniam

darbui?

Neži rint viso šio mano kritiško poži rio, galime matyti prošvaistes ir vilt optimizmui. Kokiais daviniais tas tik jimas, teisingiau, laukimas remiasi? Pirma, tauta dabar yra labiau s moningai susiklausiusi negu ji atrodo. Tai parod jos atsakymas išorin pavoj , ypa Sausio 13 vyki metu. Kartais sakoma, — dabar taip nebeb t , bet d l to reikia abejoti, nes dabar esama jau ne tik masi , bet ir strukt ros, kuri valstybin integralum imt ginti. Antra, nors kartais atrodo, kad Lietuvos politiniai aktoriai tarp sav s kandžiojasi, iš tikr j juos jungia tam tikro susiklausymo ir elgesio normos. Kovojan ios grup s aiškiai pajuto gyvybin interes sudaryti demokratin valstybin r m politiniam procesui vykdyti. Taip greitomis gim naujoji konstitucija: iš baim s, kad jei greitomis ji nebus sutarta, gali sugri ti valstybin s politin s dinamikos r mas. Tai reikalau kompromiso. Tiesa, konstitucija netobula, bet ji yra, ir toks darbinis dokumentas išsilaiko dažnai ilgiau negu stilingi, iškilmingi raštai.

Lietuvos politin s grup s sutaria dviem labai svarbiais valstybin s filosofijos klausimais: d l valdžios vaidmens ekonomikoje ir d l Bažny ios-valstyb s, ar pasaul ži ros ir valstyb s santyki . Pirmuoju atveju, jos priklauso daugmaž socialistinei tradicijai. Tikrai kapitalistinei konservatori partijai Lietuvoje ateitis dar tolima, o grynai socialdemokratinei partijai taip pat ne-

prasimato ilgo gyvenimo. Antruoju atveju, sutariama, koks yra visuomenės religijos vaidmuo, koks jis mokykloje ir t.t. Atminkime, kad priešingumai ir konfrontacijos šiais klausimais trukdė ir stabdė Lietuvos vystymąsi tarpkariniu laikotarpiu. Tie skirtumai buvo panaudoti ir okupantams, ir jų kolaborantams. Dabar to jau nėra, sutarimas pasiektas. Ko dar reikia ateities politiniam procesui — tai nuostata, kuriomis greičiau ir tiksliau būtų galima išvystyti produktyvumą ir asmenines ekonomines iniciatyvas, kartu garantuojant darbininkui ir kaimui socialini pagalbą ir paramą tinkama bus politinė kovos laukas, kaip jis ir turi būti.

Neatrodė, kad pasaulis rinks problemos sudaryt sunkum, bet toje srityje kova taip pat vyks: visada kils klausimai, kaip ugdomas žmogus ir kaip jis reabilituojamas normaliai laisvai visuomenei. Ar valstybė gali kištis ir kontroliuoti, bent tiek, kiek ekonomikoje, ar yra koks valstybinis pasaulis rintis interesas, ar valdžia tik turi tenkintis pagalbiniu vaidmeniu, palikdama k rybin element laisvai visuomenei ir jos privačioms organizacijoms?

Jau 1991 metais buvau prieš išvados, kad Lietuva brsta ir art ja prie stabilios politinės sistemos, kurioje dominuos ne tuzinas, bet gal dvi su puse partijos. Tai

reikšt ir demokratiją, ir stabilumą. Šiam procesui yra kliūčiai. Viena didžiųjų gali būti nenoras tvarkytis su anksčiau minėta supriešinta visuomene, teisingiau, nenoras konfrontuoti savo tautos paskutiniuose 50-ties metų istorijoje ir tai daryti tokiu pat tiesumu, kaip daroma su žydų tragedija ir genocidu Lietuvoje. Lietuvai reikia katarsio. Politinis katarsis ne manomas, nes katarsis visada, gal gale, — asmeninis. Tačiau politikoje jis vis dėlto palaipsniui pasiekiamas institucijų ir procesų pagalba. Jis gal nebus tyras, bet gali būti pakankamai aiškus pagalbinti normalaus politinio proceso vyksmui.

Tokiam vyksmui ugdyti, reikia tikėtis, išaugs ir išsivystys tam tikri kryptingi nusistatymai. Vis pirma, daugumos partija, judama savo pajūg, turės imtis iniciatyvos rinti save grynai teisine struktūros proces, kuriame, nors ir galėtų padaryti viską, nedarai to vienas. Ir darai ne koalicijomis, bet integruodamas kitus ir sudarydamas slygas bendram sutarimui politiniame procese. Antra, Lietuvos demokratiniam procesui normaliai vyksti ir t proces valdančios daugumos valia slygoti, yra būtina centrini ir dešiniųjų politinių judėjimų konsolidacija, kad tuo būdu galėtų išsivystyti tikri daugumos ir mažumos santykiai, kontroliuojami ne raštais, bet elgesio normomis, išmoktomis santykiavimo procese.

Nor jau,

KAD JIE GYVENT ŽMONI ATMINTY

Pasikalb jimas su konkurso laureate
Birute Pe iokaite-Adom niene

Laisv fondo lietuviškai kult rai ugdyti rezis-
tencinio romano premijos buvo iškilmingai teiktos
1933 vasario 15 d. Rašytoj s jungos klubo sal je,
Vilniuje. Dvi didžiosios premijos po t kstant dole-
ri ir laureat vardai atiteko Jonui Mikelinskui už
roman „Nors nešviet laim jimo viltis” ir Birutei
Pe iokaitei-Adom nienei už roman „Penktas: ne-
žudyk”. Buvo taip pat paskirtos ir dvi paskatinamo-
sios premijos po 500 doleri . Jonas Mikelinskas yra
jau gerai žinomas rašytojas — tiek Lietuvoje, tiek ir
išeivijoje. Ta iau Birut Pe iokait -Adom nien kon-
kurso laureat s vard gavo už savo pat pirm j ro-
man , tad kaip rašytoja ji dar n ra paž stama. Su lau-
reate kalb josi m s žurnalo redakcijos narys Vid-
mantas Valiušaitis. Š pasikalb jim skaitytojams ia
ir pateikiame.

— Pirmiausia prašy iau papasakoti
k nors apie save.

— Esu suvalkiet , kapse nuo
Skriaudži . Mokiausi pradžios mo-

kykloje, Veiveri progimnazijoje,
v liau — Kauno prekybos mokyklo-
je. 1941 metais baigiau prekybos
mokykl ir tais paiais metais ište-

k jau už Vinco Adom no. Išsik -
l m Vilni . Vilniuje stojau hu-
manitarin fakultet . Pasirinkau
germanistik , bet universitet ne-
trukus uždar .

Vilniuje gim dukra. Už jo fron-
tas, tur jome b gt iš Vilniaus
mano t višk . Frontui pra žus su
visa šeima iš kaimo atsik l m gy-
venti Kaun , kur aš studijavau
angl kalb .

1947 met vasar saugumas susi-
dom jo m s šeima. Konkreiai —
vyru, nes dar Vilniuje buvo paraš s
kelet pjesi , statyt „Vaidilos” te-
atre. Vien iš j pripažino „antita-
rybine”, ir saugumas prad jo do-
m tis. Met m visk ir v l išsik l m
kaim .

Gyvendami kaime susirišom su
partizanais. Vyras raš partizaninei
spaudai. V liau už tai buvo apdo-
vanotas „Laisv s kov kryžiumi”.
Keturis su puse met truko tas
bendradarbiavimas.

O paskui — areštavo ryšinink ir
pagal jos parodymus sudar dešim-
ties žmoni byl . Vyras buvo nu-
teistas 25-eriems metams. Mane
tuojau atleido iš mokyklos (tuo me-
tu dirbau Skriaudži septynmet je
mokykloje).

— Kaip areštavo J s vyr ir koks
buvo tolimesnis J s šeimos likimas?

— Vyr areštavo gana domiai,
Iškviet , atseit, vykti koman-
diruot . Tur jo prisistatyti pas Kaz-
l R dos partijos sekretori Grišk .
Iš ten b si s siun iamas tikrinti mo-
kykl . Mes tar m, kad ia jau kaž-
kas ne visai taip. Aš j palyd jau iki

plento, peržegnojau sunkvežimys ir
jis išvažiavo.

Negr žta tris paras. Tada jau aš
važiuoju švietimo skyri . Ten
nieko nežino, sako, eik saugum .
Nueinu saugum , o ten — visas
spektaklis. „Kaip?“, „Dingo žmo-
gus?“, „Niekas nepraneša?“,
„Kaip šitaip gali b ti!“, „Reikia
skubiai ieškoti!“ Pakelia ragel ,
skambina švietimo skyriaus ved -
jui: „J s žmogus dingo, kaip j s
nieko nesir pinat!? Šitaip negali-
ma!“ Išbara ved j ir sako man:
„Mes ieškosim, negalima šitaip pa-
likt žmogaus!“ Aš laukiu. Eina
valandos, praeidami pakalbina:
„Jau jau m s vyrai ieškos, siun iu
vyrus jo ieškoti“. Ir taip iki vakaro.
Sutemus ateina viršininkas ir atve-
da žmog . Šitas žmogus, sako, r -
pinsis j s vyro suieškojimu.

„Aš tardytojas Pušinas, — prisi-
stato. — Atvažiavau iš Kauno. J s
vyras areštuotas“. Aš dar paklau-
siu: „Sulaikytas ar areštuotas?“
„Areštuotas“, atsako. Viskas aišku.

Tada per nakt mane apklaus ,
paryiais (dar tamsu buvo) išva-
žiuvom pas mus kratos daryti. Kra-
tos metu rado partizan apdovano-
jim , pa m radijo aparat , por
man rašyt laišk . Daugiau ten nie-
ko ir nerado. Tada v l mane
nusivež atgal Kazl R d .

Paskui v l išlaik vis par iki
kitos nakties. Vidurnakt paleido.

Tardytojas paskyr man dien .
Kai nuvažiavau, v l prasid jo
tardymas. Negana to, atsirado kiti
žmon s, kurie nor jo užverbuot.
„Eik partizanus, eik pas par-

tizanus, sakysi, kad nori keršyt už savo vyr ir tik šituo b du gal si išlikt. Mes tav s neareštavom, nors gal jom areštuoti, kal ius turim, tam pa iam name gyvenot, kal iai yra. Bet d l to, kad nesi areštuota, nebus tau lengviau, Su trim vaikais nebus lengviau gyventi. Viena išeit is — bendradarbiaut, eit mišk ir verbuot partizanus”. Sakau, negi j s galvojat, kad partizanai tokie kvaili ir patik s, kad motina, metus 3 vaikus, išeis mišk ? Na, šitas nepavyko.

Paskui dažnai šaukdavo Kazl R dos saugum . Išsikviesdavo vakarais, nakt paleisdavo. 5 kilometrus tamsoje tur davau eiti per mišk . Atleido iš mokyklos, dirbau kol ky. Tada kol kio pirmininkas, pavarde Ryliškis, sakydavo: „Tau reikia su jais bendradarbiauti, vis tiek reik s, tada b si žmogum. Kitaip vis tiek nebus tau ia gyvenimo”. Ir saugumie iai sakydavo: „Nedirbsi mums — atleisim iš darbo”. Sakau, iš vieno atleisit, tai eiliniu kol kie iu vis tiek bus galima dirbt...

Buvo atleid ir iš kol kio. Paskui, kai naujai paskirtas žmogus tame darbe nesusigaud , tada partijos sekretorius praš mane, kad v l gr ž iau dirbti s skaitininke.

— Kiek ilgai tai t s si? Kada saugumas liov si persekioj s J s šeim ?

— Jis nebuvo palik s ramyb je m s ligi pat pastar j laik . Lan kydavosi net ir ia, štai šitame kambaryje, kuriame dabar su jumis kalbam s. ia s d jo ne vienas saugu-

mietis ir kalbin jo sugr žus iš lagerio vyr (jis kal jo Intoj, dirbo šachtoj, angli kasykloj), kad pasmerkt tai k jis dar , prisipažint klyd s, gail t si. Sak , tada ir teatrai tave statys, ir knygas spausdins, ir apskritai, tur si visai kitas gyvenimo s lygas. Girdi, turite puik , gab s n , vien d l jo tur tumei pagalgvoti ir šitaip pasieltgi. D l t vo s naus neišleido stažuotis ir tobulintis. Ateidavo per metus gal por kart . „Gail kis, gail kis, galvok apie vaikus, prisipažink, kad klydai, suklaidino, privert ...” Kaip gali sakyt kad privert , kai nieks nevert !?...

— Susitikdavote su partizanais nuo 1947 met . Papasakokite apie J s šeimos ryšius su jais. Ar tuo metu buvo kokios vilties, tik jimo laiminga šios kovos baigtimi? Ar partizanai suprato, kad laim jimo prasme kova yra beviltiška?

Ateidavo jie pas mus, pasikalb -davo. Jeigu neskaityt, kad pavalgo. Koks ia bendradarbiavimas, pamaitint žmog ...

Skirmantas buvo at j s, dar prieš savo išvykim Amerik , por kart . Vanagas buvo por kart at j s. O šiaip partizanai — ateidavo ir ateidavo. Nuolat, kas m nes ar ir dažniau. Ateidavo pasiimti rankraš i . Paskutiniai buvo už j šeši 1952 m. birželio pradžioje. Paskui tie vyrai netrukus žuvo, juos išdav . Saugumo agentai buvo b r lind ir nušov tuos partizanus Juodraisty, Prien rajone.

Tuo metu buvo tik ta greitu Lie-

Prisik limo apygardos, Maironio rinktinės, Mindaugo t v nijos kovotoj už laisv — Lietuvos partizan b rys, veik s Raseini -Radviliškio ribose. Nuotrauka daryta 1949 m. spalio m n., iš negatyvo išryškinta 1992 metais. Visi nuotraukoje matomi partizanai žuv .

tuvos išlaisvinimu. Tuo tik jo ne vien partizanai, bet ir žmonės tik jo. Nuo vasaros iki vasaros atidavo. Ir štai, kai 1947 ruden Vakarais iš jo Skirmantas, prasidėjo didysis laukimas — k Skirmantas ten laimės? 1948 metais labai daug žmonių buvo, labai daug vadų žuvo, išdavysiai atsirado, užmigdyti buvo. 1948 žuvo trys „Geležinio vilko“ rinktinės vadai.

Kol Skirmantas buvo partizanas, mes jį žinojome tik kaip Skirmantą. Daumantų jis nesivadino. Ir grįžęs iš užsienio, nesivadino Daumantu.

Tarp kitko, su Skirmantu mes mokėmės Veiveriuose. Ne vienoje klasėje, bet toje pačioje mokykloje. Buvom ateitininkai. Bet kai jis pas mus atėjo, aš jį nepažinau. Ir jis manęs nepažino. Labai taktiškas,

labai mandagus. Apskritai, jie stebindavo savo tvarkingumu. Ateina, bėgdavo, vyrai iš bunkerio, niekaip nepasakysi, kad jie ne iš normalios lygos — visada pasitempę, uniformos sulygintos, tvarkingi. O ateidavo sribai — apsmukę, tepaluoti, susivėlę, nors jie slygastur jo.

Iš pradžių labai drąsiai vaikščiavo, net dienos metu arba pavakare, kai bėgdavo dar visai šviesu. Ateina kartais trys, prieš pat Velykas, Didįjį penktadienį, visiškai ramiausiai... Žmonės buvo tada patikimi, retai kur skundikas pasisukdavo...

— Apie ką su partizanais kalbavotės?

— Daugiausiai pasakodavo apie savo rūpesčius — kaip jiems eina-

si, jei katras žuvo, apie žuvus draug , jo žuvimo aplinkybes. Sakydavo, kad prieš ž t žmogus pasikeičia. Visiškai. Jie sakydavo, kad d miai stebint galima nusp ti kuris žus...

— J s vyras taip pat rašo, ir raš net ir lageryje...

— Lagery jis paraš 2 pjeses, roman ir apysak . Roman pavyko išleisti. Pernai, „Tremties archyvo“ serijoje, išleido „Vaga“.

— O kada prad jote rašyti J s?

— Rašyti buvau prad jus seniai, dar prieš kar . Mano amžininkai yra Siožinys, Matutis, Drevinis. Anuo metu jo žurnalas vaikams „Žvaigždut ", jo redaktorius buvo kunigas Jonas Kuzmickis. Jis buvo sub r s tam tikr b rel ir mes „Žvaigždut je" darbavom s. Paskui teko dalyvauti „Šaltin lyje", „Ateities spinduliuose", truput „Ateityje". Buvo dar almanachas „Pirmieji žingsniai", B. Brazdžionio redaguotas, ten buvo spausdinta. O paskui... Pasikeit laikai, nebuvo apie k rašyt...

— Gal ir sovietiniais metais k nors raš te paslap ia?

— Nerašiau nieko. Tik kai b davu labai li dna, rašydavau eil rašius. Bet tai tik saviraiška tokia, kad lengviau b t ... N ra tikra poezija...

— Romanas „Penktas: nežudyk" yra J s pirmasis stambus k rinyš?

— Pirmasis ir vienintelis.

— Kaip Jums kilo mintis dalyvauti konkurse? Ar buvote jau prad jusi rašyti, kai konkursas buvo paskelbtas, ar raš te specialiai konkursui?

— Dal jau buvau parašiusi. O paskui paragino dukra. Be to, tur - jau daug susikaupusios medžiagos, kai ruošiau vyro roman spaudai. Ten reik jo kai k patikslinti, kai k papildyti iš partizanin s dalies.

Na, ir man pa iai gerai žinomi dalykai. Nor jau amžinti tuos žmones. Paskutin kart , kai buvo pas mus at j s Vanagas, jis pasak : „Jei kas išliksit gyvi — rašykite, taip kaip buvo, nes apie mus dabar rašoma netiesa“.

Aš nor jau prikelti tuos žmones, kad jie gyvent žmoni atminty, kad išlikt . Ir ta pati kova, ir tos kovos tikslas, ir patys tie žmon s. Daugumoj graž s žmon s.

— Ar k riny aprašyti vykiai yra autentiški?

— Taip, autentiški vykiai, autentiški ir žmon s, partizan slapyvardžiai, partizan pavard s, kaimai, vietov s — viskas. Na, galb t vienas kitas antraeilis veik jas trupu iuk gal ne visai toks. Bet pagrindiniai — tiek žmon s, tiek vietov s — viskas tikra.

Kokiais šaltiniais r m t s rašydama š savo roman ?

— Aš tur jau partizan „Geležinio vilko" rinktin s archyvus. Ne ištaisai, žinoma (pilni partizan archyvai vargu ar kur išsilaik), bet tur jau 1945, 1946 met sakym , raport , labai daug 1947 ir 1950

met dokument . Labai dom s dokumentai. Pavyzdžiui, partizanas, be leidimo, niekur negal jo iš savo kuopos rib išeiti. Jeigu jis bus pasteb tas kitos kuopos ribose — ir jo kuopos vadas, ir jis pats tur s aiškintis, kaip tai atsitiko. Buvo vedama labai griežta buhalterin apyskaita. Pavyzdžiui, paimta, sakykim, iš kolchozo 10 centneri kvie i . 3 cnt kvie i palikta partizanams maistui. Nurodomas sl p-tuv s pavadinimas. 7 cnt parduota, už juos gauta tiek ir tiek rubli . Pajamuojami pinigai. Už pinigus nupirka 2 poros bat , uniforma, diržas. Štai šitaip smulkiai, iki kapeikos. Tokias ataskaitas siunt Tauro apygardos „Geležinio vilko“ rinktin .

— Kaip sutikote žini , kad rezistencinio romano konkurse Jums teko lau-

reat s vardas?

— Džiaugiausi. Bet ne tiek d l doleri , kiek d l savo vyr , kad jie liks gyvi. Aš juos jutau šalia. Jeigu jie b t išgalvoti, gal man ir neb t pasisek . Bet kad jie buvo gyvi, jie buvo šalia man s, tai man ir pad jo.

— Ar tas laim jimas paskatins Jus ir toliau rašyti?

— Ar b iau laim jusi, ar ne, vis tiek b iau rašiusi. Šitos kuopos istorija dar n ra baigta. Ji nueina ir m s gyvenim . Tai šitos kuopos vyrai pas mus ateidavo, jie pasiimdavo rankraš ius, su jais bendravom. Per šit kuop jos r m jai, kartu su mano vyru, buvo vienoje byloje. Nor iau šit istorij užbaigti... Na, bet juk, žmogus nežinai, kiek gi tau yra skirta...

LAISV S LAIKAI DAR NEAT JO (t sinys iš 11 psl.)

dento funkcijas, ir didel daugum Brazausko pasirinkimo motyv . Tačiau taip galvojantys žmon s neabejotinai mitologizuoja pasirenkamas asmenybes, absoliutina j gali . Juk kai kuriuose atsakymuose atvirai kalbama apie „bej gio vaiko ir r pestingo t vo" santykius: „Myliu j kaip tikr t v ", „Tikiu juo", „Tik jis gali išspr sti visas m s gyvenimo problemas", „Vie nintelis žmogus, suprantantis paprast žmoni norus", „Visa tvar ko teisingai kaip priklauso", „Paprastas žmogus" — tai Brazausko

pasirinkimo motyvai.

Toks vis vil i siejimas su vienu konkre iu „vadu", jo galios pervertinimas yra b dingas totalitarinei visuomenei, kurioje kuriamas heroj kultas. Totalitarin s visuomen s mituose vyrauja „paprastumo", „teisingumo" motyvai. Taigi gana aiškiai matyti, jog laisv s ir pagarbos laikai Lietuvai dar neat jo. Dar akivaizdžiai prasimuša baim ir bej giškumas, nevirtis ir paklusnumas, nereikalaujantis sveiko ir racionalaus m stymo pastang .

Paulius Jurkus

INGUARA

ATSKRENDI tu v l, legend Inguara,
Šiaur s m nesienos nušviestom naktim,
O po slid m šerkšnas sidabrinis šnera,
Daubos ir kalneliai b ga su tavim

Šermuon liai pur s ant pe i plevena, —
Išdidi gražuole, k dabar lankai? —
Ir staiga suki mano sod sen , —
Ir nušvinta ledo pridengti langai.

Buvo man tarp knyg vieniša ir gera,
Žibalin lempa deg naktimi...
Ir tada svajoji, miela Inguara,
Ir tada eiles naujas rašyt imi.

Kai tave pamat mano senos knygos,
Kai tave išgirdo mano vienuma,
m ir pravirko gruodžio naktys nykios,
Žibalin lempa smilko degdama — — —

Ilges man dovanojai, Inguara, —
pasidar šiaur artima, sava,
Ir keliaut ir veržtis pasidar gera,
Kad per mus gyvent m s Lietuva!

Inguara miela, v l skrendi pašli žom,
Šermuon l balt mato Lietuva!
Tu visiem kalb ki, — niekad nepal žom,
Ir sena legenda visada gyva-----

1990.

KLEVAI PRIE VART

KUR J S, klevai, svajon s mano met ,
Draugai brangiausi t jaun dien ,
Ir mano li desio, varg verpet ,
Kada šaukiau: tik jum aš gyvenu!

Dažnai sapne aš aplankau trobel ,
Prie vart stovinius kuplius klevus;
Ant kelio paberta gelsva smiltel ,
Ir ten aš vaikštau jaunas ir guvus.

Buvau nam dalis — tas laimingasis —
Klev žiedai man krito ant pe i ,
O virtinė per dang trauk ž sys:
Mes džiaug m s, sulauk ia sve i !

Bet likome sve iai tik mes, ne ž sys,
Mes likome paklyd tremtiniai,
Mus apverk berželis, tas mažasis, —
Vakar j saul j raudo tvenkiniai...

Prie vart liko tik klevai didingi,
Kad šaukt jie mane daina sava.
J s man brangiausi, broliai reikalingi —
J s mano žem — mano Lietuva!

* * *

Kur j s, klevai, svajon s mano met ,
Sargai brangiausi j jaun dien ,
Ir mano li desio, varg verpet ,
Ir v l šaukiu: tik jum aš gyvenu.

1992.VII.9

Eil raš iai iš spaudai parengto rinkinio Klevai prie vart

1940 MET BIRŽELIS

PROFESORIAUS ZENONO IVINSKIO DIENORAŠ IO IŠTRAUKOJE

ia spausdiname trump , dar niekur neskelbt ištrauk iš profesoriaus Zenono Ivinskio dienoraš io. Šioje ištraukoje užrašyti istoriniai vykiai nuo 1940 birželio 10 iki 18 dienos, atsispind j asmeniškuose profesoriaus sp džiuose. Dienoraš io originalas yra saugojamas M. Mažvydo nacionalin je bibliotekoje, Vilniuje, rankraš iu skyriuje F29-14/2.

Dienoraštis buvo rašytas ranka, juodu rašalu. Mašin le iš originalo perraš Valentinas Markevi ius. Perrašymas buvo atliktas griežtai pagal original , paliekant stiliaus ir pasi-taikiusias gramatines klaidas. Šalia teksto duodama dviguba puslapi numeracija — Z. Ivinskio ir bibliotekos.

Atrodo, kad Z. Ivinskio dienoraš iu kadaise buvo susi-dom j s sovietinis saugumas. Valentinas Markevi ius, prisi sdamas mums ši ištrauk , rašo: "1961 m. Švyturio žur-nale Nr. 2 buvo skelbtos Z. Ivinskio dienoraš io (1938 m. ko-vo-balandžio m n.) ištraukos tokiu pavadinimu — 'Jis dieno-raš io nerašyt , jei žinot , kad pateks m s rankas'... Iš-trauk sudarytojas, be abejo, nepasiraš . Svarbiausia saugu-mo organams r p jo supjudyti žmones".

Valentinui Markevi iui už prisi st ištrauk esame bi iu-liškai d kingi.

Red.

Birželio m n. 10 d. (pirmadienis). Pasaul v l sudrebino nauja sensacija. Italija stojo karan. Šiandien 7 1/2 v.v. man t žini praneš A. Salys. Daugeliui iš m s ji buvo nelaukta, nes man me, kad Italija nestos kariauti. O buvo tokiu net, kurie galvojo, kad Italija grei iau sto-sianti s junginink pus je. Bet mes „politikai"... Pran-c zai dabar turi atlaikyti milžinišk vokie i spaudim .

Zenonas Ivinskis
1965 metais
Vokietijoje.

p. 507 (532)

Jie kolkas dar laikosi, nors vokieiai jau sakosi es pasiek
Sein s up . Daugelio m s simpatijos pranc z pus je,
bet daugelis su pesimizmu ži ri j perspektyvas.

Šiandien po piet buto reikalui buvau pas plk. Biron-
t . Jis sak si gird j s iš vieno patikimo lietuvio (iš Klai-
p dos), kad Klaip doje es gana daug vokie i kariuo-
men s. Ca. 30.000. Prieš por m nesi nieko j nebuv .

Bironto nuomone rusai greitai pulsi vokie ius, ir
mes, kaip rus s jungininkai, b si jungti j kariuo-
men . Daug klausim v l visiems sukelia, kod l šiandien,
Merkio iškvieistas, staiga Urbšys išskrido Maskv .

Daug dabar kalbama ir samprotaujama d l m s arti-
miausios ateities s ryšyje su rusais.

10 v.v.

16 birželio (sekmadienis). Pagaliau vyko tai, ko
reik jo labiausiai bijotis. Soviet kariuomen keliose
vietose vakar per jo Lietuvos sien . Jau kelios dienos
buvo jau iama, kad kas nors tur jo vykti. Sklydo neiš-
kios žinios apie Merkio arba Urbšio atsistatydinim . Va-
kar 11⁴⁵atvaižiavau iš Kulautuvos (autobusu), kur VI. 12
nugabenau savo žmon (Ciliut), kuri jau dabar truput
geriau jau iasi, nors vis dar serga. Už j s „XX A“
redakcij sužinojau, kad jau Merkio kabinetas yra atsista-
tydin s, o naujasis kabinetas es s pavestas sudaryti Raš-
tikiui. „XX A.“, kaip mane informavo Barauskas ir Amb-
razevi ius, pirmajame „XX A.“ puslapyje buvo norima
jau sid ti Raštikio paveiksl , bet paskutiniuju momen-
tu cenz ra liep išimti. Ambrazevi ius kaž k neiškaus
sak , kad reikia bijotis ir, deja, laukti blog vyki ir
smarkiai kaltino Smeton ir Merk . Vis jis gr žo prie to
dalyko ir buvo gerokai sujaudintas. Barauskas vis dar ban-
d prastu b du šposyti. 12 val. nu jome gyd. A. Star-
kaus disertacijos gynim . Jis pra jo labai gerai. Patys
oponentai buvo sužav ti tokia gera disertacija. Tokio gero
gynimo aš dar nebuvau mat s. Starkus pasirod labai si-
gyven s ir sijaut s savo dalyk . 15 val. 30 min. (po 3
1/2 val) gynimas baig si. Aš per t laik parašiau straips-
niuk „XX A“ apie Stark .

Paskui, po gynimo, jau „XX A.“ link, kai Duone-
lai io gatv je uždus s pasivijo mane Hum. m. f. asist.
Dum ius ir pasak : „Sovietiai — k tik gird jau iš radio

— keliose vietose per jo m s sien ir užims Kaun , Vilni , Raseinius etc.." Kad ir ne labai tiksliai, jis man nupasakojo Urbšio telegramos turin (žr). Toji žinia taip smarkiai trenk , kad n Paryžiaus už mimas (vok.) nebedar sp džio. Už jau „XX A" ir paskambinau k tik gr žusiam Starkui. Redakcijon at jo daugiau žmoni : „Ateities" kooperatyvo Daunys, kuris tiksliai nupasakojo telegram , Matulaitien etc.

p. 508 (533)

4 val. (p.p.) aš nu jau pas prof. Šalkausk pos d (L.K. Mokslo Akademijos). Jau jis ir kiti valdybos nariai (Eretas, Kuraitis) žinojo apie radio pranešim . Pos džiu pasibaigus nub gau namon susitvarkyti. Labai išsigando šeiminink Rimkien , kai aš jai pasakiau t žini . Už 30 min. ma iau, kaip ji su maišiukais, duona ir kitkuo jo skiepi . Matyti, tuoj šokosi pirktis. Man išeinant ji pasak : „Tai jau neb ra m s namuko!" kad, gal b t, nebebus ir Lietuvos jai ne tiek buvo svarbu.

5 1/2 v.v. vykstant Fakulteto pos d vos sp jau. Jis buvo, palyginti, trumpas. Svarbiausias punktas buvo dekanu rinkimai. Rekt. Šalkauskis VI. 12 pagaliau buvo privert s, po trijų telefonini pasikalb jim , Malakausk atsistatydinti. (.....)

p. 510 (539)

(...) Pos džiu pasibaigus iš jome Laisv s Al. Važiavo soviet ca. 7-10. ton tankai. Jsp dis buvo savotiškas. Pilnos gatv s žmoni . Prie gulos bažny ios prie pos kio buvo gerokai išgadintas meksfaltas. Man esant prie gatv s pravažiavo 10-15 tank , keli šarvuoti automobil., pora motociklist . sp di dar soviet kariai suvargus . Ir j ginklai neimponavo taip, kaip pav. vokie i . Kalb jom s su prof. K. Šauliu, dr. K. Alminu, kitais ir dalinom s sp džiais. Buvo reiškiami vairiausi nuomoni . Jau buvo 7 1/2 v.v. Už jova su dr. Pankausku „XX A", bet ten buvo tuš ia. Pagaliau ir aš nutariau nueiti pas Starkus vaišes, kur buvau kviestas. Pakeliui sutikau dek. Laš ,

p. 511 (536) kur

supažindinau su iš Stark gr žtan iu Valai iu, J. But nu ir Petruliu. Lašas d st , kad Lietuva b sianti soviet protektorate a la Slovakija, Danija Vokie i . Kad visiškai Lietuv užgrobt , to dar negalima tik tis.

Pas Starkus radau daug sve i . Išbuvau iki 10⁴⁵v.v. domiausia buvo kalb tis su dr. Ma iuliu, kuris .buvo važiav s drauge su Merkiu Maskvon. Jis nupasakojo visus s ryšius. Kal iausiu jis laiko Merk , kur kas nors Maskvo-

je tur jo nušauti ir paskelbti, kad jis pats nusišov . Tai buvo nuolat kartojami Ma iulio žodžiai. Merkio laikymasis buvo tiesiog išdavikiškas. Jis nuvažiav s jaut si lyg advokatas apginti, kad su tais soviet gul kariais nieko nebuvo. Išeit , kad Molotovas melavo (pabr. Z. Iv.). Iš karto Molotovas dav suprasti, kad vyriausyb turi pasikeisti. Merkis vis dar man išlikti. Kai tre i kart Merkys nu jo pas Molotov , šis jam pasak : „O iom budim govori? (Apie k kalb sime? rus. V.M.) J s nieko nepakeit e". Anot Ma iulio, kuris vakar buvo gerokai išnervintas, Merkys iš audiencijos buv s tiesiog išvartytas. Anot Ma iulio, per pirm audiencij Merkys gavo vien žand , per antr j — antr , o pagaliau per tre i j — per snuk (išstumiant). Žinoma, tai tik perkeltine prasme. Savo pasikalb jime Molotovas prikišo mums nedraugišk politik . Pasirodo, iš m s pus s tikrai b ta nekorektiškum . Pav. Butajevus nusišov kovo pradž. o mes praneš me tik geguž s 14 d.

p. 512 (537) Jam Povilaitis nusiunt s iššnipin ti prostitut ir t.t. (...). Smarkiai fig ravo toji „XX A" karikat ra, kur Cvirka ir Gira gauna kviepin ir rus žandaro (su raudonais perkr tin bruožais). Kai šitas dalykas buvo kelis kartus prikištas, Pozdniakovas pasak : karikat ra buvo geguž s 4 d., o j s h'a nubaud te birželio m n. pradžioje („XXA". Iš ties , ir tada neb t nubaud , jei neb t reik j bausti už „svetimos rankos".

Molotovas dar daug k prikiš s: „Mes iki šiol ved me prolitovskuju politiku. O kaip j s atsilyginate. Neleidote už Vilniaus gr žinim „Spasibo" (A i — rus. V.M.) pasakyti. Ar yra kur atsitikimas, kad didžioji valstyb padaryt mažai tok dovanojim . Mes dav me Jums j s „istor. gorod", (istorin miest — rus. V.M.) o j s kaip gi atsilyginate?

Daug panaši dalyk Ma iulis dar d st „Kal iausi yra abu Antanai" (Merkys, Smetona" tvirtino Ma iulis. Jau VI. 12 ar VI. 13 tur jo b ti pakeista vyriausyb . O pas mus Kaune kuo gi buvo r pinamasi VI. 12 d. šv stos Smetonos varduv s. Juk „L.A." (Lietuvos aidas — V.M.) paraš dar strp. „Vyriausi j varduvinink minint". Tiesa, „XX A" ir „L.Ž." (Lietuvos žinios — V.M.) nieko neraš . Kai Urbšys praneš apie soviet reikalavimus, Smetona pasak „Išsigando jauni vyrai" (jis ir ia es s

- p. 513 (538) Bizauskas, kuris jau seniai reikalavo keisti Ministr kabinet). Smetona nieko, joki išvad nedar , nors galiotas vyriausyb s žmogus (Urbšys) juk visk praneš . Laiku reikalauta sudaryti vyriausyb nebuvo sudaryta. Juk tautininkai Vidaus reikal ministru nor jo padaryti Pimp . Tiesiog apgail tin ir išdavikišk bei baustin žingsni padaryta.
- p. 514 (539) (...) Kai iš jau gatv jau buvo 11 vai. (vakaro V.M.). Ant Višinskio — Žemai i gatv s kampo stov jo du soviet tankai. Žmon s žiopsojo, jie band užmegsti draugyst su kareiviais, kai kurie reišk savotišk prielankum . Vienas civilis, tur b t, buvo GPU agentas. Dav kareiiviui cigare i , ir su juo kalb josi nuošaliai. Ma iulis sak , kad soviet pasiuntinyb je es sutalpinta jau nuo seniau 40 GPU vad . J agentai kavin se, ypa Konrado, mielai registrav tokius neatsakomingus plepalus, kad geriau vokie iai negu bolševikai etc. (...)
- p. 515 (540) Nusileidau žemyn, bet „XX A“ buvo uždarytas. Laisv s Al ja buvo pilna žmoni . Vienur kitur pravažiuodavo tanket ar šarvuotas automobilis. Važiavo jie vairiom kryptim. Prie pašto stov jo trys tanket s. Žmon s, ypa žydai, b riais lindo prie pat tanko ir, atrodo, pataikaudami, be jokios savigarbos d josi bolševik kareivi priet liais. Bet paskutiniai ne labai buvo link užmegsti santykius. Ypa dideli samb riai buvo prie Savanori prospekto ir Laisv s Al jos bei Lukšio gatv s kampo. Savanori prospektu 11 1/2 xxx— 12 1/2 val. (nakties) leidosi labai daug transporto automobili . Man labai blog sp d dar , kad palaidos žydai i (merg) ir žyd gaujos, ne vyresni kaip 15-18 met kiekvien pravažiuojan i mašin sveikino. Jie šauk „Urra. Valio“, dainavo, mosavo, r k . Atrod , kad neb ra jokios tvarkos, nes niekas nieko nesak . Policijos, tiesa, buvo daug, bet ji nieko nedar ir nesikišo. Prastov jau ant kampo gana ilgai ir susim s iau. Gavau sp d , kad iš vis pasi išlindo vair s gaivalai, kurie šito r žimo buvo surakinti. Savo džiaugsm reišk tik žydukai. Senesnieji žydai nepritar . Ži r jo ir steb jo. jau prie Prezident ros. R m antrame aukšte visur buvo šviesa. Vadinasi, Smetona, tur b t, nebuvo pab g s, nors taip gandonešiai teig . Prie student bažny ios stov jo v l žmoni b relio apspista tanket (sov.) Apie 1 val. nakties jau pagaliau namon. (...)

p. 516 (541)

Birželio 18 d. (antradienis). Gyvename tok moment kad sunku ir apžvelgti, kas m s akivaizdoje vyksta. Visais keliais Lietuv eina milžiniškos bolševik armijos voros. Eina ir eina be paliovos. Ypa j daug traukia per Kaun Raseini link pro Kulautuv . Niekas tiksliai negali atsp ti tikrojo t armij paskyrimo. Vakar ryt Kulautuv negali ateiti autobusai. Visas kelias iš Kauno Raseini link buvo pilnas bolševik raiteli , vežim , gurguoli , tank . (...)

p. 517 (542)

Nuvažiavau Kaun iš Kulautuvos visai sudulk j s kaip dar niekuomet nebuvo buv s. Ištisais kilometrais nuo tos vietos, kur kelias pasuka Kulautuv , iki pat Veršv (beveik Vilijampol s priemieš i) ma iau ilgas raiteli voras. Protarpiais važiavo artilerija, priešl ktuvin , municijos vežimai (su guminiiais ratais). Keliose vietose stov jo po klimpus tank , vien. šarv. automobilis. Bet ypa daug buvo kavalerijos. Jeigu kiekviena v liava tur jo reikšti pulk , tai mažiau 8-10 dalini su v liavomis. Kadangi soviet kariuomen griežtai laik si dešin s pus s — o v jas dulkes neš man j (t.y. taip pat mano) dešin — tai aš visas sudulk jau baisiausiai. Iki pat Raudondvario pilnas kelias buvo rait j . Už Raudondvario tilto (Kauno pus je) prie Nev žio gird si up je šimtai arkli . Vaizdas buvo domus. Matydamas tiek daug kariuomen s, kuri skubiu tempu žygiavo, nenorom sav s klausei: nejaugi ta visa kariuomen tik Lietuvai suvaldyti? Prie Raudondvario tilto ypa daug buvo kariuomen s. Buvo girdomi ir artilerijos, ir municijos vežim arkliai. Žvelgiant t vaizd atrod , kad dabar gyvename tikr okupacij . (...)

Vaizdelis iš mirusių „laidotuvių“ Stutthofo kacetė.

PRISIMENANT AREŠTUS PRIEŠ 50 MET

Piktos vokiečių nacių užmačius prieš Lietuv išryškėjo 1943 m. kovo 16-17 dienomis prasidėjusiais areštais. Per pirmą su mim bangą „kaitais“ buvo paimti 46 Lietuvos inteligentai: profesoriai, visuomenininkai, rašytojai, spaudos darbuotojai, inžinieriai, kunigai, studentai ir kt. Tai buvo nacių smūgis Lietuvai už tautos atsisakymą jungtis bandomus suformuoti lietuviškus SS dalinius ir apskritai už antinacinę rezistenciją. Visi suimtieji buvo išvežti Stutthof koncentracijos stovyklą. Daugelis ten prarado sveikatą, kiti buvo iki mirties nukankinti. Prisimindami tuos žiaurūs vykius ir jų paleistus žmones, liaušo du Stutthof kacetė kaliniai: Pilypas Narutis, suimtas ir Stutthof išvežtas su pirmąja „kaitų“ grupe, ir Vladislovas Telksnys, ten patekęs su paskutine, taip vadinama spaudos darbuotojų grupe.

NACI SM GIS LIETUVOS KATALIK BAŽNY IAI

PILYPAS NARUTIS

Stutthof

Keistokas buvo š kart mano areštas. Po Lietuvi Aktyvist Fronto uždarymo jau du kartu buvau Gestapo areštuotas. Gestapo buvo užd j s man namin arešt : buvau, ištikr j , Gestapo „apsaugoje“.

Dabar, 1943 m. kovo 16 ryt , mano but Kaune, Valan iaus g. 3, v l staiga siverž Gestapo. Areštuotojas Šveicorius su griežta, oficialia laikysena papraš : „Prašome atiduoti ginkl !“ Prašau!“ — atsakiau, ir parodžiau jam ant mano stalo gul jusias knygas, ir dar prid jau, kad lietuviai niekad nepak s, kad Kaune yra steigiami vokie iams kareiviams bordeliai ir naudojamos lietuvait s, šveicorius nusišypsojo.

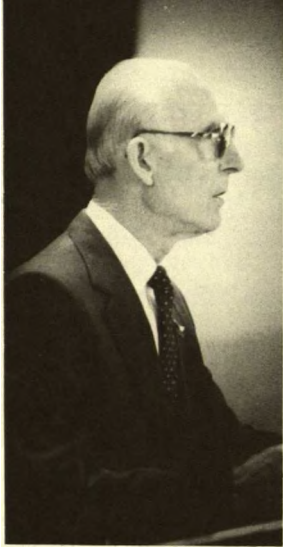
Ir paskutin kart areštuotojas buvo tas pats gestapininkas — Šveicorius. šveicori pažinojau. Tai Lietuvos vokie t is. Buvo baig s berods Šan i gimnazij , lietuviškai gerai kalb jo, lietuvišk j gyvenim ir veinkl gerai pažinojo. Kai man Kaune Gestapo užd jo namin arešt , šveicorius man aiškino, k reiškia nam areštas: negalima iš

Kauno išvažiuoti; turiu kas savaite registruotis Gestapo b stin je; Gestapo daro malone, kad galiu lankyti paskaitas.

Kambaryje buvo studentas Bronius Stasiukaitis. Susigriebiau. Gestapo valdininkui šveicoriui tuojau pasakiau: „ ia — studentas, at j s pas mane studij reikalais, skuba paskaitas. Ar galima j išleisti?“ Šveicoriui pasakius, „Taip!“, Bronius išspruko. Džiaugiausi, kad Bronius praneš mano artimiesiems ir draugams apie mano arešt ...

Kratos Šveicorius nedar , tik pasak : „Namo nebegr ši!..“ Toks tad buvo vienintelis ir paskutinis pasikalb jimas su Gestapo valdininku.

Atvež v l mane t pat Gestapo r s , kur buvo tos pa ios dr gnos cel s. st m vien iš j ir užrakino. Bet š kart vienas cel je buvau neilgai. Po kurio laiko atrakino cel s duris ir st m kit nepaž stam . Asmuo, apsiprat s su tamsa, pajuto, kad yra ne vienas. Patamsyje tas nepaž stamasis prisistato man: „Kunigas Stasys Yla...“ Man

Šio straipsnio autorius inž. Pilypas Narutis, buvęs Stutthofo KZ kalnys, dabar Lietuvi politini kalnini s jungos pirmininkas. Nuotr. jono Kuprio.

net širdis sudrebjo iš nustebimo. Pasisakau: „Studentas Pilypas Žukauskas“.

ia iškilo mano mintyse klausimai ir sunkiai sprendžiama msl. Kodl mane Gestapo suplak kartu su Stasiu Yla — kunigu, kurio asmeniškai niekad dar nebuvo sutikęs. Tik girdėjau ir žinojau jo vardą.

ia prasidėjo pirmasis mūsų pokalbis, kur aš pradėjau. Paklausiau: „Kunige Stasy Yla, ar jus pirmą kartą Gestapo areštuoja?“ Jis tuoj atsakė: „Nevadink mane kunige Stasy Yla. Vadink mane — Stasy! Esame dabar to paties likimo. Ne, aš dar nebuvo areštuotas. Dabar mane areštavo pirmą kartą“.

Aš tuoj vėl tariau: „Man nesmagu kunig vadinti — Stasiu, ir dar vyresn už mane. Bet ar jus jau tardė?“ Kunigas Stasys vėl pakartoja: „Vadink Stasiu, man bus maloniau! Man s dar netard!“ Tariau klausimus toliau: „Ar ko nors klaus, kai areštavo?“ „O taip! Klaus man s, ar aš turiu ginklą. Atsakiau, kad neturiu“. Pasisakiau ir aš, kad ir man s klaus ginklo, bet aš pasakiau, kad turiu ir parodžiau — knygas... Aš jau tre kartą esu areštuojamas ir man nusibodtas klausimas. Kunigas Yla nusijuok ir sako: „Aš š kart toks gudrus nebuvo“. Aš vėl tariau: „Bet tai yra žeidimas klausiti kunigo, ar turi ginklą“. Kunigas Yla vėl šypsodamas atsakė: „Gestapo valdininkai yra treniruojami duoti specifinius klausimus, kad erzint. Tai to valdininko pareiga“. Tuo kunigas Stasys lyg ir mąginos švelninti vis šitą mintį. Ir aš pajutau ir atsiminiau: juk esame celje. ia jungti visi mikrofonai. Tik papildžiau: „Žinoma, gestapininkai galvoja, kad be ginklo gyventi negalima — ir dar pridėjau, — jie žino, kad jia Lietuvoje niekas nekenčia“.

Mūsų pokalbis sutrukdė kiti celi varstom dur trenksmai. Pasigirsta žingsniai, atrakina gretim celį. Ten varo kitą suimtą. Celis atvertos plona farner siena, viskas girdisi: girdisi žingsniai, girdisi kai kitoje celje kas nors šniurinj. Sargybiniui nužingsniavus, klausiu: „Kas ten?“ Išgirstu: „Mes y Mackevius!“ Girdžiu ir netikiu. Dar klausiu: „Ar esate tas... Laiki-

nosios Lietuvos vyriausybės Teisingumo ministeris?" Atsako: „Taip!“

Iš eilės celiūnai pradėjo būti varstomos — užrakinamos ir atrakinamos. Celiūnai pildėsi: Germantas, Narakas, Bauba, Brdikis... Taip prisirinko — visi 17 iš Kauno. Viliūnai prisidėjo Vilniaus grupė — 29.

Klausimai klausimai brendė man mintyse. Koki draugystė dabar aš, ketvirtosios kurso studentas, patekau? Ministeriai, kunigai... Kas aš per byla? Viskas galvoje pynėsi.

Kai buvau prašytas kartą areštuotas ir atvežtas į tą patį Gestaporišius, mane buvo patalpinę kartus su Broniu Stasiukaiū ir dar su vienu technikos mokyklos studentu, visai nepažįstamu, vienu celiūne. Su Broniumi pašnibždomis apsitarme, jog mums pridėjo tų technikų, kad klausytų, apie ką mes kalbame, ir per jį Gestapui sužinotų ką nors daugiau apie mus. Ir tikrai neklydome. Taip ir buvo. Jis stropiai pranešinėjo, ką aš ir Bronius kalbėjome. Bet tų „tarpininkų“ aš ir Bronius gana vykusiai išnaudojome, norėdami kai ką „slapto“ Gestapui pasakyti.

Tačiau dabar aš nebe sivaizdavau, kokia aš bus byla. Ką Gestapui galvoja? Ką bendro aš galiu turėti su visais tais, su kuriais dar niekad nebuvau susitikęs? Ir taip iki Stutthofo kacetinės klausimos, kodėl mane areštavo, labai kamavo ir nervino, nes vis galvojau, kad turėsi būti byla. Bet nei bylos nebuvo, nei klausimas liko atsakytas.

Gestapui mus visus kartu vežė, vežė: Tilžės-Karaliaučius-Marienburgas

(istorikas Kuinškas aiškino, kad esame aš, kur kalbėjo K. Stutis ir jo sūnus Vytautas Didysis), ir, štai — Stutthofas.

Stutthofas? Prisiminus Stutthofą, dabar pas mane atgimsta kacetinės vaizdai, iš naujo supurto ir užiaurėjęs pas, ir bijai prasitarti. Nežinau, ar tai paguoda šiandien sakyti: badu marino... stumd... koliojo... kankino... muš... O vis dėlto — ne, ne visus užmuš...

Kas tie — 46 — Lietuvos kaitai? Kodėl ir kaip juos Lietuvoje Gestapui surinko?

Galima aiškinti, kad tai buvo aki-vaizdi nacių pykčio išraiška. Bet kodėl naciai turėjo užpykti ant šitų 46-šešių asmenų? Arba galima klausti, kaip tie asmenys supykė nacius. Aš gal pravartu žengti net 1941-muosius metus, Berlyną.

Pulk. Škirpa savo knygoje „Sukilimas“ (psl. 228) mini: „Balandžio pradžioje trumpai prieš Velykas, buvo sulaukta iš Girgenzono dar ryškesnio spėjimo, jog Lietuvos Nepriklausomybės reikalavimas iš LAF pusės Gestapui jau buvo pasidaręs nebesuvirškinama piliule“. Nebesuvirškinama? Kodėl naciai pyko?

Naciai planavo Lietuvai atvykti kaip išgelbėti jai nuo komunizmo. Kaip Maskva atidavė Vilniū Lietuvai, kad pasirodytų esanti labai gera, taip, skelbdamas karšvėtas, Berlynas norėjo pasirodyti Lietuvai išgelbėtojais nuo komunizmo. Kuo labiau lietuviai reikš nepriklausomumo ir Lietuvos laisvės norus, tuo labiau kilo viešumon

LIETUVOS KAIT ,
kalint Stutthofo koncentracijos stovykloje,
S RAŠAS

(Vertimas iš vokie i kalbos)

Sekantieji kaliniai buvo vežti Stutthofo koncentracijos stovykl 1943.3.26:

1.	Valent Juozas	18.4.11	21 309	Kaunas
2.	Tum nas Algirdas	23.4.09	21 310	"
3.	Rak nas Kazys	13.8.00	21 311	"
4.	Kantvilas Aleksandras	9.1.20	21 312	"
5.	iuberkis Jonas	20.1.14	21 313	"
6.	Grigas Bronius	5 7.02	21 314	"
7.	Buragas Petras	8.5.99	21 315	"
8.	Liudžius Antanas	3.4.02	21 316	"
9.	Blažys Vincas	30.9.95	21 317	"
10.	Mackonis Rapolas	16.11.00	21 318	"
11.	Sruoga Balys	2.2.96	21 319	"
12.	Tum nas Vytautas	23.2.06	21 320	"
13.	Jurgutis Vladas	24.10.85	21 321	"
14.	Malinauskas Jonas	6.5.08	21 322	"
15.	Šiarnas Jonas	18.11.10	21 323	"
16.	Butkus Vladas	20.11.08	21 324	"
17.	Kiškis Petras	15.10.08	21 325	"
18.	Valiukevi ius Jurgis	6.12.19	21 326	"
19.	Masiulis Petras	20.10.94	21 327	"
20.	Darginavi ius Adolfas	17.4.86	21 328	"
21.	Darginavi ius Vladas	26.2.18	21 329	"
22.	Noreika Jonas	8.10.10	21 330	"
23.	Kerp Petras	4.2.90	21 331	"

naci užma ios. Gestapui imantis tuos lietuvi norus slopinti, m si matyti, kad naciai nenori Nepriklausomos Lietuvos. Gestapo nenor jo to parodyti, bet tie Gestapo tikslai vis labiau ryšk jo. Gestapo asmenys m pykti, kad nesiseka. Naciai band stabdyti bet kokias pa i lietuvi pastangas išsilaisvinti ir skelbti Lietuv nepriklausoma. Gestapo trukd visokiais b dais. Pajut Berlyno lietuvi pastangas, žinoma, jie pyko, bet grei iausiai

galvojo, kad Nepriklausomyb — tai tik Škirpos, tik Berlyno lietuvi išmislas.

Bet naciams vos Lietuv žygiavus, naci siurprizui, Lietuv pasiskelb nepriklausoma. Negana to, jie atrado Nepriklausomos Lietuvos vyriausy b pilnai veikian i , atrado ir atstatyt Lietuvos administracij .

Ir tolimesn s Gestapo pastangos buvo nes kmingos. Gestapo areštavo Škirp , užd dami jam namin

24.	Lipni nas Alfonsas	12.3.05	21 332	"
25.	Rimašauskas Jonas	14.10.20	21 333	"
26.	Budrys Ignacas	4.2.85	21 334	"
27.	Januševičius Antanas	23.11.92	21 335	"
28.	Masaitis Žymantas	27.1.05	21 336	"
29.	Puskunigis Leonas	25.3.10	21 337	"

Sekantieji kaliniai buvo vežti Stutthofo koncentracijos stovykl 1943.3.25:

4.	Kupr nas Kazys	9.9.15	21 243	Kaunas
5.	Žukauskas (Narutis) Pilypas	26.5.20	21 244	"
6.	Bauba Kazys	26.12.08	21 245	"
7.	Stanevičius Vytautas	29.11.13	21 246	"
8.	Meilus Vytautas	14.4.13	21 247	"
9.	Katinauskas Jonas	30.1.05	21 248	"
10.	Ku inskas Antanas	14.10.00	21 249	"
11.	Pe eli nas Mykolas	29.12.08	21 250	"
12.	Narakas Juozas	5.12.99	21 251	"
13.	Germantas Pranas	5.12.03	21 252	"
14.	Puodžius Stasys	13.3.96	21 253	"
15.	Ma iokas Mikas	17.3.99	21 254	"
16.	Starkus Antanas	7.1.01	21 255	"
17.	Yla Stasys	5.1.08	21 156	"
18.	Kriau i nas Me is	20.1.14	21 257	"
19.	Mackevičius Me islovas	1.4.05	21 258	"
20.	Br dikis Juozas	17.2.05	21 259	"

(pas.) Der Leiter der Abteilung

Dokument ištrauka iš kun. Ylos „Žmon s ir žv rys“

Prie šito s rašo dar buvo prijungti v liau: pulk. Šiurna, pulk. Andrieušaitis, pulk. Grudzinskas, pulk. Urbonas, leit. Ptašinskas ir latviai: ekst , Kalninš, S ja.

arešt , atskraidino gen. Raštik . Bet ir tas Gestapo planas nepavyko.

Gestapo suorganizavo Lietuvį Nacionalist Partiją (LNP), kad pakeist Lietuvį Aktyvist Front (LAF) ir nuverst vyriausyb , bet pu as nepavyko. Galiausiai Gestapo buvo priverstas L. L. Vyriausyb viešai nušalinti, o LAF uždaryti. Taip Gestapui nesisek , nepavyko užmaskuoti okupacinių ir kolonizacinių tiksl .

Naci (Gestapo) užplanavimas

Lietuv padaryti žyd žudymo duobe ir lietuvių žudymo kaltininkais taip pat nepasisek : specialiai tam tikslui atskraidintam ir žyd žudymui skirtam generolui Stahlecker'ui lietuviai visai netalkino. Savo raporte Hitleriui gen. Stahlecker skundžiasi, kad nesiseka Lietuvoje surengti pogromus žydams (Cf. Document 180-L, „Report of SS Brigadefuehrer Stahlecker“, Trial of the Major War Criminals, XXXVII, 677-78). Lietuviai ne tik netalkino Stah-

lecker'ui bet vairiais b dais gelb jo ir sl p žydus, rizikuodami ir d l to daugelyje viet nukent - dami.

Galiausiai naci užplanuota Lie- tuvos jaunimo mobilizacija paimti Lietuvos jaunuolius SS batalionus visiškai nepasisek .

Ir karo frontui prad jus l žti, naci planai Lietuvoje nesikeit : griov pa i lietuvi sukilimu pasiekt savarankiškum , vykd visoje Lie- tuvoje plataus masto žyd žudym , o dabar atskleid aiškius genocidi- nius užplanavimus ir lietuvi tau- tos atžvilgiu.

Išliejant savo pykt , Gestapo, pa- našiai kaip ir 1940 m. liepos 11-18 d. NKVD, prad jo Lietuvos visuomenini vad , pasižym jusi ir at- stovaujan i tam tikrus visuomen s sluoksnius, naikinim . 1943 m. ko- vo 16 d. nutar negaišinti laiko, joki byl n nesudaryti, o tik tie- siai — areštuoti. Bet areštuoti pir- miausia asmenis tokius, kad lietu- vi tauta pajust . Šis s status buvo Gestapo gana išm stytas. Asmeni- mis tas s status ap m pla i j Lie- tuvos visuomen : Katalik Bažny- ios atstovai, universiteto profes - ros ir studentijos atstovai, spaudos ir rašytoj , karinink , vairiausi vi- suomenini grupi , kinink , dar- binink atstovai, ir net generaliniai tar jai buvo atstovaujami, kad kiti tar jai išsig st ir b t paklusnes- ni. Galiausiai, kad ir visa lietuvi tauta išsig st .

ia buvo ir ateitininkai, ir skautai; krikš ionys demokratai, liaudininkai, tautininkai ir socialdemokratai;

katalikai, liuteronys, babtistai — pil- na Lietuvos visuomen . Pagal Lie- tuvos vietoves suimt j grup je buvo atstovai iš Vilniaus — 24, Kau- no — 16, Marijampol s — 5, Šiauli — 1. Pagal profesij : universiteto profesoriai — 5, gimnazij direkto- riai — 4, generaliniai tar jai — 4, karininkai — 7, advokatai — 3, ku- nigai — 2, mokytojai, pedagogai 4, studentai... Amžiumi seniausias (Jurgutis) — 58 m., jauniausias (Na- rutis) — 23 m.

Gestapui nebuvo svarbu specifi- nis asmens nusikalstamumas, nes, pvz., neradus adv. Šerno, pa m jo brol — kinink ; neradus adv. Va- liukevi iaus, pa m jo jaunesn brol Jurg . kaitais bausti — tai nor- mali naci praktika: Stutthofe Ges- tapo pakor lenk karininko s n , 12-kos met , kad nubaut t v . Prisiminkim tik, ar nebuvo šiurpi Lietuvoje ir Pir iupio tragedija!

Atrodo, Lietuvos Gestapui š kar- t buvo svarbu Berlyne atžym ti: nubaud me Lietuv , areštuoti Lie- tuvos atstovai. Jei pažvelgsime da- bar kait grup s arešto dokumen- tus, kuri dal jau pasisek iš Stut- thofu muziejaus gauti, pamatysime ant kiekvieno bylos visiems už- štampuot vienod kaltinim , tiks- liai t pat , and kiekvieno šios gru- p s asmens dokumento, kurio ver- timas iš vokie i kalbos skamb jo: „Jo takoje sukiršinta lietuvi tauta nevykd Reicho sakym ...”

Ryškiausi du atstovai šioje grup - je yra du kunigai. Kaip asmenys tie du kunigai yra paprasti, pareigingi, aukštai išsilavin ir, svarbiausia, vi-

soje Lietuvoje labai populiarius ir labai žinomi jaunimo dvasios vadai. Kodėl Gestapo juos pasirinko? Ką gi naciai jį areštavimu laimėjo? Naciai laimėjo, kad vienas iš tų kunigų buvo nukankintas?

Esate kunigas — aš jums patikiu

Visoje Vokietijos nacinių administracijoje labiausiai Lietuvos atžvilgiu buvo pykęs Lietuvos Gestapo. Nepavykusi jaunuolių mobilizacija rodė civilinį Lietuvos vokiečių valdžios menkumą, o ypač Gestapo nepajėgumą. Nors pagrindiniai sprendimai, kaip ir visose diktatūrose, eina iš centro, ir nacių planavimai buvo lemiami Berlyne, bet tie sprendimai pradžia, rekomendacijos, aišku, buvo siunčiami iš Kauno, ir didžiausia atsakomybė tenka Kauno Gestapui. Pavyzdžiui, tarp rastų dabar Stutthofe muziejuje dokumentų, yra Felikso Kantvilos tavo laiškas. Tavo laiškas buvo parašytas Stutthofe lagerio komendantui, kad išleistų jo sūnų iš kacetų. Lagerio komendantas tavo raštu atsakė, kad „...die Entlassung von Haeftlingen von hier aus nicht entschieden wird ...in Ihrem Faile die Sicherheitspolizei in Kauen zustaendig“. Reiškia, tiesiogiai priklausė me Kauno Gestapui.

Kauno Gestapo planavo, rekomendavo ir vykdė. Kauno Gestapo specialiai parinko visus tuos asmenis Lietuvos kait grupė. Ir tolimesni planavimai, kaip pavyzdžiui, viliu nusiųti Stutthof ir po pusmečio vili grąžinti Kaun 15-os, taip vadinamą „žurnalistų“

grupę, buvo Kauno Gestapo kait grupė.

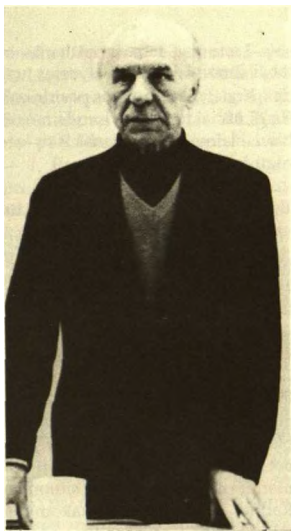
Kauno Gestapo, pavyzdžiui, sugalvojo ir specialų „krikštą“. Specialus Kauno Gestapo atsiųstas žmogus, atskyręs dalį mūsų grupės, sekmadienį išvarė miško darbus: varė, stumdė, mušė, liepdamas ant nugaros užsidėjus kelmus ir sunkius sienojus bėgti... per visą sekmadienio dieną... Tai buvo tik žanga, mes jį vadino me „krikštu“, kuris po to jau kasdien, išties, visai mūsų grupei buvo paruoštas ir vykdomas. Tas specialus mušikas, pasirodęs su specialiu uždaviniu — mušti mūsų grupės asmenis — buvo atsiųstas iš Kauno Gestapo. Jis buvo kalinys (kaip normalus kapai Stutthofe). Kun. Alfonsas Lipninas ypač jį siųsė rąjo: jokio kalinio ženklų neturėjo, bet turėjo specialų biznį, buvo sportiškai apsirengęs. Po to jau niekad — nei aš, nei kiti jo nematėme, nors jis greičiausiai paliko instrukcijas, kurios greitino mūsų keliolikos sunaikinimą. Bet, ačiū Dievui, instrukcijos mūsų atžvilgiu keitėsi taip kaip ir karo eiga.

Iš Kauno per Tilžę buvome atvežti Karaliaučiui, jį buvojome ilgą laiką, nes buvau laukta aiškesnio sprendimo iš Berlyno. Paprastai etapo keliu sekančią dieną iš Karaliaučiaus turėjome būti siunčiami toliau. Jei Kauno Gestapo, nirdamas dėl savo nepasisekimų, buvo uždėjęs sprendimą mūsų grupės sunaikinimui, tokie sprendimai turėjo būti svarstomi Berlyne. Kadangi tuo metu vyko sprendimai

Berlyne, tai Karaliau iuje mus užlaik . Apie mirties sprendim m s grupei Karaliau iuje kun. St. Yl , painformavo senukas vokietis, priži r tojas, kuris save vadino pr su ir buvo mums gana mandagus. Kai jis mus tikrino, vart t didži j m s grup s byl , kraip galv . Tokios Lietuvos inteligent , ir dar su kunigais, grup s, matyt, jis nebuvo tur j s. Jis kun. Ylai prašnibžd jo, jog kaip kunigui jis patiki pasakyti, kad visi mes busi sušaudyti.

Karaliau iaus kal jime laukimas vargino. Jonas Noreika žinojo, kad aš žaidžiu šachmatais. Susiradome popiergalius, raid mis atžym j pasidar me šachmatus, braiž me suol , ir — laikas m grei iau b gti. Atsirado ir daugiau šachmatinink , kiti steb tojai.

Vienu momentu kunigas Stasys atitrauk mane nuo šachmat . Dav man tok keist klausim : „Pilypai, ko tu labiausiai bijai?“ Taip prasid jo m s pokalbis apie baim , apie nežini , kuri mus supa. Kol esame gyvi, turime baim d l gyvyb s, nes k nas nepaj gus gyvyb išlaikyti. Man domu buvo, kaip klausimais kunigas Stasys vert mane svarstyti. Ar tikin iajam nerimas d l išnykimo dingsta? Ar išnykimo baim iš viso kada nors dingsta? Kaip atpažinti, kad esame rankose To, Kuris gyvyb dav , ir j pas save pasiima, kada nori? Kaip nor gyventi žem je galima paversti tik jimu gyventi po mirties. Ar ne tik jimas duoda vilting atsakym , jei ir sekanti minut b t mirtis?

Kun. Stasys Yla 1980 metais. Nuotr. Jono Urbono.

ia aš tiesiai kunig Stas ir užklausiau: „Ar manai, kad mes dabar skirti mir iai?“ Kun. Stasys atvirai man ir pasak : „Gavau man patik t žinut , kad mes skirti mir iai. Bet, Pilypai, negalvok apie mirt , nors kal jimo aplinka mirt labiau primena. Pasvarstyk, susikaupk, jei sieloje neramus, pasakyk man...“ Tai buvo su kunigu Stasiu ir pasikalb jimas, ir išpažintis, ir malda. Ma iau, kaip kun. Stasys, taip kaip su manimi, taip pat ir su kitais, tik nežinau ar su visais, pavieniui švelniai šneku iavosi. domu, niekas po to tarpusavyje nekalb jome apie mirt , tik visi buvome daugiau susim st . Kartu pagalvojau,

Kun. Alfonsas Lipni nas.

ar tai ne Dievo ranka, kad turime kunig kartu. Ta iau jau išva-
žiuojant iš Karaliau iaus, tas
senukas kun. Ylai pasak , kad mes
visi siun iami Stutthof . Kas tas
Stutthofas — nežinojome. Ir iš viso,
oficialiai niekas nieko nesak , tik
š kavo: — „Auf“, „Schnell!“,
stumd ir varin jo autobusu, trau-
kiniu, sunkvežimiu, iki pat Stuttho-
fo. Stutthofe, mano nustebimui, su-
laukiame ir kit , to paties likimo 29
asmen grupel . Pamatau ir kun.
Alfons Lipni n . Jis vilnie i gru-
p je.

Kun. St. Yl asmeniškai susitikau
pirm j kart Kauno Gestapo cel je,
nors pažinojau j kaip kunig . Jo
vardas studentijoje buvo minimas
su pagarba, kaip nauj dvasini po-

l ki kunigo, vieno iš artimiausi
studentams.

Bet kun. Alfons Lipni n paži-
nau asmeniškai dar iš moksleivišk
dien Panev žyje. Ir dabar jis buvo
toks pat besišypsantis kaip ir tada,
tik dabar ir jis, kaip ir aš, zebriškais,
margais r bais apvilktas, su
raudonu trikampiui ir raide „L“
pažym tas. Lenkai kun. Lipni n
ži r jo pradžioje labai šnairomis.
Nesuprasdami, kaip ia yra, kad jis,
kunigas iš Vilniaus, bet nešioja
raid „L“, vadinasi — litvin, muži-
kas. Daugumos Stutthof lenk s -
mon je buvo, kad Vilniuje lietuvi ,
o ypa kunig , lyg ir netur t b ti
— tik lenkai. O ia dabar Lipni nas
— ir lietuvis, ir kunigas. Lenkams
tai pradžioje atrod kažkas nesude-
rinamo. Bet tiesiog nuostabu, kaip
kun. Alfonso asmuo per tam tikr
laiko tarp pakeit daugelio lenk
m stysen : jie pam go kun. Alfon-
s Lipni n labiau nei savus lenkus
kunigus, kuri keletas buvo Stut-
thofe.

Kunigas pas žmogžud

Kas Stutthof vald ? Žinoma, at-
sakysime — SS-manai. Bet buvo dar
ir kitas luomas Stutthofe, kuris nu-
l m kalini likim : tai vadinami ka-
pai. (Kapas — tai asmuo, SS-man
paskirtas, tam tikros kalini grup s
valdovas, galintis daryti su kali-
niais, kaip su daiktais, visk .) Vie-
nas iš toki kap buvo Kazlovskis.
Draugyst su kapais n ra laisva.
Nuo pirmos kalinio dienos kaliniui
priskiriamas kapas. Ir taip vienas
neišdildomas vaizdas užsiliko

kunigo Alf. Lipni no draugyst je su kaliniais. Tai kun. Alfonso Lipni no popiet pas kap Kaziowsk .

Lenkas Kaziowskis buvo vienas iš žiauriausi j kap . Kunigas Lipni nas yra gav s antaus nuo Kazlowskio, tok smark antaus , kad net akiniai nukrito ant grind ir akini stiklai pabiro. Lipni nas ne tiek r pinosi antausio gavimu, kiek tais akini stiklais, tod l ir apsvaig s, puol ant grind t stikl ieškoti. Draugams padedant surado jis akini stiklus, ir sugėb jome v l juos r minti. Kunigo Lipni no akini stiklai buvo labai stori. Be akini jis buvo beveik žabalas. Kaziowskio pasišvaistymas barake b davo visada šurpus, o ypa pirmomis m s Stutthofe dienomis, kai mes buvome nuskirti blok Nr. 2, kur tas Kazlowskis vald .

Kazlovvskis nešiojo raudon trikamp su raide „P“ (Polen). Raudonas trikampis reišk politin kalin . Lenkai visi sak , kad jis tur t nešioti žali trikamp , nes jis yra kriminalistas, o ne politinis kalinys, jis — žmogžudys. Jis pats sakydav s, kad negal s ramiai miegoti, jei neužmuš s keli ... kalini .

Bet štai po met aplinkyb s Stutthofe buvo visai pasikeitusios. Mes jau nebebuvome po Kazlowskio botagu. Kazlovvskis kart atsiun ia savo pasiuntin pas kun. Alfons Lipni n . Pasiuntinys praneša, kad Kazlowskis daro speciali kavut po piet , sekmadien , ir kvie ia pas save j , kun. Alfons Lipni n , išgerti kavut s, nes tai esanti kažko-

kia tai ypatinga Kazlovvskio asmeniška švent .

Nežinau su kuo kunigas Alfonsas dar tar si, bet jis pasivadino mane šal ir paklaus mano nuomon s — eiti jam, ar neiti pas Kazlowsk „ant kavut s“. Išd s iau jam pliusus ir minusus. Kazlowskis — banditas, kuris j pat , Lipni n , muš , ir nežinia koki intencij Kazlowskis turi dabar. O gali ir užmušti. Niekas d l to kacete per daug nesielvartaus. Bet, kita vertus, sakau: „Tu esi kunigas. Kazlowskis žino, kad tu kunigas. Kai kunig kvie ia, kunigui atsisakyti, nors jis ir sako, kad „ant kavut s“ — irgi sunku. — Sakau: — Kunige, turi sunki kunigo pareig ". Taip ir išd s iau aš kunigui Alfonsui nei aiškiai sakydamas — taip, nei aiškiai — ne. Tuo galb t tik sujaukiau jo m stysen . Bet aš galvojau, juk, ar galiu sutrukdėti jam, kunigui jo paties apsisprendimo laisv .

Sekmadienio popiet ma iau kun. Alfons Lipni n nužingsniuojant Kazlovvskio barako link. Vadinasi, nusprend eiti. Su nekantrumu vaikštin jau aplinkui, laukiau kun. Lipni no gr žtant. Po poros valand jau miau r pintis, kad galb t kas nors negero — negr žta. Bet dar už pusvalandžio kun. Lipni nas iš jo iš Kazlowskio barako. Pasitikau gr žtant . Daug nekalb jo. Trumpai pasak : Kazlowskis primin s, pasikviet s tik j vien „ant kavut s“, kad tik jam, kaip kunigui nori pasipasakoti, ir prad j s nuo laiško, kur gav s iš savo žmonos. Laiške žmona j pa-

vadinusi: Mano brangusis, mano meil ! Ir Kaziowskiis pravirk s, kad dar yra žmogus pasaulyje — jo žmona, kuri j myli... Bet jis, Kazlowskiis, es s nevertas tos meil s... Ir Kazlowskiis atlik s viso savo gyvenimo išpažint , pradedant nuo savo t vo užmušimo, kaip jis j užmuš , kad atimt iš savo t vo, alkanas b damas, duonos paik ... (Paik , tai lagerio žargonas — taip vadinome duonos riek). Kazlowskiis daug pasakoj s, ilgai pasakoj j s... užbaigus verk s. Palikau j (susijaudin s kalb jo kun. Lipni nas), pasakydamas Kazlowskiui: „Jei gailiesi viso to, aš duodu tau išrišim ". Ir palikau verkiant , — baig kun. Alfonsas.

Ma iau, kaip jaudinosi ir pats kunigas Alfonsas, ir daugiau ta tema nebekalb jome.

Taip kunigo Alfonso Lipni no užtarimu Dievas Kazlowskiui atleido. Ta iau lenkai Kazlowskiui nedovanojo. Tuo j po karo, išsilaivinus iš kaceto, Kazlowskiis buvo lenk valdžios areštuotas, teisiamas ir teismo sprendimu pakartas.

Mišios krematoriumui r kstant

Kun. Alfonsas Lipni nas ir kun. Stasys Yla neš t pa i kalinio dal kaip ir visi Gestapo pasmerktieji kaliniai Stutthofe. Jie buvo išstatyti visiems lagerio darbams, žiaurumams, nepritekliui, ligoms, kaip ir visi kaliniai, bet priede, šalia kasdieninio kalinio vargo jie nuolatini teik dvasin patarnavim ir dien , ir nakt , ne tik prie j prieinantiems, bet ir iš tolo — j nepasiekiantiems.

Jie laimino ir dav išrišim ant kartuvi kilp užnerantiesiems, lenk ir nelenk kareivi b riams, vedamiems sušaudyti, ir gazo kamerose užtroškinamiems kaliniams.

Lietuvos kunig areštu Gestapo, aišku, nor jo nubausti ne tik Lietuva . Jis nor jo nubausti ir Lietuvos Katalik Bažny i , kuri taip buvo susijusi su visa Lietuva. Sunaikinant viešai du veiksmingiausius Lietuvos jaunimo dvasinius vadovus, Gestapo galvojo, kad tai bus užtenkamai veiksmingas kerštas Lietuvos Katalik Bažny iai nubausti. Tad Gestapo sprendimu ir buvo paimti Stutthof kun. Stasys Yla ir kun. Alfonsas Lipni nas — du Lietuvos Bažny ios atstovai, paimti sunaikinimui.

50-ties met laiko perspektyvoje žvelgiu, prisimindamas, kaip sviropetys nešant kun. Alfonso Lipni no karst Pucko kapines. Galvojau tada, kad Dievas malonus tuo, kad leidžia j palaidoti karste, kad lieka atskiras paminklas pašventintose kapin se, kad jo draugui, kun. Stasiui Ylai, leidžia pašventinti karst ir duob , ir mums dar užrašyti ant paminklo: „Pro Deo et Patria!"

Kun. Alfonsas Lipni nas kantriai išneš vis piln savo kan i keli iki pat karo baigos, ir tik pirmose laisv s valandose pasišauk j Aukš iausiasis. Kun. Stas Yl Aukš iausiasis dar paliko šioje žem je liudyti. Liudyti tai, k jis mat Stutthofe, ir dar k rybingai atžym ti savo švent j keli .

Ar tie du Lietuvos Bažny ios at-

stovai — kunigai Stutthof nepadar švent j kankini vietove? Abu atnašavo šventas mišias ia pat, kur krematoriumo d mai nukankint j auk neš aukštyn kaip pašventint smilkal dang . Jei Dievo stebukl norime pamatyti, tai t dviej Lietuvos Bažny ios atstov buvimas Stutthofe jau ir yra Dievo stebuklas. Ir netikintiems, ir nekatolikams tenka perprasti, kad yra Tas, kuris leido Šventomis Mišiomis ir Stutthof pašventinti, ir iš ten, iš Stutthof, šventinti naikinam ir ken ian i Lietuv .

Ar Gestapo žinojo, ar ne (gal nežinojo, gal tik juto), kad kun. Alfons Lipni n vyskupas Kazimieras Paltarokas buvo pramat s tur ti savo p diniu. Gestapo aiškiai netur jo akies ir ant vyskupo Paltaroko. Vyskupas Paltarokas buvo pirmasis iš vyskup , kuris tuoj, pirm j savait vokie iams Panev ž žengus, pasmerk žyd žudynes. Vyskupas Paltarokas jau pirm j sekmadien iš Panev žio katedros paskelb ekskomunik , per pamoksl ekskomunikuodamas tuos, kurie žydus žudo. Vysk. K. Paltarokas specialiai apsilank pas vokie i komendant Panev žyje, pasmerkdamas žyd žudym , ši Bažny ios nuomon , kuri labai kenk vokie i užplanavimams. Lietuvoje, ir ypa gen. Stahleckerio užsimojimams, vokie iai žinojo ir niršo. Dabar areštuodami du kunigus, Gestapo keršijo Lietuvos Bažny iai, kad ji ne tik smerk visas žudynes, bet ir kad žudomieji daugelyje klebonij gavo glob ir prieglaud . Galiausiai vi-

sam Lietuvos jaunimui atsisakant eiti SS, Gestapo pyktis buvo beribis. Tad Kauno Gestapo nutar suduoti Katalik Bažny iai sm g : jungti mir iai pasmerkt j grup ir Lietuvos Bažny ios atstovus, pačius žymiausius Lietuvos jaunimo dvasios vadus — kun. Stas Yl ir kun. Alfons Lipni n .

Tie Lietuvos Bažny ios atstovai buvo Dievo palaima Stutthofui. Ir po 50-ties met matau kun. Alfons Lipni n ir kun. Stas Yl , atnašaujant ius Šv. mišias kaceto barake. Matau ir kalinius, susikaupusius, kl pan ius tarp ankšt lov aplink j pa i sukurt altoriuk ... ten, 11-tame barake, kuris talpino 46-šias suspaustas lovas... porai kalini einant sargybini pareigas lauke, kad sp t , jei — SS-manai ateit ...

Mišios buvo slaptos. Kaceto administracija tur jo j nežinoti ir nepajusti. Išstatydavome sargyb , kuri lauke stov dama sek ir buvo pasiruošusi sp ti, jei SS-manas, ar kitoks administracijos pareig nas, ar kapas bandyt tuo momentu m s barak žengti. M s grup buvo uždara. Iš vienos pus s, mums buvo malonu b ti kartu, bet, kita vertus, taip pat visi neš me atsakomyb už kiekvieno m s grup s nario veiksmus. Vienam padarius nusikaltim , b tume tur j kent ti visi. Tad ir už mišias visi neš me piln atsakomyb kaip ir kunigai. M s tarpe buvo ir netikin i j . Netikintieji pareišk

T sinys 56 psl.

GILTIN S DUOB JE

VLADISLOVAS TELKSNYS

Palaukite, draugai, neb kite
Man sunkiasi iš koj kraujas —
veid sm gis, vienas antras,
Po jo ir v l — skaudesnis naujas.

Jonas Rimašauskas

Penkiasdešimt met pra jo nuo t šiurpi dien , kai Lietuv , dar neatsigavusi nuo raudonosios okupacijos, patyrusi nekalt žmoni tr - mim , kankinimus kal jimuose ir žudymus, užgriuvo nacistin okupa - cija.

Pirmomis karo dienomis pasirodžiusi vokie i kariuomen Lietuvos žmon ms atrod ne tik išgelb toja nuo raudonojo teroro, bet buvo ir vilties kibirkšt l , kad atgausime nepriklausomyb . Deja, greit suvok me, kad rudieji okupantai tik pakeit raudonuosius. Pašiurpome, pamat gink - luot esesinink gatv mis varomas ilgas Lietuvos pilie i — žyd kolo - nas, o netrukus išvydome ir fašistinio sadizmo virš n — žyd naikinim . Diena iš dienos viešai ir slaptai hitlerin s kariaunos batai mindžiojo lietuvi tautos orum , ir kai visos patriotin s organizacijos, spauda, net universitetas buvo uždaryta, o Laikinoji Lietuvos vyriausyb išvaikyta, rudojo okupanto siekiai pasirod visiškai aišk s, ir svajoti apie nepri - klausomyb rod si beprasmiška.

Reik jo grumtis, nepaklusti ir pasipriešinti okupant si lomoms refor - moms. Tai buvo galima padaryti organizuotai ir tik pogrindyje. Kiekvienas doras lietuvis suprato, kad jis turi b ti kovotojas — politiškai aktyvus, turi saugoti save ir jaunim nuo naci verbavim vairias karines for - muotes.

Šis nepaklusnumas skaudžiai atsiliep .

1943 m. kovo 16-17 dienomis Kaune, Vilniuje, Marijampol je, Šiau - liuose vokie iai su m 46 Lietuvos inteligentus. Kur laik j areštas ir staigus dingimas iš Lietuvos suk l gand . Buvo tvirtinama, kad jie sušaudyti arba išvežti sunaikinimui. Suimtieji, b dami tautoje populiar s intelektualai, savo elgesiu ir kalbomis veik Lietuvos žmones, tod l oku - paciniam režimui jie buvo pavojingi.

Did r pest hitlerininkams k l slaptoji spauda, skelbusi naci vyk - dytas piktadarybes, informavusi žmones, kaip jie turi elgtis ir atsakyti okupant reikalavimus, potvarkius ir sakymus. Slaptosios spaudos bu - vo gausu. Vien laikraš i apie 20. Bene populiariausi, grei iausiai pasie -

VLADISLOVAS TELKSNYS - dviej okupacij rezistentas: pirm j bolševikmet NKVD tardytas ir kal j s Kauno kal jime, v liau naci Gestapo v l suimtas ir išvežtas Stutthof koncentracijos lager . Iš lagerio laimingai gr ž s, antrojoje sovietin okupacijoje tur jo gyventi slapstydamasis. 1990 metais V. Telksnys išleido savo gyvenimo Stutthofe atsiminim knyg , pavadint „Kamino šeš lyje“. Šiomet Lietuvoje iš jo jo antroji knyga „33-eji metai svetima pavarde“. Šios knygos vade pats autorius rašo: „Joje pasakoju apie savo šeimos gyvenim , kai pokario laikotarpiu gyvenau kita pavarde, vengdamas pakli ti soviēt kal jim , kuriame teko kal ti pirmosios j okupacijos metais ir kur bei lagerius per jo t kstan iai tautie i , o daugyb j paliko kaulus svetimoje žem je“.

ia spausdiname trumpa V. Telksnio apibraiž , specialiai jo mums prisi st 50 met sukakties proga nuo 1943 m. kovo m nes naci prad t Lietuvos inteligentijos suimin jim . Joje jis prisimena anas šiurpias dienas Stutthofe, kurios v l iš naujo atgyja jo s mon je, 1990 metais aplankius šio „Kamino šeš lio“ liekanas.

kiantys skaitytojus — „laisv“, „Nepriklausoma Lietuva“, „Laisv s kovotojas“. Ši spauda pad jo sužlugdyti vadinam Reicho darbo tarnyb , karo mobilizacij bei kitas naci akcijas.

rezistencin kov sijung šimtai vairi paži r lietuvi .

Manyje dar gyvi buvo prisiminimai kan i , iškent t Kauno saugumo r syje ir kal jime, žiaur s enkavedist tardymai, mušimai, spardymai ir pagaliau siaubingas 1941 m. birželio 23 d. pab gimas iš Kauno kal jimo. Nepavykus man s sulaužyti raudonajam okupantui, sijungiau kov verpet prieš rud j nacizm .

Dirbdamas „Žaibo“ spaustuv je administratorium, bendramin i pageidavim surasti spausdinimo mašin n minut s nesuabejojau, kad tai b tina vykdyti. Bet kiekviename žingsnyje tykojo pavojai. Vargome, kol mašin perk l me Vilniaus gatv je esant vieno draugo parduotuv s taros sand lio r s ir j sumontavome, bet kai r sys pakvipo spaustuv s

dažais ir dešimt t kstan i laikraš io „ laisve" egzempliori iš to r sio iškeliavo pas platintojus ir skaitytojus, o naci saugumas ir agentai š lo, mums, keturiems ten dirbantiems, širdyje buvo gera ir linksma.

Deja, man ten dirbti teko neilgai. 1943 m. balandžio m n. 29 d. ryt , at jus darboviete Gestapas su m , atvež Kauno Gestapo r m r s (Kestu io-Donelai io gatvi kampas — Profs jung r mai) ir gr do vien prie sienos prigludusi d ži , panaši spint .

Kit ryt išleistas iš „spintos" pama iau, dar penkiolika tokio pat likimo draug . Kelyje nežinomyb susipažinome. Tai buvo Vilniaus ir Kauno žurnalistai ar kitokie spaudos darbuotojai.

Supratome, kad Gestapas, nor damas paralyžuoti nelegalios spaudos leidim , ryžosi suimti tariamus asmenis. Iš dalies jiems tai padaryti pavyko, nes tarp suimt j buvo laikraš i „ laisv ", „Laisv s kovotojas", „Nepriklausoma Lietuva" leid j , platintoj ar r m j .

Po poros savai i per Rytpr si kal jimus 1943 m. geguž s 7 d. m s grup atsid r Stutthofe, kur suradome ir pirmosios grup s lietuvius inteligentus. Sužinojome, kad 5 j likimo draugai jau išr ko pro krematoriumo kamin , o j pelenai ilsisi didžiuliame pelen kalne. Kiti 4 išr ko mums prad jus vilkti kan i „vežim ".

Pašiuropome. Nuo pirm j valand pasijutome tarsi sukrit pragar . Mums k l siaub badas, katorginis sunkus darbas, paty ios ir fizin s kan ios. Su baime žvelg me dien nakt r kstant krematoriumo kamin , pro kur su d mais verž si anks iau atvežt katorginink deginam lavon dvokas. Klaus me vienas kit : „Kada ir mes išr ksime?" Laukdami kažkokio stebuklo, visomis išgal mis steng m s išsilaikyti, praleisti dar vien gyvenimo dien , nors ji neapsakomai buvo sunki. Saugojom s baisios lazdos mirtino kir io, sukom galv , kur surasti nors trupin l bet kokio maisto, kad tik nuramintume alk . jome virsdami, klupdami, dirbome, miegojome, o prieš akis — badas ir mirtis.

1943 m. geguž s 31 d. po piet Stutthofo koncentracijos lagerio istorijoje vyko tarytum stebuklas. Lik gyvi 37 pirmosios grup s lietuviai buvo paskelbti „garb s kaliniais".

Tokios mažos Lietuvos s n s atleisti nuo fizini darb : blokavai ir kapai j nebegal jo daužyti, spardyti. Jie buvo apgyvendinti atskirame barake, gal jo gul ti, skaityti knygas ir rašyti... Lageryje imta sp lioti, kad tikriausiai šituos „garb s kalinius" greitai paleis (atseit, reikia, kad iš klipat pasidaryt šiek tiek panašesni normalius žmones).

M s 16-kos asmen — kitaip vadinama spaudos darbuotoj — grupel ir toliau kent bad , paty ias, mušim ir katorginio darbo kan ias. Atokv pio minut mis prisimindami „garb s kalinius", sprend me mums neišsprendžiam problem : kas vyko T vyn je, gal tai Lietuvos žmoni kovos išdava?

Po pusmeio ligoninėje mirė mūsų grupės draugas, Lietuvos kariuomenės kapitonas, Vladas Ekauskas (guldamas ligoninėje, sužinojau, kad jį gulinti ligoninėje užmušė lenkų kapas), o kiti tapome klipatomis ir žirišdami krematoriumo kaminu, laukėme mirties.

Apie vargus Stutthofe nemažai rašyta. Menų girdėti posaki.: „Vilties gyventi buvo taip mažai, o noro gyventi tiek daug“.

„Garbės kaliniai“ iš laisvės neleidė... O Stutthof iš Lietuvos ir toliau buvo vežami lietuviai atskirai, mažomis ir didesnėmis grupėmis (kariškiai). Plėtelėjo šimtai Lietuvos žydai. Su žydais ypatingai greitai ir žiauriai buvo susidorota. Seno amžiaus moterys, vyrai ir vaikai buvo sukišti dujų kamerose, o po to įkabinami iš karto pro krematoriumo kaminą. Tik jaunos, stiprios žydės buvo išsiųstos darbams Vokietijos karinius fabrikus. Kai kurioms likimas lėmė išsigelbėjimą. Iš jų 16 yra Kauno mieste.

Po dešimties mėnesių — tai yra antrosios — grupės vargų ir kančių, kai labiau panašioje skurdių negu žmonės, išgirdome dar vieną Stutthofe negirdėtą dalyką: mūsų grupę paleidžiama laisvė.

1944 m. vasario mėn. 25 d. ji, šiek tiek sumažėjusi, sargybos lydimi išvyko iš to pragaro. Vėl per Rytprisių kalėjimą grįžinama Kaunui. Iamūs nuliūdinome dar vieną netektį. Ragais kalėjime, išsekęs nuo bado ir kančių, plaučius tuberkuliozės pakirstas, mirė talentingas Lietuvos inžinierius Antanas Daniūnas. Jį palikome Ragais kalėjimo kapinėse.

1944 m. kovo mėn. 15 d. buvome paleisti laisvė (vienas išleistas vėliau, gal po 3 mėnesių, iš Vilniaus Lukiškių kalėjimo).

Grįžęs sužinojau, kad ir mane su mumis, mūsų pagrindžio spaustuvių dirbo be sutrikimų. Be laikraščio „Laisvė“, joje buvo spausdinamas „Pagrindžio kuntasplis“, „Lietuvos Judas“ ir „Vardan tiesos“.

Gestapui jos nepavyko surasti. Ko nepadarė Gestapas, atliko kiti tariniai išvadotojai — antrą kartą Lietuvai okupavusios Raudonosios armijos kariai. Rausdamiesi porius ir ten ieškodami svaigalų bei maisto, jie surado ir mūsų spaustuvių. Greičiausiai ji pakliuvo NKVD rankas.

Tačiau atvirai džiaugtis laisve negalėjau. Po keturių savaičių gestapininkai atėjo namus man su antrą kartą suimti. Laimė, nebuvau namuose. Pasikeitė pavardė, pabėgau iš Kauno. Jos nepasikeičiau ir prasidėjus pakartotinai raudonajai okupacijai (kadangi 1941 m. buvau pabėgęs iš komunistinio kalėjimo). Taip 33 metus slapstydamasis išgyvenau kita pavarde.

Tik prieš kelerius metus, rinkdamas faktus apie savo likimo draugus, sužinojau, kad 5 iš jų, prieš ateinant Raudonajai armijai Lietuvai, pasitraukė užsienį. 3 buvo suimti NKVD pareigūnų ir, išbraudę Sibiro platybes, išsekinti grįžo Lietuvai.

Šiuo metu iš mūsų antrosios Stutthofie — 16-kos asmenų grupės, kiek man žinoma, gyvas esu tik aš.

Statistika skelbia, kad 103-juose fašistin s Vokietijos koncentracijos lageriuose kent jo 29.500 lietuvi . Iš j 6225 žuvo. Ta iau kas jie? Tik apie nedaugel šis tas žinoma. Gerai b t , kad paaišk t j vis vardai ir pavard s. Šis li dnas jubiliejus pareigoja tai priminti visuomenei.

V L STUTTHOFE...

1990 m. lapkri io m n. kartu su žmona Danute ir likimo draug Lu-koševi iaus žmona Elena ir Urbanavi iaus dukra Elena Žurauskiene ap-lankiau buvus Stutthofo koncentracijos lager — dabar muziej . sp dis slogus ir baugus. Kiekvienas žingsnis primin praeit , kan ias. Rodos, visur tebegirdžiu keiksmus, riksm , lazd pokš jim , mirštan i j šauksm . Per k n eina šiurpas. Sakytum, su baime žvalgausi, ar neiššoks iš kurio nors barako blokavas ar kapas ir ar neims pliekti lazda.

Stov damas prie duj kameros ir krematoriumo krosni , prarijusi t kstan ius gyvybi , jau iau ore tvyrojant deginam ir p van i lavon dvok .

Didžiulis pelen kalnas ding s. Tik mažyt t pilk pelen dalel , patekusi po stiklu muziejaus ilg , siaur stend , taip pat didel s ir mažos kaukol s, smulk s ir stamb s kaulai, kuri nepaj g sunaikinti krema-toriumo krosni ugnis ir nesp jo sutrupinti ten dirban i j kalini geležiniai nagiai — laužtuvai ir k jai. Kiti pelenai seniai išvežti aplinkini kinink dirvas. To pelen kalno vietoje net žol nenoriai auga.

Naujasis lageris, kuriame buvau marinamas badu, daužomas, gainio-jamas ir kankinamas, su visa barak „didybe“ — parduotuve, virtuve, pirtimi, dirbtuv mis, garsi ja Himlerio al ja — išnyk s. Ten žaliuoja tam-siai žalia tanki žolyt .

Muziejus sukoncentruotas senojo lagerio barakuose. Ligonin s barak lik tik siauru iai pamat liai. Toje vietoje, kur gul jau su lenku Juzeku kraujo, išmat ir gleivi buzoje, nepastebimai sulinko keliai — atsiklau-piau. Per skruostus m ried ti karštos ir s rios ašaros: „Viešpatie, štai ia tu man parodei stebukl , kada mano skelet , aptraukt pageltusios odos pl vele ir dvokiant , — kaip Lozori prik lei ir išvedei iš mirštan-i j pastog s pas draugus valdkolon . Argi aš tada gul damas, kai mano gyvyb geso ir nežinojau net, kiek kart buvau netek s s mon s, gal jau pagalvoti, kad ištruksiu iš ia, ir Tu mane su draugais, perved s kaip žydus per Mirties j r , išvesi laisv , T vyn Lietuv , o aš po 46-eri negand ir klajoni met gal siu atvykti kaip nepriklausomos Lietuvos s nus“.

Kl pojau, meldžiausi. Prisiminiau ia mirus lemties draug Vlad ekausk ir t kstan ius iš ia neiš jusi nepaž stam lietuvi , o l pos šnabžd jo: „Amžin j atils duok nirusiems, Viešpatie, ir amžinoji šviesa jiems tešvie ia. Tegul ilsisi ramyb je“.

P dinu nuleid s galv pro didybe ž r jusius komendant ros raudonuosi r mus, kuriuose tada kaukš davo esesinink batai, negailestingai spard badmirius klipatas, arba skardeno lyg pakvaišusi kvatojimas ir r st s keiksmi. ia b davo sprendžiamas kalini likimas, kuriami j kankinimo ir žudymo planai.

R mai papilk j , apnešti dulk mis, net lang stiklai nebe taip ž ri kaip tada. Gulbi namelis tuš ias, baseine vietoje vandens šiurena rudens v jo gainiojami pagelt medži lapai.

Sm lio keliuku trepsiu kalnel , kur tada buvome išgr sti iš mažy i vagon li ir tuo pa iu keliuku varomi šit mirties miest . Kair je komendant r mai — irgi nepanaš s anuos didingus r mus, prie kuri mums net sustoti buvo draudžiama, lazdomis ristute b davome pragenami. Dabar sustoj s, žvelgiu balkonus, apkabin tus kažkokiais skarmalais, o namas aptriuš s, aptrup j s, neb ra g lyn , vasar žyd davusi vairi spalv rož mis, apkarpyt gyvakr mi — viskas praeityje.

Paskutin kart žvilgsnis nuslydo pakaln je rudens migloje sk stant buvus pragar , apjuost spygliuot viel voratinkliu, kuris, žinoma, dabar nebe toks — vienos eil s ir per j nebeleidžiama elektros srov . Styro aukšti sargybos bokšteliai, ta iau be sargybini ir kulkosvaidži ; nematau ir pakaln šlepsin i mirtinink kolon .

Nežinau, nuo ko per nugar vilnija šal io bangel : ar nuo nervin s tamos, ar nuo dangumi slenkan i švinini debes , o gal nuo tarsi gir-dimo iš pakaln s šauksmo: „Neužmirškite m s , ia nukankint j " .

Einame tyl s, be žodži . Kam dabar jie? Žmogui reikia visko: ir džiaugsmo, ir li desio, ir pergali , galb t ir pralaim jim ...

NACI SM GIS... (t sinys iš 50 psl.)

pradžioje protest , net sakydami, kad ia kunigas Stasys ir kun. Alfonso laik mišias tik tam, kad kada nors b t išgarbinti, o visai neži ri, kad užtraukia dabar mums visiems bereikaling gr sm gyvybei, jei SS-manai sužinot . Tur jome kantriai juos tikinti ir radome b d pad ti savo draugams netikintiesiems, kad ir jie jaust si užtenkamai saug s. Susikalb jome. Patar me, kad jie iš barako prasišalint tuo metu, kai bus mišios, ir

tiesiog „nežinot ", kas tuo metu barake vyksta. Ir iš jo taip, kad jie net pasisi l eiti mums sargybas, mus, tikin iuosius, apsaugoti. Taip ir vyko: kol mišios buvo laikomos barake, netikintieji saugojo tikinuosius.

Dar ir dabar skamba man ausyse toji malda, kun. Stasio ir kun. Alfonso Dievo garbei sukurta ir j kalbama — stebuklingoji malda: „Dievas leido tautas ir dav joms laisv s troškim ..."

Skaitytojams ia pateikiame trump ištrauka iš 1992 metais Vilniuje išleisto romano „ŽALIOS S PUOKL S“, kurio autorius yra istorikas ir rašytojas VYTAUTAS BUBNYS. Šiame romane rašytojas nepaprastai gražiu žodžiu ir sodriais vaizdais, jungdamas praeit ir dabart, meistriškai piešia vienos šeimos kryžiaus kelius Lietuvoje, — tuomet, kai ji buvo uždaryta lyg kokiam narve. Tai buvo 1948-tieji. kininkas Baltramiejus Aglinskas priverstas jungtis kolchoz ; s nus Adolis, septyniolikmetis gimnazistas, nori likti laisvu, pasirenka rezistencin keli ir išeina mišk . Ištraukoje — t vo ir s naus paskutinis pokalbis.

MIŠKAS - MANO APSISPRENDIMAS

VYTAUTAS BUBNYS

Ištrauka iš romano „Žalios s puokl s“

Nakt kartais suinkšdavo šuva, subarb davo lango stiklas, ir Baltramiejus Aglinskas, paskubom užsitrauk s kelnes, vienmarškinis atidarydavo duris. Vyrai b davo pavarg , alkani, pilni nerimo ir vilties. Iš kamari s išl sdavo Adolis, ir jie pasisveikindavo su juo lyg su sau lygiu, pasukui pavalg , paprašydavo, kad jis palyd t . Gr ždavo Adolis pary iais, ir t vas, ir motina juto s linan i nelaime. Ta baisi nelaim slankiojo diena iš dienos, glaust si apie grin ios s sparas, v r duris, stov jo ant slenkis io ir jokios maldos ar pad savimai negal jo jos atstumti, nuginti šalin.

Antr dien po Žolini — ta diena akyse stovi — tik papusry iav s Baltramiejus Aglinskas išsivar ražienos versti. Nors orai dar laik si šilti, bet jau dvelk rudeniui. Vos sumet s vart , kai at jo Adolis ir užd jo rank t vui ant rankos, laikan ios žagre.

„Brigadininkas paliep art?“ — keistai paklaus .

„Visai ne“.

„Tai kod l ariat?“

„Juk ia mano žem “.

„Kolchozo“.

„Kol aš b siu gyvas, ji bus mano, s nau. Ir visada nor s, kad aš j dirb iau“.

„Nors išsižad jot žem s, bet gražiai šnekat”.

T vas sulaik arkliaus.

„Ar aš išsižad jau? Ar tai išsižad jimas? Kai paima už gerkl s...”

„Žentas?”

„Nesišaipyk, s nau, tu dar per jaunas, kad suprastum”.

„Ne t te, man ne septyniolika, man dvigubai tiek”.

„Adoli, ar tu pajuokaut at jai?”

Adolis tikrai nusijuok . Bet ne taip, kaip tur t nusijuokti jo met vaikas — kažkaip g džiai, springdamas, ir Baltramiejus Aglinskas neju ia paman : iš tikro jis atrodo gerokai vyresnis, kaip aš to lig šiol nepasteb jau. Aglinskas pak l botag , nor damas pavaryti arkliaus, ta iau Adolis sulaik :

„T te, aš dabar tau pasakysiu visk , išklausk . — Adolis pirm syk t vui sak „tu”, ir to, matyt, net nejuto. — Aš kito kelio neturiu. Miškas — toksai mano apsisprendimas. Nenustebk, t te, ir išsyk prašau — neprad k atkalbin ti, nieko neišeis”.

Baltramiejus atsis do ant vagos, pakabino sauja žemi ir gniauž , gniauž . Visk iš anksto gerai apgalvoj s, Adolis šnek jo toliau: kad nekrist tarimas namams, jisai sum tysi s p das. Šiandien popiete nuvažiuosi s dvira iu miest , susitiksi s su vienu kitu klas s draugu, liginin pas Bron užėisi s — tik kokių reikalų, dar nenutar s, tiesa, juk mokslo metai ia pat, gal priimt bent kiek pagyventi, sakys, — o tada pavakare, važiuodamas per giri , nublokši s dvirat kr mus, tol liau išmėsi s mokinio pažym jim ...

„Kit dien atseit nesulauk s man s prad k ieškoti, klausin k, ar kas nemat , pranešk milicijai, kad pradingau. Tegu suver ia kalt miškui, aš taip sutariau. O š vakar aš dar pareisiu namo, tur siu kai k pasiimt”.

Adolis, rod s, kalb jo ne apie save, bet apie kažk kit , ir Baltramiejaus Aglinsko galva vis labiau sviro ant kr tin s, o ranka s m žemes ir gniauž , s m ir gniauž .

„Mamai aš pats pasakysiu, nakt ”.

Taigi tasai rugpj io septynioliktosios vakaras buvo jau visai sutem s, kai Adolis par jo. maišel susikišo skalbinius, kažkoki popieri gniužul , vaistus, kuriuos kažkada buvo gav s iš Bron s. Pro ašaras klu-pin dama, motina atpjov puskepal duonos, lašini bryz , pro patams darže parov svog n galv . Kai apkabino atsiveikinti, balsu užraudojo, ta iau pati susigrieb — naktis tyli, neduok pone Dieve, neužgirst pašalin ausis. Nereikia, kad ir maželis Albinas pajust .

„Palyd k, t te”, — papraš Adolis, ir Baltramiejus Aglinskas nutirpo: lygiai taip papraš , kaip anie vyrai iš miško Adol pasivadindavo drauge.

Kai jiedu iš jo mišk , Baltramiejus paklaus :

„Kod l tu šitaip darai, s nau? Gal jai baigti gimnazij , toliau mokytis,

Kod l?"

„Sp jau, kad paklausi. Nemanyk, kad apie tai aš negalvoju. Visus šituos metus svars iau, naktim prabud s negal davau užmigti. Galvoje vis — kaip gyventi? Kaip, kaip? Bet ar nebaisu, t te, kai visi pasiduoda? Bron pasidav , net tu, t te, pasidavei. Nepyk, kad taip sakau. Juk nulenkei galv , kaip jautis skerdykloj. Š ryt sakei — už gerkl s pa m . Bet tai pasiteisinimas, o ne priežastis pasiduoti. Tad kaip man pasielgti, sakyk? Laukt, kol apinasr užmaus, pažabos ir vedžios už pavadžio kur tik nori? Ir dainuot apmulkintam pasauliui: široka strana moja rodnaja? Ne, t ve, ne... Bet jei netrauksiu svetimos giesm s, k jie iš man s padarys? Sup dys! Tai kaip man gyvent, t ve?"

„Neskub k taip, duok pails t", — papraš Baltramiejus ir atsir m egl s kamien .

Ties sakant, ne nuils s buvo — kiek ten nueita, bet r p jo paklausti:

„Adoli, s nau, sakyk man, ar tu pagalvoji, kad po giri ne šiaip sau vaikš iosi, rankas kišenes susikiš s?"

„Rankose bus ginklas, taip".

„Ir tu j atgr ši žmog ".

„Nepainiok, t ve, — prieš ".

„ žmog , Adoli".

„O jie, tie tavo vadinami žmon s, ar nešaudo mus? Ar jie suimt nekankina r siuose, ar netremia toki kaip tu?"

„Vadinasi, jeigu vienas neturi širdies, tai ir kitam reikia j pamest. Jeigu vienas žv ris, tai ir kitas..."

„Nemaniau, t te, kad šiandien yra toki svieto lygintoj ".

Baltramiejus mat , kad Adolis nebuvo link s kalb ti apie tai, kas jam buvo aišku, tad paklaus pa io baisiausio:

„Ar supranti, kad ž si?"

„Nor damas neišmetu iš galvos".

„Kiek vyr jau žuvo, ž si ir tu, Adoli".

Adolis keliskart garsiai kv p oro.

„Kai ryt eidavau mokyklon arba kai po pamok gr ždavau, aš pasukdavau per aikšt ir iš tolo žvilg iodavau suguldytus vyrus. Aš jutau juos tarsi gyvus. Tarpais atrodydavo, kad aš pats tenai guliu... su jais paguldytas... Guliu ir girdžiu juos..."

„Ž si".

„Gyvensiu, t te".

„Vien syk ir tave paklos priešais sribukyn ".

„Galb t. Bet sakyk, kod l tie žuv vyrai mane pašauk giri ? Ne gyvieji, o jie, žvuvusieji. Kada tik jau pro šal , vis gird jau juos. Ir aš kart jiems prisiekiau".

„Ž si".

„K nas žus".

„O siela dang , tuo guodiesi?“ — Baltramiejus nebuvo koksai bedievis, ta iau dabar vos nenusišiep .

„Nesu tikras, — ramiai atsak Adolis. — Ta iau žinau, kad tu, t te, su mama min sit. Draugai prisimins, gal dar kas. Ar tai ne tikresnis gyvenimas net po mirties, negu šitas mums atneštas rojus?“

Jie v l patrauk girios takeliu, ta iau Adolis toliau eiti nor jo vienas. Baltramiejus Aglinkas pabu iavo s n kakt ir tamsoje ilgai klaus si nu iužan i žingsni , neramaus egli ošimo. mai prisimin nepaklaus s ir to, ir kito, nor jo pulti iš paskos, pašaukti, bet susilaik . Ir v l stov jo vienas tarp aukšt egli , ir v l g r miško ošim . Paskui paman : gal po kokios savait s pastuksens lang ...

D L NIEKO NEATGAILAUJU -

sako generolas Eismuntas

Lietuvoje plataus atgarsio rado 1993 balandžio 9 d. Lietuvos ryte išspausdintas pokalbis su buvusiu LTSR saugumo komiteto pirmininku Eduardu Eismuntu. Dar prieš metus laikraš io korespondent s prad tas kalbinti ir pagaliau sutik s duoti interviu dimisijos generolas Eismuntas viliasi, kad jo atsakymai pad si žmon ms suprasti, jog sovietinis saugumas anuomet nebuvo s visagalis. Bet kas gi tuomet totalistin je imperijoje t gali tur jo?

Š pokalb ir jame keliamas mintis komentavo Vidmantas Valiušaitis per „Laisvosios Europos“ radij , balandžio 13 d.

Interviu prasideda beveik tartiu-fišku vaizdeliu: KGB generolas — pensininkas, nepriklausomoje Lietuvoje patogiai leisdamas gyvenimo saul lydžio dienas, skaito

Mairon , Kudirk , sakosi m gšt s istorin literat r , bet sielojasi, kad nesama lietuviško istorinio romano... Svetimos valstyb s represinio padalinio, dar taip neseniai kontro-

liavusio bibliotek specfondus, kuriuose nuo visuomenės buvo slepiami tie patys Maironio, Kudirkos raštai, visa Lietuvos istorinė literatūra, vadovas šiandien kremtasi dideliu lietuviško istorinio romano nesėkme ...

Savo dideliame interviu Eismuntas kuria beveik simpatiška, lengva nostalgijos rėkeliu pridengta sovietinio saugumo kaip institucijos, paveikslas — tai buvusi kukli, nepretenzinga, daugiausia informacijos rinkimu bei visuomenės apsauga (nuo teroristinių organizacijų bei religinių fanatikų) užsiiminėjusi valstybine struktūra, veikusi pagal tuometu galiojusius statymus. Jos galimybės, pasak Eismunto, buvusios gana kuklios: KGB neturėjusi savo agentūros nei LKP Centro komitete, nei LTSR Aukščiausioje taryboje, nei Ministrų taryboje. Ji neturėjusi teisės verbuoti net neatsitiktini pirmini partini organizacijų sekretorius, nekalbanti jau apie apmokamus partinius darbuotojus. Iš Eismunto pasakojimo skaitytojas pats turi pasidaryti netiesioginį išvadą: visa anksčiau laikoma „partinė griežtinė“, turinti būti laisva nuo ryšių su KGB. Dar daugiau. Jeigu jau užverbuotas saugumietis imdavo kilti partiniam ar valstybiniam karjeros laiptais, KGB turėjusi tokio asmens bylą sunaikinti. Eismuntas tvirtina, jog užtekdavo žmogų išrinkti Aukščiausiosios tarybos deputatu ir jį, kaip slapto saugumo bendradarbį, būtų davusi likviduojama.

Bet argi tai atitinka tiesą? Prisiimkime tik 1989-aisiais Soviet

Sjungos Aukščiausiosios tarybą išrinktus deputatus Kazimier Prunskienę ir Vladimir Beriozovą arba 1990-aisiais Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybą išrinktą Virgilijų Šeštoką, kuri bendradarbiavimu su sovietiniu saugumu patvirtino Aukščiausiąsias teismas. Kodėl ji bylos liko nesunaikintos? Juk sovietinis saugumas Lietuvoje veikė iki pat 1991-ųjų rugpjūčio pabaigos?

Pasikalbėjime su „Lietuvos ryto“ žurnaliste Eismuntas mėgina nuvertinti sovietinio saugumo taktiką žmogaus laisvei, jo asmeninį sprendimą motyvacijai, sumenkinti KGB atsakomybę už okupacijos metais vykdytus nusikaltimus lietuvių tautai bei krašto sovietizaciją. Pokario deportacijas, represijas ir žiaurumus, faktiškai vykdytą okupuotos tautos genocidą, Eismuntas kukliai vadina „teisės saugos pažeidimais“ ir džiaugiasi, kad tokie asmenys iki 1960 metų iš saugumo sistemos buvo pašalinti. Tuo tarpu tolimesnį sovietinio totalitarizmo periodą Eismuntas lygina su nepriklausomos Lietuvos prezidento Smetonos autoritetiniu režimu pastarojo nenaudai. Tebevertodamas sovietinį žargoną, buvęs aukštas saugumo pareigūnas didžiuojasi, kad nuo 1961 iki 1985 metų „už antitarybinę agitaciją, propagandą bei šmeižikiškus prasimanymus buvo iškeltos tik 84 baudžiamosios bylos, o nuo 1985-ųjų — nė vienos“, tuo tarpu kai A. Smetonos valdymo metais, pasak Eismunto, „už politinį ir revoliucinį veiklą buvo nužudyti 3096 žmonės“. Patrys ge-

nerolas — mikliai manipuliuoja s - vokomis — pirmuoju atveju jis kalba apie iškeltas baudžiamas bylas, o jau antruoju atveju — apie nubaust žmonius . Kaip šie pastarieji Smetonos režimo buvo nubausti — administraciniais ar kitomis nuobaudomis — nepasakyta. Bet skaičius gerokai didesnis.

Tuo tarpu tokios sovietinio saugumo persekiotos aukos, tragiškai baigusios savo gyvenimą, kaip kunigai Zdebskis, Laurinavičius, Šapoka, poetas Mindaugas Tamonis ir daugelis kitokios okupaciniam režimui atvirai besipriešinusios asmenybės, vargu ar figūruoja dimisijos generolo statistikoje. Formaliai baudžiamosios bylos jiems nebuvo sudarytos, nors kunig Zdebskis, kaip liudija KGB archyvai, nuolat sekė net 71 KGB agentas. Mūsų gini- mai gretinti okupacijos periodo ir nepriklausomybės metų pilietinės laisvės svetimos valstybės ginkluotą pajėgų primesto režimo naudai yra gana žili ir ciniška perspektyva. Ir ne tik todėl, kad auka ir budelis — statomi vien plotmė, bet dar ir todėl, kad Smetonos autoritetinio režimo pilietiniai teisi apribojimai — iš tolo neprilygo sovietinio totalitarizmo žmogaus slopinimo mechanizmams.

„Dėl nieko neatgailauju. Viską

dariau, dariau s žiningai ir dorai, laikiausi tuomet veikusi statym —“, — interviu pabaigoje heroiskai kalba Eduardas Eismuntas. Beveik neabejotina, kad jei ne Niurnbergo procesas tai ir naci slapti tarnyb generolai būtų didžiavisi savo meile t vynei ir stropiu hitlerinink parašyt statym vykdy- mu. Eismuntui atrodo, kad ir Lietuvos nacionalinio saugumo institucija niekuo nesiskirs nuo sovietinio KGB. „Ir toliau bus verbuojama agentūra, tik gal kitu pavadinimu“, — sako dimisijos generolas, nes taip, es, „daroma visose valstybėse“. Vargas valstybei ir jos piliečiams, kurios saugumo žinyba remt si Dzeržinskio mokyklos tradicijomis, profesine etika ir palikimu. Australijoje mirs lietuviai rašytojas Pulgis Andriušis, prieš dvidešimt metų, kai mums dar nesisapnavo nepriklausomybės, paklaustas, kokios jis norėtų Lietuvos, trumpai pagalvojęs atsakė: „Tokios, kurioje nebūtų gda dirbti saugume“. O tos negarbi, kuri dešimtmečiais vykdytu fiziniu ir dvasiniu žmonių lošinimu pelnėsi sovietinis imperijos ramstis — saugumo komitetas, negali nuplauti ne saldžiausi, poilsio išjusi ir poezija besim gaujan- i, generol pasisakymai.

Vidmantas Valiušaitis

Remkime laisvą žurnalą, tapkime jo garbės ramišais ar prenumeratoriais, užsakykime jį savo giminiams, draugams bei pažįstamiems Lietuvoje.

Nuotr. Vytauto Maželio

GINT DAMUŠYTĖ - IŠKILIAUSIA MET MOTERIS

Gintė Damušytė — met lietuv moteris, labiausiai pasižymėjusi krikščioniškas idealus tarnyboje. Toks žymenis ir kartu prelato Juozo Prunskio paskirtas 2,000 dolerių premij 1993 kovo 21 dieną Lemonte Gintei Damušytei teiktas ateitininkų Korpuso Giedra atstovė.

Gintė Damušytė, gimusi Clevelande, politikos ir istorijos mokslus baigusi Detroito Wayne universitete, daug savo gyvenimo energijos ir idealizmo paaukojo nenuilstamam

darbu Lietuvių Religijos šaltos staigoje ir Lietuvių Informacijos Centre. Ji dalyvavo daugelyje tarptautiniuose konferencijose, visur atstovaudama Lietuvos ir žmogaus teisių reikalus, o šiuo metu dirba Lietuvos Misijoje Jungtinės Tautosose kaip tos misijos patarėja humanitariniams, socialiniams ir informaciniams klausimams. Ši met birželio mėnesį Gintė Damušytė dalyvavo su Lietuvos delegacija Žmogaus teisių konferencijoje, Vienoje.

Nuo pat mažą dieną, kurias Gintė Damušytė dažnai praleisdavo lietuviškoje Dainavos stovyklavietis aplinkoje, ji augo labai giliai lietuviškai veikla. Dainava vedė ateitininkų organizaciją, o vėliau ji sujungė ir Lietuvių Fronto biulieną, buvo išrinkta LFB Taryba.

Premijos teikimo iškilnis vyko Lemonte. Tikrąs priemiesty, Pasaulio Lietuvių Centro patalpose, kur susirinko arti poros šimto žmonių. Su laureate supažindino Vida Gilvydienė. Kalbėjo prel. Juozas Prunskis, daugelio reikšmingų premijų mecenatas. Gintė Damušytė plačiai papasakojo apie savo darbą Jungtinės Tautosose, apie Lietuvos problemas ir išsivijojusius uždavinius Lietuvai pagelbėti. Ji pabrėžė, kad išsivijoti privalo su Lietuva dalintis savo demokratiniais ir krikščioniškaisiais lobiais.

laisvų žurnalas sveikina laureatę: — Ilgiausi met, Gintė!

JUBILIEJINIS POLITINI STUDIJ SAVAITGALIS

Los Angeles Lietuvi Fronto bi iuliai 1993 sausio 30-31 dienomis sureng jau 25-t j politini studij savaitgal . Šeštadienio ryt j atidar LFB samb rio pirmininkas Juozas Pupius, o pirmosioms svarstytoms vadovavo dr. Ri ardas Kontrimas. Svarstyb tema: „Vyriausyb s pasikeitimas ir tolimesnis politinio ir ekonominio gyvenimo vystymasis Lietuvoje“. žangin paskait , kurioje buvo padaryta platesn dabarties Lietuvos gyvenimo analiz , skait buv s Lietuvos Aukš iausiosios Tarytos pirmininko pavaduotojas ir valstybin s komisijos deryboms su Rusija delegacijos pirmininkas ambasadorius eslovas Stankevi ius. (Jo paskaita buvo išspaudinta praeitame laisv numeryje). Kiti svarstyb dalyviai: Jadvyga Bieliauskien , Milda Lenkauskien , dr. Emanuelis Jaraš nas, Amandas Ragauskas ir Juozas Kojelis.

Antrojo tos dienos simpoziumo tem „Kritikuoti, ar pad ti?“ svarst Violeta Gedgaudien , Angel Nelsien , Zita Rahbar, dr. Zigmās Brinkis ir Edmundas Kulikauskas. Vadovavo Vytautas Vidugiris. Vakare LFB samb rio valdyba suruoš pri mim sve iams iš Lietuvos — Jadvygai Bieliauskienei ir eslovui Stankevi iui — programos atlik jams, sve iams ir samb rio nariams.

Sekmadien šv. mišios buvo atnašaujamos kovotoj d l Lietuvos laisv s ir mirusi Los Angeles Fronto bi iuli intencija. J metu buvo prisiminti ir jau mir kit ideologini srovi žmon s kaip prof. Stasys Žymantas, dr. Petras Pamataitis ir dr. Juozas Jurk nas, visada nuoširdžiai dalyvav politini savaitgali programose. Po miši Šv. Kazimiero parapijos sal je ambasadorius eslovas Stankevi ius skait paskait „Lietuvos derybos su Rusijos federacija“. (Ši paskaita buvo išspaudinta Draugo dienraštyje). Pokalbiui po paskaitos vadovavo dr. Z. Brinkis. Užbaigiam j žod su išvadin mis užuominomis tar J. Kojelis.

Pagrindinis dvi eslovo Stankevi iaus paskaitos buvo išspausdintos laisv (Nr. 115) ir Drauge (Nr. 28 & 35). ia spausdiname antrojo studij simpoziumo „Kritikuoti, ar pad ti?“ trij dalyvi — dr. Z. Brinkio, V. Gedgaudien s ir A. Nelsien s — pasisakym sutrauktas mintis, kuri teks-tams antrašt l s užd tos redaktorius, ir užbaigiam j J. Kojelio žod .

1993 politini studij savaitgalio programos dalyviai, iš k. s di: J. Bieliauskien , B. Brazdžionis, M. Lenkauskien , A. Nelsien , J. Kojelis, stovi — R. Kontrimas, Z. Brinkis, E. Kulikauskas, Z. Rahbar , . Stankevi ius, V. Gedgaudien , V. Vidugiris ir J. Pupius. Nuotr. E. Arbo.

POZITYVI KRITIKA GALI IŠSPR STI PROBLEMAS

ZIGMAS BRINKIS

Pirmiausiai reik t pažvelgti, koks yra santykis tarp kritikos ir pagalbos. Jos neb tinai turi viena antrai prieštaurauti. Tiesa, yra žmoniai , kurie dažnai kitus kritikuoja, nor dami tik save pateisinti ir tuo pa iu atsipalaiduoti nuo moralin s pareigos kam nors pagalb ti, šitokios r šies kritika smerktina. Ta iau kritiškas žvilgsnis yra b tinai reikalinas vertinti problemoms, kad paskui b t galima daryti logiškus sprendimus ir ieškoti pagalbos...

Ir Lietuviai Fronto bi iuli politini

studij savaitgalioose per tuos 25-rius metus buvo pasakyta gana aštrios kritikos žodžiai m s centrin ms laisvinimo organizacijoms. Bet tie žodžiai nebuvo vien tik d l kritikos: paprastai po diskusij padarytos išvados buvo si lomos ne vien tik kitiems, bet jos pareigodavo ir pa ius LFB narius. Iš laiko perspektyvos jau galime matyti, kiek ši kritika buvo teisi, ir kiek iš jos išplaukusios išvadin s mintys rado atgarsio m s gyvenimo tikrov je. Suger žkime trumpai pirm j politini studij savaitgal , suorganizuot 1968

eslovo Stankevi iaus paskaitos metu. Nuot. J. Kojelio.

m. tuometinio laisv žurnalo redaktoriaus Leonardo Valiuko iniciatyva. Jame kalb jo Bernardas Brazdžionis, konsulas Julius Bielskis, prof. Antanas Klimas, prof. Stasys Žymantas, prof. Julius Kakarieka, dr. Jonas Žmuidzinas, dr. Petras Pamataitis, red. Leonardas Valiukas ir kai kurie kiti losangelieiai. Tuo metu tokio masto diskusijos buvo visai naujas dalykas. Kritiški žodžiai ir dr s s si lymai suk l neigiam reakcij toje visuomen s dalyje, kuri gyn status quo, ir kuriai bet kokios reformos reišk išeivijos centrini laisvinimo organizacij griovim . Reakcija jo taip toli, kad studij organizatoriai buvo apšaukti Lietuvos priešais.

T met studij išvadose buvo pateikta tokia tez : „R pest reformomis stiprinti Laisvinimo institucijas s moninga visuomen atskiria nuo priešo pastang jas griauti“. Ta iau m s kritikai to skirtumo nenor jo žvelgti.

Išvadose buvo pasisakyta, kad Lietu-

vi Bendruomen imt si tiesiogiai vykdyti Lietuvos laisvinimo uždavinius, jei Vlikas ir Altas ir toliau spirsis prieš bet kurias si lomas reformas. Ši sugestija buvo gyvendinta po keletu met , 1973 sausio m n., vykusiam JAV LB tarybos suvažiavime, kur formaliai buvo nutarta imtis Lietuvos laisvinimo darbo ir buvo kurta Visuomenini reikal taryba.

Kita išvada — raginimas veikti Amerikos valdži , kad „okupacijos nepripažinimo“ politika b t pakeista „nepriklausomyb s reikalavimo“ politik . Ta kryptimi jau buvo prad j s veikti Los Angeles kurtas Rezoliucijoms remti komitetas. V liau ta kryptimi pasuko ir Vlikas su Altu. Taigi išvada buvo teisinga.

Išvadose buvo taip pat iškelta mintis išr pinti lietuviškas laidas „Laisvosios Europos“ radijo programose. Tokios laidos Lietuvi Bendruomen s pastangomis buvo prad tos „Radio Liberty“

Los Angeles LFB samburio valdyba su svečiais iš Lietuvos. Iš d. — Juozas Pupius, pirm., Jadvyga Bieliauskienė, eslovas Stankevičius, Salomėja Šakienė, Zigmas Brinkis, Kazys Šakys, Traksta valdybos nario Algio Raulinaičio. Nuotr. J. Kojelio.

programose, o vėliau perkeltos ir „Radio Free Europe“. Tad ir vėliau išvaidėsi lymas buvo reikalingas ir jos gyvendintos...

Jeipatį r šime ir kitas 25-ri met politini savaitgali studij išvadas, beveik visada rasime si lyms, kurie buvo priimti ir gyvendinti, nes šios politin s studijos ir b davo rengiamos norint paieškoti b d , kaip geriau Lietuvai pad ti.

šiuo metu neretai pastebime, kad išeivijos lietuviai kartais gana stipriai pa-

kritikuoja neseniai išsilaisvinusi Lietuv . Ir ia svarbu suprasti, kokios r šies ta kritika yra, kaip ir kur ji nukreipta. Net ir teisinga kritika, jei ja norima save pateisinti, kad nereikt Lietuvai aukotis ar asmeniška auka pad ti, — tai tokia kritika yra negatyvi ir Lietuvai tik kenkianti. Bet jei kritika baigiama konkreiais pasi lymais k nors pagerinti, jei prie jos prisidedama asmenišku darbu ar auka, tai tokia kritika yra naudinga ir reikalinga.

IŠTIESKIME RANK BENDRAM DARBUI

VIOLETA GEDGAUDIEN

...Esu nuomon s, kad pirmoj eil j reikia pad ti. Bet ir pad ti galima dvejopai: teikiant pagalb vien daiktai, siuntiniais, pinigais, arba dalintis savimi. Dalintis reiškia atverti, parodyti save ir pamatyti kit . Tai ne fariziejiškas daviimas, smaguriaujant savo taurumu, tai palietimas pavargusio tautieio. Taip bendrauti — dalintis gal tume visi. Tam

nereikia didelio talento ar ištekli . Duodu por pavyzdži :

Šiauliuose, Pedagoginio instituto bendrabuty antri metai gyvena Leon ir Al Gustaff. Ji lietuvii kilm s, abu daugiau kaip 70 m. amžiaus. Abu buv mokytojai JAV-b se. Dar jauna angliakasio dukt Pensylvanijoje ji buvo sušelpa lietuvio kunigo ir gal jo baigti muzikos studijas universitete. Kunigas nereikalavo gr žinti skolas, bet papraš ,

kad ji bent porai met kada nors nuvykt Lietuv ir ten dirbt su Lietuvos jaunimu. Tik dabar Leon t skol gal jo atmok ti. Ji su vyru Lietuvoje d sto angl kalb .

Ir v l — 24 met amerikiet Patricia Wood, d s iusi Šiauliuose vasaros kursose, pasiliko Lietuvoje ilgiau, dabar gyvena Kelm je, lanko apylink s mokyklas, duodama angl k. pamokas, ver ia vadov lius, bando kurti bibliotek ...

...Mokykla yra tautos inkubatorius. Sovietai tai labai gerai suprato, ir dar priešdarželiniai vaikai ten augo po Lenino atvaizdu. Mokytojai, kai kurie sitikin , daugumoje tik prisitaik , skleid partijos evangelij . Vadov liai tur jo b ti Maskvoje patikrinti ir palaiminti. Dabar gi — tie patys mokytojai ir tie patys vadov liai. Nei vien , nei kit mes greit nepakeisime.

Ta iau dvi jaunos lietuv s pedagog s JAV-b se — Vaiva V brait -Gust ir J rat Krokyt -Stirbien — k r APPLE organizacij . Bendradarbiaudama

su buv. švietimo ministru Darium Kuoliu, APPLE suruoš Lietuvos mokytojams kursas, par pino mokymo priemones, vairius aparatus ir reikalingos medžiagos.

..Mes nuvykome ne tiek d styti, kiek bendrauti, ne mokyti ar kritikuoti, bet išklausti, kolegiškai pasitarti... Nuvež m supratim laisv s, savigarbos, demokratijos. Ne žodžiais, o pavyzdžiais band m tai perduoti, kad laisvo žmogaus s vok ir jie perduot savo mokiniams. Buvo kreipiamas ypatingas d - mesys vaikus su fiziniais, protiniais arba emociniais negalavimais, kuri Lietuvoje yra apie 60-80 t kstan i ...

...Amerikoje yra prastos apvalaus stalo diskusijos. Ir mokyklose dažnai mokiniai susodinami rateliais. Tai skatina lygyb s jausm ir padr sina dalyvavim pokalbiuose. Mes, lietuviai, dar labai priprat prie trib n , paskait t , kur vienas kalba, visi klauso... Parodykime Lietuvoje savo patirt ir draugiškai ištiest rank bendram darbui.

R PESTIS IR MEIL PRIEŠ BIUROKRATIJ

ANGEL NELSIEN

...Vos tik atsiradus galimybei, daugelis išeivi skub jo Lietuv aplankyti, susipažinti ir pad ti. vairi sri i specialistai, palik ia savo karjeras ir šeimas, tik josi gal si ten pad ti atstatyti demokratin Lietuv . Didel entuziazm palaipsniui pakeit nuomon , jog ten ne manoma k nors padaryti d l didel s biurokratijos ir vis dar tebesan ios sovietin s sistemos. Pamat - me, kad daugiau kaip 50 met j ga brukamas marksizmas žymiai paveik Lie-

tuvos vidurini j kart ir paliko joje savo neigiamas žymes...

Ta iau kritikuodami prisiminkime, kad ne savo noru m s gimtasis kraštas toks tapo, o didelio smurto, j gos ir klastos priverstas. Suprantame, kad dažni m s priekaištai juos giliai užgauna ir skaudina... tad su kantrybe tik reik t juos taigoti, kad patys daryt reikiamus pakeitimus. Ne viskas gerai ir kas yra amerikietiška. Yra daug negerovi ir ia, tad nesi lykim j Lietuvai. Dažniau klausykim s, analizuo kime, konkre iau veikime ir nebijokime

LAIKAS PRAD TI VEIKTI KARTU

Juozo Kojelio žodis, uždarant politini studij savaitgal

M s sve ias iš Lietuvos, ambasadorius eslovas Stankevi ius vakar padar nostalgin jausm sukeliant pareiškim . Jis kalb jo: „Išrinkus seim ir dabartin Lietuvos valdži , baig si ir nugrimsta istorijon ištisas Lietuvos nepriklausomyb s atk rimo laikotarpis". Pasak s, kad tam laikotarpiui „buvo b dingi tam tikri politikos principai, politin s kult ros ir raiškos b dai... ir visa tai nebepasikartos", jis taip charakterizavo t laikotarp : „Mano nuomone, b dingiausias ir reikšmingiausias prajusio laikotarpio bruožas — tai idealistin politin s veiklos ir pilietinio aktyvumo motyvacija".

Nor t si pasakyti, kad ir Los Angeles Lietuvi Fronto bi iuli veikloje, mažoje skal je, pirmasis politini studij šimtme io ketvirtis tarsi irgi yra tam tikro istorinio laikotarpio pabaiga. Prieš dvidešimt penkerius metus ir v liau LF bi iuli ir apskritai išėivijos daugumos

jiems b ti atvirais, nes dažnai ir mes jiems sunkiai suprantami...

Kritikuodami atvirai valdži d l biurokratijos, stagnacijos ir ekonomijos žlugdymo, skatinkime eilinius pilie ius atsikratyti apatijos ir, atsiraitojus rankoves, kibti patiems darb , imantis verslo, amato, gilintis moksle ir politikoje, atsikratyti id j , kad valdžia turinti juos apr pinti...

Norint Lietuvai pad ti ir teikti bet koki pagalb , pirma reik t objektyviai ir su atranka vertinti prašymus ir projektus, žinoti, kas konkre iai gali pad ti žmon ms ar institucijoms ir kas gali nu-

lietuvišk veikl motyvavo drumzli nepaliesta meil paliktai Žemei ir troškimas pad ti tos paliktos žem s žmon ms, kuriuos okupantas, jei dar nebuvos p j s atimti gyvybi , kan ioms ir dvasinei bei fizinei mir iai buvo išdrabs t s milžiniškuose plotuose nuo Baltijos iki Didžiojo vandenyno. Anks iau ir m s veikloje buvo nemaža idealistin s motyvacijos. V liau, kad ir nes kmingai, tam tikros j gos t idealistin motyvacij steng si slopinti, o šiais metais negausi bet agresyvi grupel idealistin politin veikl ir pilietinio aktyvumo motyvacij band pakeisti nepagirtinu pragmatin s destrukcijos žaidimu.

Nor iau paryškinti idealistin s ir destrukcin s motyvacijos skirtumus. Kas prisimena LF bi iuli organizuojam politini studij pradži , apie k vakar trumpai užsimin bi iuliai Juozas Pupius ir Zigmas Brinkis, tai tie žino, kad anomis dienomis idealistin moty-

eiti priva ias kišenes, turg ar net buvusiems ar esantiems komunistams... Išėivija, praeityje atlikusi svarb politin darb , gali dabar pozityviai prisid ti ne tik prie krašto ekonomin s gerov s, bet, dar svarbiau, prie tautos dvasinio atgimimo. O tai galima padaryti, r pinantis pagalba Lietuvos vaikams ir jaunimui. Remtinis ir jaunimo organizacijos: ateitininkai ir skautai. Taip pat ir valstybiniai našlaitynai. Galima pasirinkti globoti kuriuos nors našlai i namus arba atskirus juose gyvenan ius vaikus. Svarbu, kad parodytume m s r pest ir meil , o tai bus geriausi tiltai tarp Lietuvos ir m s .

Reagano bibliotekoje eksponatus apžiūri eslovas Stankevičius ir Juozas Kojelis. Nuotr. E. Arbo.

vacij žadino idealistiniai tikslai. Kaip pasikeit laikai per tuos 25-rius metus, rodyt ir toks faktas, kad kai kurie žmonės, su kuriais tada sudėj galvas formuluodavome studijų išvadas, šią dieną vykdo kažkieno primestą destrukticinę politiką, kenkdami broliui-sesei Lietuvos lietuviui, kur iki šiol užtarnautai vadinome tautos didvyriū.

(Losangeliešiams klausytojams buvo suprantama, apie ką kalbėjau... laisvą skaitytojams reikia paaiškinti: dar prieš Jadvygos Bieliauskienės atvykimą karštieji Kazio Bobelio rėmėjai prieš ją pradėjo skleisti gandus, kad ji esanti KGB agentė, nes lageryje neišsėdėjusi visų 25 metų bausmės. -J.K.)

Vakar dieną simpoziumo dalyviai, diskutuodami temą „Kritikuoti, ar padėti?“, sutarė, kad Lietuvai padėti yra mūsų didžioji pareiga. Norint padėti, problemas reikia vertinti, ir be kritikos išsiversti negalima. Rišant simpoziumo dalyvių pareikštas mintis su vaizdingu eslovu Stankevičiaus šiandien pasakytą mintimi, kad lietuvių tauta yra išėjusi, iš kameros, bet ne iš kalėjimo kiek-

mo“, gal „padėti“-„kritikuoti“ santykis būtų galima išreikšti tokia formule: Lietuvai pagalba teikime viešai su entuziazmu, o kritiką išsakykime be perdėjimo ir kiek prislopintu balsu.

Ankstyvesnį patriotinį išėjimą veikla buvo nukreipta pagalba tautai išsilaisvinti iš kalėjimo kameros. Mes vadinome tai kovą dėl Lietuvos laisvės, nors kai kartas „kovos“ terminas ir erzino. Ypač tuos, kurie buvo pradėję tikėti ir bandyti kitus tikinti, kad toje kameroje jau nesitapo bloga. O „kova“ juk be kraujo apsieiti negalinti. Bet didžioji aktyviosios išėjimos dalis ištvėrė.

Jei šiandien Lietuva ir išėjusi iš kalėjimo kameros, bet iš kalėjimo supanti teritoriją dar neišrankiotos „užstožtaiso“ minos, tai tam darbui reikia naujo Lietuvos ir užsienio lietuvių gesuderinimo. Dabar slygos susiderinimui yra lengvesnės. Pirmajame politiniame studijų savaitgalyje pasakyti prof. Stasio Žymanto žodžiai „mestykime ir veikime iš naujo“ nėra pasenę. Jie tinka naujos eros pradžia.

Vakar dienos abejose svarstybose jau

Dalis laisvų fondo Lietuvos filialo vadovybės 1993 gegužės mėnesio pabaigoje Kaune, Kairevių bute, susitiko su iš JAV atvykusiu dr. Vytautu Vardžiu, JLF tarybos pirmininku. Iš k. — Valentinas Gylys, Ignas Misiūnas, dr. Vytautas Vardys, Vidmantas Valiušaitis, Juozas Prapuolenis ir Jonas Kairevičius. Nuotr. V. Kairevičius.

pasirodė „naujo galvojimo“ daigai. Kai kas nauja PLB planuose, JAV LB Ekonominis tarybos projektuose, vaikų globos srityje. Prisimintina, nors apie jį vakar nebuvo kalbama, advokatas bi. Žibutis Brinkienė suorganizuoto Lietuvos gimnazijoms remti komiteto veikla, kuri Lietuvos jaunimą žadina išvidinti motyvaciją artinti Vakarus, sisavinti Vakarus dvasiškai.

Vienas faktas mus visus, Tarybą ir išeivijoje, turi džiuginti: Lietuva, penkiasdešimt metų laikyta pastate, kur simbolizuoja KGB buvusioji bastinė Vilniuje, Gedimino gatvėje, su karceriais, tardymo kameromis, kankinimo celais, vis dėlto jau yra pačios lietuvių tautos kontrolėje. Priešo kontrolei nepasidavę lietuviai (jų heroizmas kai kas siūlo užmiršti), gyvieji ir mirusieji, išlaužę kameros duris, išlaužę kalėjimo sienas ir išsiveržę „kalėjimo kiemą“. Išeivio pagalba buvo tokia, kad savo pačių priėjimais ir per tarptautinius kana-

lus suradė būdus švirškinti okupuotą Lietuvą dvasinio deguonies, kuris šiek tiek palaikyti Lietuvos žmonius ištvėrė.

Ši politinių studijų viešni iš Lietuvos Jadvygė Bieliauskienė ir sveikė eslov Stankevičiūte organizatorių vardu noriu patikinti, kad didelė išeivijos dalis, nebūtinai ta, kuri už Lietuvos meilę ir darbą Lietuvos labai šiuo metu išskurstančios tautos nori atlyginimo, ramiai sėdinti su poetu Bernardu Brazdžioniu turi teisę pasakyti: „mylėjome tarybą ir idealų neišniekinom šventą“ ir „sėdinti nenunešime parduot rink už grašius“.

Ir dabar nereikalaukime vieni kitus „klausyti“. Susiimkime ne vien rankomis kaip Baltijos kelyje, bet susivienykime ir širdimis kaip Sausio 13-jį prie televizijos bokšto Vilniuje. Dainuojanti revoliuciją paverskime darbo revoliucija. Šiandien jau galime kartu aptarti planus ir vykdyti sutartus projektus. Taip ir veikime.

NAUJA LFB VADOVYB

Lietuvi Fronto bi iuliai neseniai korespondenciniu balsavimu išsirinko nauj Taryb ir Kontrol s komisij ateinantiems dvejiems metams. Rinkim komisija, kuri sudar Jonas Vasaris, pirm., ir nariai Ona Šil - nien ir Vytautas Brizgys, praneša, kad LFB Taryb išrinkti šie bi iuliai: Petras Kisielius, Vytautas Volertas, Zigmaz Brinkis, Algis Raulinaitis, Juozas Ardys, Vytautas Majauskas, Vytautas Petrusis, Vladas Sinkus ir Jonas Urbonas. nauj LFB Kontrol s komisij išrinkti: Vaclovas Šaulys, Jonas Kavali nas ir Pilypas Narutis.

Bi iul s ir bi iuliai kvie iami dalyvauti vasaros studij savait je, kuri vyks rugpj io 1-8 dienomis Dainavoje.

IKAGOS LFB SAMB RYJE

1993 balandžio 21 d. ikagos LFB susirinkime dalyvavo su paskaita viešnia iš Lietuvos, Vilmiaus Operos solist ir Lietuvos Seimo atstov Nijol Ambrazaityt . Ji kalb jo apie savo darb Seime, apie pad t Lietuvoje, politinius valdžios jimus, o v liau klausytojus supažindino su naujai steigiamu T vynu s Atgimimo S junga ir atsakin jo klausimus.

Šio susirinkimo metu buvo išrinkta ir nauja ikagos LFB samb rio valdyba: pirmininkas eslovas Grincevi ius, išdininkas Stasys Džiugas, kiti valdybos nariai — Vladas B t nas, Nijol Dumbryt ir Kostas Do kus.

BI IULI SUKAKTYS

Pagal rašytas ir nerašytas žinias, šiemet, 1993-iaisiais, savo amžiaus apvalesnes ir reikšmingas sukaktis atšvent , ar dar šv s, šie m s bi iuliai: dr. Adolfas Damušis — 85 (birželio 16), Juozas Žilionis — 85 (kovo 19), eslovas Grincevi ius — 80 (sausio 17), Jonas Kavali nas — 80 (rugpj io 1), dr. Kazys Ambrozaitis — 75 (kovo 23), dr. Juozas Kazickas — 75 (balandžio 4), dr. Vytautas Majauskas — 75 (spalio 13), Vincas Natkevi ius — 75 (lapkri io 11). Gražiausi met !

ATSI STA PAMIN TI

LIETUVIU EGZODO LITERAT RA
1945-1990, redagavo Kazys Brad nas ir

IŠKELIAVO AMŽINYB N

Jonas Žadeikis, LFB ikagos samb rio, ateitinink ir kit organizacij narys, Ateitinink skyriaus „Drauge“ ilgametis redaktorius, mir 1993 kovo 17, sulauk s 76 m.

Antanas Pladys, LFB ikagos samb rio narys, mir 1993 balandžio 1, sulauk s 75 m.

Ils kit s ramyb je!

Rimvydas Šilbajoris. Išleido 1992 metais Lituanistikos Institutas ikagoje. Mecenatas Lietuvi Fondas. Didžiulis apimties, 860 psl., knyga, skirta m s išeivijos literat rai apžvelgti ir vertinti iki pat ši dien . Knygoje rašo 20 autori . Viršelis ir dail s prieži ra Vytauto Virkau. Spaud „Draugo“ spaustuv . Knyg pla iau vertinti bandysime kitame žurnalo numeryje.

Vytautas Bubnys, ŽALIOS S - PUOKL S, romanas. Vilniuje 1992 m. išleido „Vyturys“, šio 230 psl. rezistencin s nuotaikos romano autorius vaizdingai piešia keli kart likimus, palie ia internatuose palikt vaik problem . Romano charakteriai nepaprastai spalvingi, autoriaus kalba gyva ir priver ianti skaityti iki galo. šiame numeryje spausdiname trump romano ištrauk .

Vytautas Bagdanavi ius, TIK JIMO, IŠMINTIES IR TAIKOS DVASIA, reli-

gini straipsni rinkinys. Straipsniai domiai interpretuoja naujojo Testamento apaštal darbus ir laiškus, suteikdami skaitytojui medžiagos ir min i jo paties svarstymams. Knyg išleido Lietuviškos knygos klubas, ikagoje, spaud „Draugas“. 203 psl. Virš. dail. Petro Aleksos.

VARPAS, Nr. 27, 1992. Storas 208 psl. numeris, kaip paprastai kruopš iai suredaguotas redaktoriaus Antano Kuoio. Varp leidžia Varpinink filisteri draugija. Daugyb aktuali straipsni ir apžvalg .

LAISV S KOV ARCHYVAS, Nr. 6, išleistas Kaune 1993. Leid jai — Lietuvos politini kalini ir tremtini s - junga. Redagavo 8 asmen redakcin kolegija. Leidinys 192 psl. Pateikiami faktai ir dokumentai iš partizan veiklos, vair s atsiminimai, Stutthofo KZ medžiaga ir kt.

KLAIDOS ATITAI SYMAS

Praeitame laisv numeryje išspausdintame 1992 met žurnalo garb s prenumeratori s raše buvo praleistos dvi pavard s:

V. Montvilas

A. Pargauskas

Už klaid atsiprašome.

Administratorius

Ar jau pasiunt te žurnalo prenumeratoros mokest už 1993 metus? Ar tapote jo r m ju, garb s prenumeratoriumi?

Šio numerio kaina 3.50 dol.

